

LOGOPÉDIAI VIZSGÁLATOK KÉZIKÖNYVE

Szerkesztette
DR. JUHÁSZ ÁGNES

ÚJ MÚZSA

Új Múzsa Kiadó • Budapest, 1999

A kötet az Oktatási Minisztérium támogatásával készült a felsőoktatási tankönyv-
és könyvtámogatási pályázatok keretében

Írta

BITTERA TIBORNÉ
DÉKÁNY JUDIT
FEKETÉNÉ GACSÓ MÁRIA
DR. JUHÁSZ ÁGNES
KOROMPAI ISTVÁNNÉ
MÁCSAINÉ HAJÓS KATALIN
MAROSITS ISTVÁNNÉ
OSMANNÉ DR. SÁGI JUDIT
SZEBÉNYINÉ NAGY ÉVA
TÖRÖK GYULA
VANNAY ALADÁRNÉ

Alkotószerkesztő

BUDAI ÁGNES

Rajzolta

FÁBRY TÍMEA
SEJBEN RICHÁRD

© Szerzők, 1999

Szerkesztés © Dr. Juhász Ágnes, 1999

Rajzok © Fábry Tímea, Sejben Richárd, 1999

© Új Múzsza Kiadó, 1999

Új Múzsza Kiadó Kft.

2081 Piliscsaba, Arany János u. 10.

Felelős kiadó: Mátrai Zsuzsa

Felelős szerkesztő: Majzik Katalin

Szedés és tördelés: Aranykezek Bt.

Borítóterv: Bíró Mária

Nyomás és kötés: Dabas-Jegyzet Kft.

Felelős vezető: Marosi György ügyvezető igazgató

Készült: 1500 példányban

ISBN 963 86007 0 5

Tartalom

<i>Előszó</i>	7
Az anamnézis (Feketéné Gacsó Mária)	9
A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata (Bittera Tiborné – Juhász Ágnes)	21
Az artikulációs zavar vizsgálata (Korompai Istvánné)	41
Az orrhangzós beszéd vizsgálata (Bittera Tiborné)	55
A diszfónia vizsgálata (Török Gyula)	67
A dadogás és a hadarás vizsgálata (Feketéné Gacsó Mária – Mácsainé Hajós Katalin)	71
A diszlexiaveszélyeztetettség vizsgálata (Marosits Istvánné)	77
A diszlexia vizsgálata (Szabényiné Nagy Éva)	93
A diszkalkulia vizsgálata (Dékány Judit – Juhász Ágnes)	117
Az afázia vizsgálata (Osmanné Sági Judit)	139
A diszartria vizsgálata (Vannay Aladárné)	155
A Harris-féle laterális dominancia teszt	159
Token beszédmegértési teszt gyermekeknek	169
<i>Irodalom</i>	177
<i>A tasak tartalmának jegyzéke</i>	179
Mellékletek	179
Képanyag	180

Előszó

A logopédus tevékenységének két alaptípusa a *diagnosztizálás* és a *terápia*. A helyes diagnosztizálás érdekében vizsgálatok sorát végzi el, információkat gyűjt, hogy reális véleményt alkothasson a logopédia kompetenciájába tartozó problémák természetéről, súlyosságáról, okairól. Ezzel teremti meg a legmegfelelőbb kezelés alapját.

Az információ különböző forrásokból és változatos módszerekkel nyerhető: beszélgetéssel és kikérdezéssel, kérdőív kitöltésével, megadott szempontú megfigyeléssel, pedagógiai jellegű feladatok megoldásának értelmezésével, teszteléssel.

A logopédiai vizsgálat, valamint a diagnosztizálást követő terapia csak a vizsgált személy beleegyezésével történhet. Kiskorú gyermek esetében a szülő, illetve gondviselő hozzájárulása szükséges.

A logopédus vizsgálati munkája a kapcsolatfelvétellel kezdődik. Az első találkozás következtetni enged a terápiás motivációra is, amely lényeges lehet a terapia prognózisában. A részletesebb tájékozódás lépései: az anamnézis felvétele, orvosi, pszichológiai vélemények, javaslatok kikérése, megfigyelések a vizsgálati helyzetben, valamint a konkrét panaszhoz illeszkedő logopédiai vizsgálatok.

A beszéd- és kommunikációs problémák összetettek is lehetnek, halmozottan is előfordulhatnak, ezért mindig az adott gyermek vagy felnőtt egyéni szükséglete szabja meg a vizsgálatához használt eljárásokat. Előfordulhat, hogy a vizsgálatok eredménye vagy a terapia folyamán tapasztalt jelenségek további vizsgálatok elvégzését igénylik. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a vizsgálati eredmények elemzésével, értékelésével kialakított vélemény nem statikus, megváltoztathatatlan ítélet. A terápiában alkalmazott módszerek helyes megválasztását csak a dinamikus diagnózis segíti, amely végigkíséri a gyermek, a felnőtt állapotában bekövetkező változásokat.

A kötet *fejezetei* a különböző beszédhibák és részképességzavarok feltárására irányuló logopédiai vizsgálatokat mutatják be. A kötet szerves részét képező, tasakban elhelyezett, kivehető *melékletek* és a *képanyag* a vizsgálatokhoz szükséges űrlapokat, vizsgálólapokat és képeket tartalmazák.

A szerzők több évtizedes tapasztalataikat összegezték a vizsgálatok anyagának kidolgozásakor, de felhasználták a más szakemberek által kialakított, már bevált eljárásokat is.

Köszönettel tartozunk dr. Meixner Ildikónak, aki hozzájárult olvasásvizsgálatának közléséhez.

Köszönet illeti a diagnosztikai kézikönyv korábbi változatainak szerkesztőit, Feketéné Gacsó Máriát és Krasznárné Erdős Felíciát, akiknek a munkája megalapozta az új összeállítás elkészítését.

A szerkesztő

Az anamnézis

Az anamnézis felvétele

Az anamnézis felvételére minden beszédhiba, kommunikációs és nyelvi zavar, részképesség-gyengeség esetén szükség van. Feltárhatja a panaszok organikus idegrendszeri okait, a genetikai hátteret, a fejlődésbeli eltéréseket, a beszédállapot és a környezet összefüggéseit, az esetleges neurotizáló tényezőket, a problémákat előidéző, fenntartó és súlyosbító körülményeket.

A kórelőzmény adatainak rögzítésére a panaszspecifikus vizsgálatok után kerül sor.

Az anamnézis típusai:

- biológiai-orvosi anamnézis,
- beszédanamnézis,
- szociokulturális-pszichés anamnézis.

Az anamnézis felvételének eszközei:

- a biológiai-orvosi, beszéd- és szociokulturális-pszichés anamnézis kérdéssora,
- egységes jelölési táblázat a familiáris adatok lejegyzéséhez.

Az anamnézis felvétele minden esetben a következő kérdésekkel kezdődik:

- Ki küldte a gyermeket (a beutaló neve és az esetleges diagnózis)?
- Mi a panasz (a szülő és/vagy pedagógus, orvos, illetve a vizsgált személy véleménye alapján)?

A terápia megkezdése előtt vagy annak korai szakaszában szükséges, hogy a logopédus igénybe vegye más szakemberek segítségét, akik részben a medicinális véleményekkel és javaslatokkal, részben pszichológiai vizsgálatokkal és tanácsokkal támogatni tudják a logopédiai munkát, vagy abban tevőlegesen, például műtéttel, pszichoterápiával részt vesznek.

A logopédus számára rendkívül gyümölcsözőek azok a megfigyelések, amelyeket a vizsgálati helyzetben rögzít a beszédhibás magatartásáról, viselkedéséről, az őt kísérő személyről stb.

A beszédanamnézis, a szociokulturális-pszichés anamnézis és a vizsgálati helyzetre vonatkozó megfigyelések adatainak rögzítésére űrlapok (1., 2. és 3. melléklet) szolgálnak. A speciális anamnesztikus szempontok az egyes fejezetekben a beszédhibák vizsgálatánál szerepelnek.

A logopédiai gyakorlatban használatos *Nyilvántartási tasak* tartalmaz egy olyan adatlapot, amelyen a legfontosabb általános információkat rögzíthetjük. Egyszerűbb esetekben ezek az alapinformációk elegendőek. A kikérdezés után problémamentes esetben csak az alapadatokat (egészséges terhesség, normális szülés, testsúly, a szopás körülményei stb.) kell rögzíteni, a rendellenes történéseket viszont részletesen és pontosan dokumentálni kell, mert csak részletesebb információk alapján tárhatunk fel olyan összefüggéseket, amelyek döntő fontosságúak a beszédzavar kezelésében.

Az említett szempontok elsősorban a gyermekek vizsgálatára vonatkoznak. Felnőttek esetében, például amikor a felnőtt dadogó önállóan jelentkezik, szülei nem érhetők el, s ő maga nem emlékszik, nem is emlékezhethet életének korai szakaszára, vagy felnőtt afáziás és diszartriás felvételekor az anamnézis kérdései a beszédhiba kialakulásának körülményeire, illetve a betegség történetére korlátozódnak.

A kérdésekre kapott válaszokat, valamint az ezekhez kapcsolódó további információkat tehát pontosan le kell jegyezni. Feltétlenül csatoljuk az esetleges korábbi vizsgálatok, kórházi zárójelentések dokumentumait, illetve azok fénymásolatát is.

Biológiai-orvosi anamnézis

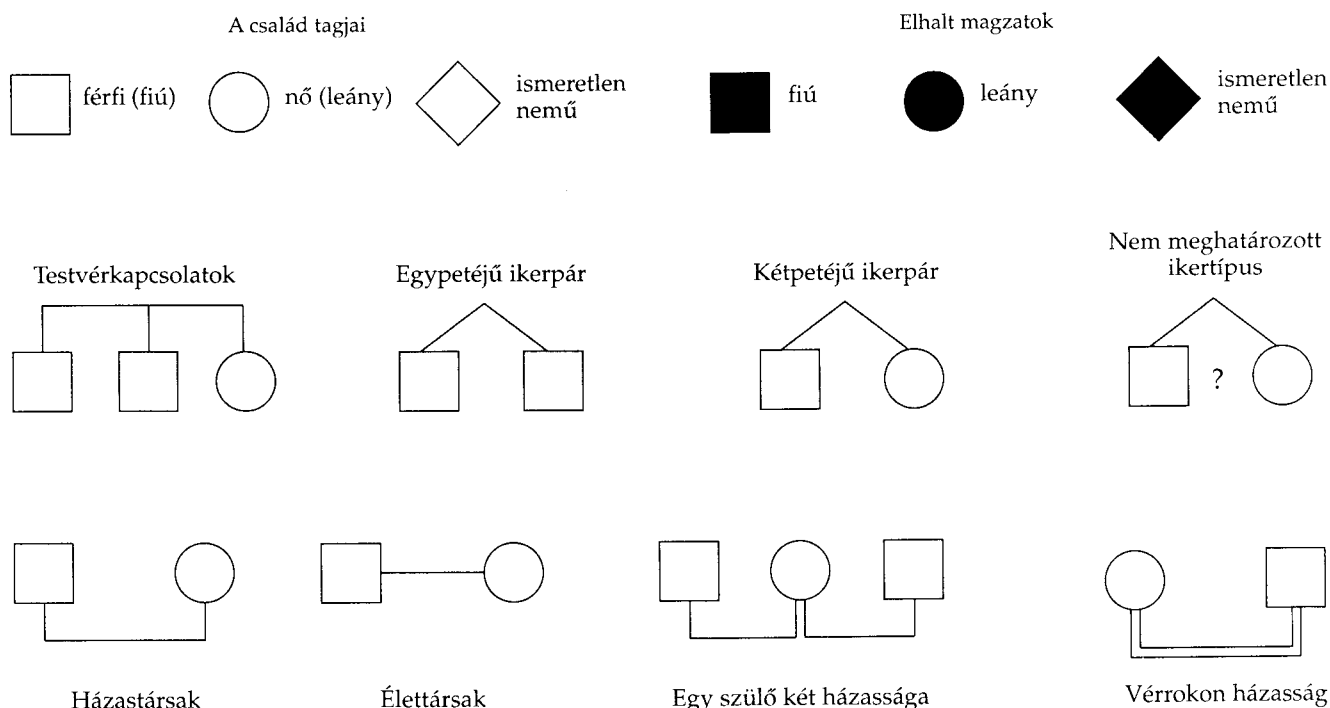
A biológiai-orvosi anamnézis felvételének célja, hogy megkeressük azt az ártalmat, amelynek következtében az idegrendszerben vagy a perifériás beszédszervben lézió vagy diszfunkció jött létre. A vizsgálat kitér a fejlődési rendellenességekre, a kora gyermekkori agyi sérülésekre, a veleszületett érzékszervi károsodásokra utaló eseményekre, történésekre, valamint a csecsemő- és kisgyermekkori fejlődés jellemzőire és a betegségekre.

Genetikai adatok

Az örökletesség kérdésének tisztázása a *családfaragz* elkészítésével kezdődik. A genetikai hátteret kutatva a következő szempontokra kell különösen figyelni.

- Megkésett beszédfejlődés.
- Egyéb beszéd- és nyelvi zavar (grafikus, verbális).
- Értelmi fogyatékoság.
- Fejlődési rendellenesség.
- Idegrendszeri betegségek (epilepszia, migrén).
- Pszichiátriai betegségek (elmebetegség, öngyilkosság).
- Alkoholizmus.
- Autoimmun betegségek (asztma, allergia).
- Egyéb betegségek.
- Kezesség.

A familiáris adatok lejegyzése

Kód:

1. Retardált beszédfejlődés	8. Diszgráfia	15. Mozsásfejlődési zavarok	21. Gyöngénlátás
2. Pöszeség	9. Diszkalkulia	16. Fejlődési rendellenességek (hasadékok)	22. Öngyilkosság
3. Orrhangzóság	10. Balkezesség	17. Értelmi fogyatékoság	23. Skizofrénia
4. Hadarás	11. Asztma	18. Siketség	24. Mánia-depresszió
5. Dadogás	12. Allergia	19. Nagyothallás	25. Egyéb
6. Diszfónia	13. Epilepszia	20. Vakság	
7. Diszlexia	14. Migrén		

(A kódszámokat a megfelelő ábrába írjuk.)

Az anya betegségei a terhesség előtt

- Nőgyógyászati betegségek, a nemi szervek rendellenessége (fejlődési rendellenesség, a méh kóros helyzetváltozásai, gyulladások, daganatok).
- A megelőző terhességi történések (az anya életkora, terhességek, szülések, spontán és művi vetélések, az esetleges vetélések okai, az elhalt testvérek halálának oka).
- Idegrendszeri betegségek (epilepszia).
- Pszichiátriai betegségek.
- Keringési (szív- és érrendszeri) betegségek.
- Vérnyomásproblémák (magas vagy alacsony vérnyomás).
- Légzőszervi betegségek.
- Emésztőszervi betegségek (máj, epe).
- A vizeletválasztó rendszer betegségei.
- A vérképző rendszer betegségei (vérszegénység), vércsoport.
- Az endokrin rendszer betegségei (diabétesz).
- Fertőző betegségek.
- Gyógyszerek (fogamzásgátlók és egyébek).
- Egyéb betegségek.

Az anya betegségei a terhesség alatt (azzal összefüggésben)

- A terhesség előtti betegségek felerősödésének időpontja.
- EPH-gestosis.
- Chorea gravidarum.
- Kóros nyálfolyás.
- Terhességi vészes hányás.
- Terhességi toxémia, ödéma, fehérjevizelés.
- Dohányzás, alkohol, gyógyszereszedés.
- Sugárártalom, hőártalom, súlyos lázas állapot, mechanikus traumák.
- Fertőző betegségek (rubeola, morbilli, influenza, meningitisz, encefalitisz).

A magzati élet történései

- Magzatfejlődési rendellenességek.
- A lepény, magzatvíz, köldökzsinór állapota.
- Fekvési és tartási rendellenességek.
- Ikerterhesség esetén az ikerterhesség felfedezésének időpontja (A vagy B iker).

A szülés történései

- A kórház megnevezése.
- A szülés megindulásának körülményei. Hányadik gesztációs héten indult meg? [Viszonyítási alap: koraszülés = betöltött 28. hét (196 nap) után, betöltött 37. hét (259 nap) előtt; kis súlyú újszülött = statisztikai értelmezés szerint 2499 g alatt intrauterin retardáció; 38. hét után 2500 g alatt].
- Spontán vagy programozott szülés?
- Túlhordás volt-e? Nagy súlyú újszülött = 4000 g felett.
- 24 óránál előbbi burokrepedés volt-e?
- A szülés lefolyása rohamos vagy elhúzódó? [Viszonyítási alap: a tárgulási szak több óra, a kitolási szak első szülésnél átlagosan 30-50 perc, többedszeri szülésnél 20-30 perc.]
- Műszeres beavatkozás volt-e (császármetszés: tervezett vagy kényszerű; fogóműtét, vákuum extrakció)?
- Élesztésre sor került-e? Mennyi ideig, hogyan élesztették?
- Szállították-e?
- Acidosis, hypoxia, hypoglikémia, hyperbilirubinaemia, hypothermia, haemorrhagia.
- Időleges súlyvesztés.
- APGAR-érték.
- Lázas, görcsös állapot.

- Kórházi tartózkodás időtartama, zárójelentések.
- Születési súly, hossz, fejkörfogat.

A csecsemőkori táplálás módja

- Hány hónapig szopott? Hogyan?
- Az esetleges szopási, nyelési rendellenességek.
- A szoptatás hiányának oka.
- A szopás helyett mivel táplálták?
- Voltak-e nehézségek az elválasztáskor?
- A túl korai vagy túl hirtelen elválasztásra milyen reakciót produkált a gyermek?

Fogzás

- Az első és az azt követő fogak áttörésének ideje.
- Fogzási reakciók.
- Mikortól kapott darabos ételt?
- Szeretett-e rágni és jelenleg szívesen rág-e?

Testi fejlődés

- Testsúlyának gyarapodási üteme (egyenletes, túl gyors, túl lassú).
- Hosszabb ideig stagnált vagy csökkent a súlya? Mi volt ennek a feltételezhető oka?

Mozgásfejlődés

- Reflexei rendben voltak-e?
- Ortopédiai rendellenesség fennállt-e? Hogyan kezelték?
- Mozgás (rugdalózás, fogás) mennyisége, minősége.
- Volt-e elegendő helye a mozgásra?
- Tartásában volt-e valami feltűnő (izomtónus)?
- Megfordulás, kúszás, mászás, felülés, felállás, járás időpontja.
- A lateralitás alakulása.
- Jobb- vagy balkezes-e (a szülők megítélése szerint)?
- Kényszerítették-e a jobb kéz használatára?

Hallás

- Fülbetegségek és az esetleges utánuk fellépő halláscsökkenés, a kezelések módja.
- Műszeres hallásmérés volt-e?

Látás

- Szembetegségek.
- Szemészeti vizsgálatok.
- Szemüveg, műtétek.

Betegségek (azok időpontjai, a kezelés helye, módja, gyógyszerelés, zárójelentések)

- Csecsemőkori bélhurut, kiszáradás volt-e?
- Öröklött betegsége van-e?
- Ellenálló képessége, betegségek iránti fogékonysága.
- Oltások kapcsán fellépő zavarok.
- Mérgezés, görcsös állapot, baleset, sokkos állapot, eszméletvesztés (időtartama).
- Fertőző betegségek, szövődmények.
- Egyéb betegségek, esetleges műtétek.

Beszédanamnézis

A beszédanamnézis felvételének célja, hogy adatokat nyerjünk a gyermek beszédmegértésének és beszédhasználatának fejlődéséről, kommunikációs készségének kialakulásáról, valamint jelenlegi állapotáról, illetve, hogy e területen megkeressük azokat a tényezőket, amelyek felelősek lehetnek a beszédhiba létrejöttéért.

A beszéd fejlődése

- Mikor jelent meg a szociális mosoly?
- Mikor és hogyan reagált a gyermek az erős zajokra, zenére, emberi hangra?
- Mikor jelentek meg az első hangjai, hangkapcsolatai?
- Milyen volt a gagyogása (gyakori, örömteli, változatos, tiszta, csengő hangú, kevés, monoton, daltam nélküli, fátyolos, rekedt, gyenge)?
- Milyen hangkapcsolatokat produkált? Gyorsan hozott-e újabbakat vagy sokáig ugyanazokat hallatta?
- Mikor kezdte a hangadást kontaktusfelvétel és kommunikáció eszközeként használni? Hogyan?
- Mennyire igényelte és figyelte a vele foglalkozó emberi hangot?
- Mennyire tudta ezt kielégíteni a család? Utánozni próbált-e?
- A gagyogás időszakában volt-e visszaesés? Milyen mértékben? A visszaesés feltételezett oka a szülő szerint.
- Mikor jelentek meg az első értelmes szavai? Mik voltak ezek?
- Az első szavak megjelenése után milyen tempóban fejlődött a szókincse? Volt-e megtorpanás, esetleg visszaesés? Annak feltételezett oka a szülő szerint.
- Voltak-e különleges szavai? Melyek? Meddig használta azokat?
- Mikor kezdte összekapcsolni a szavakat rövid mondatokká?
- Használt-e csak szótagokból összeállított mondatokat? Meddig?
- Mikor kezdett összefüggően beszélni?
- Sokat, szívesen beszélt vagy csak keveset és csak ösztönzésre?
- Kérdezett-e? Mennyit? Hogyan?
- Mennyire volt érthető a beszéde? Használt-e ragokat, jeleket?

A beszédállapot és a beszédkörnyezet összefüggései

- Élt-e a család idegen nyelvi környezetben? Mikor? A gyermek beszél-e idegen nyelvet?
- Ki gondozta a gyermeket születésétől kezdve?
- Beszédmegértése hogyan alakult?
- Amíg nem beszélt vagy nem értették meg, hogyan fejezte ki magát?
- A család hogyan fogadta a reakcióit?
- Jelenleg van-e igénye a beszédre, mesére, énekre, versre?
- Kedvenc elfoglaltságához kapcsolódik-e a beszéd? Hogyan?
- Otthon mennyit beszél?
- Próbálják-e javítani vagy segíteni a gyermek beszédének fejlődését? Hogyan? Miként fogadja ezt?
- Mikor került közösségbe? Milyen szinten volt a beszéde? Beilleszkedését befolyásolta-e a beszédhiba a bölcsődében, óvodában, iskolában?
- Jelenlegi helyzete a közösségben: Mennyit beszél? Mennyire értik? Mennyire irányítható beszéddel? A felnőttek és a gyerekek hogyan reagálnak a beszédére? Milyenek az ő reakciói?
- Logopédus van-e az intézménynél? Foglalkozik-e a gyermekkel? A szülők beszéltek-e vele?

A beszédhiba kialakulásának története

- Ki, mikor figyelt fel először a gyermek beszédének rendellenességére?
- Ki értette meg a beszédét legjobban? Hogyan viselkedett a gyermek, amikor nem értették meg?
- A szülők szerint mi okozta a beszédhiba kialakulását?
- A jelenlegin kívül voltak-e már vizsgálaton? Hol? Kinél? Milyen véleményt, illetve javaslatot kaptak?
- Kezelte-e már valaki a gyermeket?
- Történt-e változás a beszéd fejlődésében? Milyen irányú? A változást a szülő mivel hozza összefüggésbe?

- Kinek fontos, ki akarja a családban (a környezetben) a kezelést?
- Mit várnak a szülők (és a gyermek) a kezeléstől?
- Egyéb, a szülők által fontosnak tartott közlések.

[A beszédanamnézis vizsgálólapját az 1. melléklet tartalmazza.]

Szociokulturális-pszichés anamnézis

A vizsgálat során nyert információk megkönnyítik a beszédállapot és a beszédkörnyezet közötti összefüggések megértését, fényt derítenek a család szerkezetére, anyagi és kulturális viszonyaira, a gondozás, a nevelés és oktatás minőségére, támpontokat adnak a pszichés problémák feltárására.

A család

- Az apa neve, kora, foglalkozása, iskolai végzettsége, szakképzettsége.
- Az anya neve, kora, foglalkozása, iskolai végzettsége, szakképzettsége.
- A család struktúrája, jelenleg kikből áll (ép, csonka, többgenerációs)?
- Történt-e ebben változás a gyermek megszületése óta? Milyen?
- A jelenlegi lakás nagysága, benne a család elhelyezkedése.
- Anyagi viszonyok (a szülők megítélése szerint).
- Kulturális viszonyok (a szülők megítélése szerint), szabadidő, szabadság, ünnepek eltöltése.
- Mennyire elégedettek a szülők munkájukkal, életkörülményeikkel, ník a terveik?
- A szülők közötti viszony (családi hagyományok, az esetleg eltérő érdeklődési körök, érdekszférák, milyen ellentétek vannak közöttük, ha elváltak, mi vezetett a váláshoz).

Gondozás, nevelés, szoktatás

- Kik vesznek részt a gyermek nevelésében? Milyenek a nevelők a szülők megítélése szerint?
- Mi a szülők legfőbb problémája a gyermekkel?
- Mennyire vannak megelégedve a szülők gyermekük teljesítményével (intelligencia, koncentrációs készség, fáradékonyság, iskolai teljesítmények, kedvenc elfoglaltságok stb.)?
- Milyen a viszony a szülők és a gyermek között (várt terhesség volt-e)?
- Milyen eszközökkel nevelték a gyermeket? Mit tett (tesz) a szülő, ha a gyermek sír, dacos?
- Egyetértenek-e a szülők a gyermek nevelésével kapcsolatos problémák megoldási módjában? Miben van a nézeteltérés? Hogyan oldják meg?
- Hogyan szoktatták szobatisztaságra? A szobatisztaság kialakulásának körülményei, időpontja nap-palra, éjszakára. Voltak-e visszaesései? Mennyi időre? Mikor? Miért?
- Mennyi foglalkozást igényelt (igényel) a gyermek? Tudott-e, tud-e egyedül játszani, hogyan, mivel, mennyi ideig?

A szülők benyomása a gyermekről

- Módosította-e a szülők nevelési elképzeléseit a gyermek beszédhibája vagy tanulási zavara?
- Mennyire tudják elfogadni gyermeküket?
- Hogyan nevelik jelenleg (határozottság, kényeztetés, megfélemlítés, tanítás, tilalom, fenyegetés, büntetés és jutalmazás: mikor, mivel, harci helyzetek a gyermekkel, azok lefolyása)?
- Milyen a gyermek akarati élete a szülők szerint (önállóság, döntésképeség, céltudatosság, kitartás, kapcsolat-készség)?
- Egyezik-e ez más, a gyermekkel foglalkozó felnőtt benyomásaival?
- Milyennek ítélik a szülők a gyermek érzelmi életét (derűs–nyomott, vidám–rosszkedvű, nyílt–zárkózott, bátor–félénk, engedelmes–önfejű, gyengéd–elutasító, bizalmas–bizalmatlan, segítő-kész–önző)?
- Hasonlóan ítélik-e meg a gyermekkel foglalkozó felnőttek?
- Van-e a gyermeknek megszokott napirendje, életritmusa? Miből áll ez?

- Milyen a beszédhibás gyermek helyzete a családban, hogyan fogadják el a testvérei?
- Hogyan tud beilleszkedni az óvodai, iskolai közösségbe?
- Milyen helyet foglal el ott? Vannak-e barátai, hogyan jellemezhetők baráti kötődései?
- Vannak-e a gyermekkel súlyosabb nevelési problémák és gondok (sajátos rendellenességek: indulatosság, ellenszegülés, hazugság, csavargás stb., vagy sajátos magatartászavar: éjszakai felriadás [pavor nocturnus], enurézis, körömrágás, tic, hányás stb.)? Kezelik-e ezeket?
- Milyen rossz tulajdonságai vannak?
- Milyen jó tulajdonságai vannak?
- Van-e valamilyen területen feltűnően jó képessége, tehetsége?

[A szociokulturális-pszichés anamnézis vizsgálólapját a 2. melléklet tartalmazza.]

Kiegészítő orvosi, pszichológiai vizsgálatok

A logopédiai munka elengedhetetlen feltétele, hogy a logopédus szoros kapcsolatot tartson azokkal a szakemberekkel, akik részben a pontos diagnózis, differenciáldiagnózis felállításában, részben a logopédiai kezelésben segítséget tudnak nyújtani.

- *Szakorvosi* (gyermekgyógyászati, neurológiai, audiológiai, szemészeti) feladat annak eldöntése, hogy megvannak-e a megfelelő feltételek a terápiás munka elkezdéséhez, illetve annak eredményessége milyen komplex (gyógyszeres, műtéti vagy egyéb orvosi beavatkozás) kezelés alapján várható.

- A *pszichológiai* (gyógypedagógiai-pszichológiai, neuropszichológiai, személyiségpszichológiai) vizsgálatok fényt derítenek a beszédhibás, a részképességgyenge, a tanulási zavarban szenvedő egyén általános fejlettségi szintjére, intelligenciájának struktúrájára, tanulási képességeire, a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás, a mozgás, a percepció jellemzőire, a beszédhiba pszichogén eredetére, esetleg a külső neurotizáló tényezőkre, s így módon támogatják a diagnózis, differenciáldiagnózis felállítását, valamint a terápiás terv elkészítését.

Mindkét szakterület sok segítséget adhat abban az esetben is, amikor a terápia elakad, vagy annak során az értelmi fejlődés zavarára utaló jeleket észlelünk. A logopédusnak tehát pontosan meg kell fogalmaznia kérdéseit, s tudnia kell azt is, hogy arra milyen szakterületen, kitől kaphat választ. Ezt foglalja össze a táblázat.

A kiegészítő vizsgálatok szempontjai

Szakterület	Kérdés	Logopédiai diagnózis
Neurológia	Van-e kimutatható organikus idegrendszeri eltérés, sérülés? Vannak-e erre utaló jelek? Milyen struktúrákat érint?	Megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés, mozgásfejlődési zavar, diszlexiaveszélyeztetettség, diszlexia, diszkalkulia, orrhangzóság, dadogás, hadarás, afázia, diszartria.
Audiológia	Ép-e a hallás? Van-e hallásvesztés, -károsodás? Milyen mértékű és jellegű? Szükséges-e a hallókészülék alkalmazása? Szükséges-e valamilyen orvosi beavatkozás? Történt-e változás a hallásban?	Megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés, mozgásfejlődési zavar, pöszeség, diszlexiaveszélyeztetettség, diszlexia, orrhangzóság (rendszeresen!).

Szakterület	Kérdés	Logopédiai diagnózis
Orr-fül-gégészet, foniátria	Milyen a perifériás beszédszervek állapota, az eltérés jellege? Készült-e a lágyszájpadról EMG-vizsgálat? Szükséges-e valamilyen orvosi beavatkozás? Mi a rekedtség oka? Megfelelő-e a hangmagasság használata? Javítja-e a beszédet a hang mélyítése? Gégére vonatkozóan: Vannak-e szervi elváltozások? Tapaszthatók-e funkciózavarok? Milyen állapotban vannak a hangszalagok? Hogyan működnek? Rezonálóüregekre vonatkozóan: Anatómiai szempontból épek-e? Milyen a fiziológiai helyzeti alkalmazkodásuk? Hogyan viselkednek kontrakciós, illetve mozgási képesség szempontjából? A vestibuláris rendszer vizsgálatának kérése.	Megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés, pöszeség, orrhangzóság, diszfónia, afázia, diszartria.
Szemészet	Ép-e a látás? Milyen mértékű és jellegű a kóros elváltozás? Van-e látótérkiesés?	Mozgásfejlődési zavar, diszlexiaveszélyeztettség, diszlexia, diszkalkulia, afázia.
Gyógypedagógiai pszichológia	Milyen a gyermek általános fejlettségi szintje? Milyen mértékű és jellegű az elmaradás? Milyen az intelligenciastruktúrája? Mennyi az IQ-ja? Milyenek a tanulási képességei? Javaslatkérés az iskolaérettségre, az adekvát intézményes foglalkoztatásra vonatkozóan.	Megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés, diszlexiaveszélyeztettség, diszlexia, diszkalkulia, orrhangzóság.
Pszichológia, neuropszichológia	A figyelem, emlékezet, gondolkodás, a vizuális, akusztikus percepció jellemzőinek feltárása. A Snijders–Oomen-, Frostig-, Bender-, Binet-, Hawik-, Raven-tesztek eredményei. A részképességek fejlettségi szintjének megállapítása. Vannak-e pszichogén eredetre utaló jelek? Vannak-e külső neurotizáló tényezők? Személyiségvizsgálat kérése (a pszichológus dönti el, melyiket!). Vannak-e terápiás javaslatok a pszichés problémák megoldására, illetve vállalja-e ezt a munkát a pszichológus?	Bármelyik beszédhiba esetében szükség szerint.

A logopédus által (jól) föltett kérdések megválaszolására a *tesztek, vizsgálóeljárások* széles tárháza áll rendelkezésre. Ezek között vannak olyanok, amelyeknek fölvétele, értékelése és értelmezése a pszichológus kompetenciájába tartozik, s vannak, amelyek pedagógusi végzettséggel, az adott tesztre vonatkozóan megszerzett speciális szaktudással alkalmazhatók.

A tapasztalatok szerint a logopédiai vizsgálatok kiegészítése és a logopédiai terápia megalapozása, valamint egyéb terápiás módszerekre vonatkozó javaslattevél szempontjából az alábbi *tesztek, vizsgálatsorok* nyújtják a legtöbb információt:

Budapesti Binet-intelligenciateszt
 Raven-intelligenciateszt (gyermekek és felnőttek részére)
 Hiskey–Nebraska-féle tanulékonyági teszt
 MSSST tanulási zavart előrejelző szűrővizsgálat
 Sindelar-féle vizsgálóeljárás a részképesség-gyengeségek felismeréséhez – óvodáskorban
 Sindelar-féle vizsgálóeljárás az iskolás gyermekek részképesség-gyengeségének felismeréséhez
 Alapozó terápiát megelőző vizsgálat
 Frostig-féle vizuális percepció fejlettségét vizsgáló teszt
 GMP beszédészlelés- és beszédmegértés-vizsgálat

Dichotikus hallásvizsgálat
 PPL nyelvfelettségi vizsgálat
 Peabody (PPVT) – passzív szókincset vizsgáló teszt
 Rey-féle emlékeztetvizsgálat

Általános megfigyelési szempontok a vizsgálati helyzetben

Az első találkozás benyomásai, a beszédhibásnak és kísérőjének megjelenése, mondanivalója, viselkedése önkéntelenül is nagyon sok információt nyújt a szakemberek számára. Minél több tapasztalattal rendelkezik a logopédus az első vizsgálatok elvégzésében és a kezelésben, annál többet mondanak számára azok a jelzések és történések, amelyek a konkrét vizsgálatok lebonyolítása közben zajlanak.

A megfigyeléseket célszerű szöveges formában lejegyezni a következő szempontok alapján:

- a vizsgálaton részt vevő (és kísérője) megjelenése, viselkedése;
- a vizsgált egyén spontán beszédbeli megnyilvánulásai (néhány példa szó szerinti lejegyzése);
- a szülő/kísérő és a gyermek kapcsolata, az interakció jellemzői;
- egyéb, a vizsgálati helyzetre vonatkozó megfigyelések. Ennek bizonyos részeihez csak a terápia során társíthatók a megfigyelések.

A terápia folyamán változások is bekövetkezhetnek, amelyeket jelölhetünk esetleg más színnel aláhúzva vagy szövegesen.

Az óvodás és kisiskolás gyermekek szociális fejlettségének jellemzőire is kiterjedő, részletes szempontsor alapjául a Prefer-vizsgálat szolgál (Nagy József: *5–6 éves gyermekeink iskolakészültsége*. 1980, Bp., Akadémiai Kiadó).

Magatartás (a bemutatkozás helyzetében)

vonakodó * gátlásos * elutasító
 nyitott * várakozó * érdeklődő * együttműködő
 szertelen * gátlástalan * agresszív

Beszédfigyelem

a szemkontaktust felveszi * nehezen veszi fel * nem veszi fel
 beszéddel irányítható * nem irányítható

Kapcsolatfelvétel

- önálló, magabiztos, beszélgetést, kommunikációt kezdeményez;
- kissé bizonytalan, várja a közeledést, biztató mosollyal, pár szóval feloldható a feszültsége;
- bizonytalan, óvatos várakozási feszültség látható rajta, amely rövid beszélgetés után feloldódik;
- hosszabb előkészítő munka (játék, rajzolás, bábozás stb.) szükséges, hogy létrejöjjön a feladatok megoldásához szükséges minimális készség;
- nincs benne együttműködési készség, a kapcsolatfelvétel nem sikerül, nem szólal meg.

Feladatvállalás

- nagyon lelkesen, ambícióval, önként bekapcsolódva, maga akarja a feladatot elvégezni;
- lelkes igyekezettel csinálja, amit mondanak neki;
- érdeklődéssel lát hozzá a munkához;
- közömbös, „muszájból” dolgozik;
- nem figyel, vonakodik, nem vállalja a feladatot.

Feladattartás (kitartás)

- nem igényel biztatást, kitartó;
- kitartásának fenntartásához elegendő az időnkénti általános dicséret;

- néha valóban buzdítani, biztatni kell;
- állandóan igényli a biztató megerősítést;
- különleges biztatás, rábeszélés szükséges, nem akarja folytatni, abba is hagyja, több részletben kell elvégeztetni a feladatot.

Feladattartás (érzelmi viszony)

- lelkesedése növekszik;
- érdeklődése, lelkesedése mindvégig egyenletes;
- érdeklődése, lelkesedése csökkenő tendenciát mutat;
- elveszti érdeklődését;
- kényszeredetté, indulatosá válik, feladja.

Feladattartás (koncentráció)

- feltűnően stabil, kiemelkedő koncentrálóképesességgel rendelkezik;
- jól koncentrálni és teljesen kiegyensúlyozott;
- átlagosan kiegyensúlyozott;
- szétszórt, kapkodó;
- túlmozgásos, alig vagy egyáltalán nem képes koncentrálni.

Társas feladathelyzet (társas viszony a kezelés során, csoportban)

- pozitív hatással van társaira;
- társait nem zavarja, jól fegyelmezett, védekezni is tud a zavarás ellen;
- időnként beszélget, társai zavaró hatása időnként kizökkenti, átlagosan fegyelmezett;
- izeg-mozog, fecseg, többször kell figyelmeztetni, de nem erőszakos;
- provokatív, erősen zavaró, többször kell beavatkozni miatta, ugrál, verekszik.

Társas feladathelyzet (késleltetett utasítás megtartása, amikor a tanár kénytelen éppen valaki mással foglalkozni)

- önfegyelmével társaira is jó hatással van;
- fegyelmezett, csöndben vár;
- megtartja a késleltetett utasítást, néhányszor közbeszól, figyelme átlagos;
- emlékszik a késleltetett utasításra, de többször kell figyelmeztetni, fegyelmezetlen;
- állandóan figyelmeztetni kell, a többiek számára elviselhetetlenné válik, ki kell küldeni.

A szülő magatartásának jellegzetességei a terápia során

Az anya-gyerek, illetve a vizsgálaton részt vevő egyén és kísérője kapcsolatának jellemzése

[Az általános megfigyelési szempontokat a 3. melléklet tartalmazza.]

A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata

A vizsgálat részei

A beszéd- és nyelvi fejlődésében megkésett/akadályozott gyermek vizsgálata a biológiai-orvosi, a beszéd- és a szociokulturális-pszichés anamnézis felvétele mellett speciális anamnesztikus szempontokkal egészül ki. Megkésett/akadályozott beszédfejlődésű gyermek esetén nélkülözhetetlen a pontos audiometria vizsgálat is.

Speciális anamnesztikus szempontok

- Hogyan, mikor kezdett mászókázni, biciklizni, rollerezni?
- Jelenleg a játszótéren használja-e a mászókát, csúszdát?
- Szokott-e labdázni? Ha nem, labdázna-e, focizna-e vele, és ezt szívesen csinálja-e?
- Mikor kezdett önállóan öltözni, vetkőzni, gombolni, cipőt fűzni?
- Felveszi-e a zoknit, cipőt önállóan?
- Tud-e cipőt fűzni, csatot bekapcsolni, gombolni, patentolni?
- Spontán segít-e a háztartásban (mosogatás, törölgetés, terítés, tálcavitel stb.) és milyen sikeresen?
- Milyen ügyes a kézmozgása (a szülők szerint)?
- Manuálisan ügyesítették-e?
- Van-e valamilyen elvállalt kötelezettsége, házimunkája?
- Mennyire koordinált a mozgása?
- Voltak-e, vannak-e egyensúlyproblémái?
- Voltak-e gyakori elesései, leesései egyszerű, „ártatlan” helyzetekben?
- Mennyire tud stabilan közlekedni járműveken, ha nincs ülőhely?
- Gyors vagy lassú a tevékenységeiben általában?
- Játszott-e, játszik-e építőköccel, legóval, összerakójátékkal?
- Hogyan?

A vizsgálat kiter a beszédszervi állapotra és a beszédszervi működésre; a beszéd- és nyelvi fejlettségre; a laterális dominanciára; a rajzkészség és a finommotorika, a testséma-ismeret és a téri tájékozódás, a vizuomotoros koordináció, a hallási figyelem és hallási differenciálóképesség feltérképezésére, valamint a vizsgálati helyzetben tapasztalt rögzítésére.

A vizsgálat képanyagát a dr. Juhász Ágnes – Bittera Tiborné: Képanyag a megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlesztéshez című oktatási segédeszköz tartalmazza (Logopédia Kiadó Gmk.). A vizsgálat elvégzéséhez javasoljuk a használatát.

[Az anamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint a hozzá kapcsolódó űrlapokat használjuk (1., 2. melléklet).]

A beszédszervi állapot és működés vizsgálata

A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődésű gyermek esetében a megfigyelés és a vizsgálat az organikus állapotra és az alapvető beszédszervi mozgásokra vonatkozik. Eredményét a vizsgálati lapon a megfelelő rész aláhúzásával jelöljük. A beszédszervi állapot és a beszédszervi működés vizsgálatát ki kell egészíteni ortodontus, fül-orr-gégész szakorvosi véleményekkel, javaslatokkal. Célszerű mellékelni a műtétek, orvosi kezelések zárójelentéseit is.

Az organikus állapot felmérése

- Ajkak: ép * sérült * aszimmetria * egyéb eltérés.
- Nyelv: átlagos nagyságú * mikroglosszia * makroglosszia * egyéb eltérések.
- A fogak állapota: ép * szuvas * hiányos * lekopott.
- A fogak elrendeződése: ép * záródási rendellenességek * a felső metszők hátrább vannak az alsóknál * a felső metszők túlságosan előre nyomulnak * nyílt harapás * zárt harapás * élharapás * keresztharapás * ujj- és/vagy ajakszopásra utaló tünet: van * nincs.

A beszédsszervek működése

Az ajkak és a nyelv mozgékonyaságáról megfigyeléssel tájékozódunk. Az instrukciókat előmutatás nélkül vagy bemutatás után kell végrehajtania a gyermeknek.

- Az ajkak nyugalmi helyzetben: zártak * nyitottak.
- Szoros ajakzár: létrejön * nem jön létre.
- Cuppantás: összehúzott ajakkal * széthúzott ajakkal * erőteljes * gyenge * nem sikerül.
- Ajak kerekítése: határozott * renyhe * nem sikerül.
- Ajak terpesztése: határozott * renyhe * nem sikerül.
- Ajak pergetése: sikerül * nem sikerül.
- Nyálfolys: van * nincs.
- A nyelv nyugalmi helyzetben: szájteven belül van * szájteven kívül van.
- A nyelv vízszintes irányú mozgatása előre-hátra: sikerül * nem sikerül.
- Nyelvheggyel a szájzugok érintése: sikerül * nem sikerül.
- A nyelv függőleges mozgatása szájteven belül: állmozgás nélkül sikerül * csak állmozgással együtt sikerül * a nyelv emelése nem sikerül.
- A nyelv függőleges mozgatása szájteven kívül: állmozgás nélkül sikerül * csak állmozgással sikerül * a nyelv emelése nem sikerül.
- Az ajkak körbenyalása: jobbra sikerül * nem sikerül – balra sikerül * nem sikerül.
- Csettintés: erőteljes * renyhe * nem sikerül.
- A hangszín: tisztán csengő * fátyolozott * rekedt * préselt * levegős * érces * nazális.
- A hangmagasság: normális * mély * magas.
- A hangindítás: normális * kemény * hehezetes.
- A hangerő: normális * halk * túl hangos.
- Nyugalmi légzés mód: szájon keresztül * orron keresztül.
- Beszédlégzés: harmonikus * kapkodó.
- Fújás (gyertyára): erőteljes * gyenge * nem tud fújni.

[A beszédsszervek működésének vizsgálólapját a 4. melléklet tartalmazza.]

A beszéd- és nyelvi fejlettség vizsgálata

A beszéd- és nyelvi fejlettség vizsgálata folyamatjellegű: tulajdonképpen a terápia alatt állandóan rögzítjük tapasztalatainkat, amelyek a terápia alakulását is befolyásolják. A vizsgálat feladatai részben egymásra épülnek (pl. a főneveket, igéket szintek szerint csoportosítottuk, s így több alkalommal ugyanazon a szinten, illetve magasabb szinten is vizsgálható a gyermek), de elvégzésük sorrendje nem szigorúan meghatározott. A vizsgálat egyes részeinek egymásutánja kifejez bizonyos nehézségi sorrendet, és a részekben belül is tagolódnak az egyszerűbb és a bonyolultabb feladatok.

A gyermekkel való hosszabb-rövidebb együttlét után döntjük el, hogy melyik feladattal kezdünk, és a gyermek fejlettségi szintjétől függően bővíthetjük a feladatok körét. A vizsgálatot végezhetjük tárgyakkal és/vagy képekkel. (Kisebb gyermekeknél célszerű először tárgyakat használni.)

A beszédvizsgálat viszonylag hosszadalmas, ritkán lehet egy ülésben befejezni. Ilyenkor a vizsgálati úrlapon jelöljük az egyes vizsgálati részek elvégzésének dátumát (hasznos más-más színű tollal vezetni a feljegyzéseket).

A feladatvégzés közben a gyermek *artikulációs hibái* – esetleges hang- és szótagátvetései – is kiderülnek, ezeket természetesen följegyezzük (a válaszokat a gyermek kiejtése szerint írjuk le), de az egyes feladatok értékelésekor nem vesszük figyelembe. Felhívjuk a figyelmet, hogy a pöszeséget a terápia kezdeti szakaszában nem javítjuk.

A következő összeállítás javaslat arra, hogyan lehet a feladatokat összeválogatni aszerint, hogy a különböző szinteken belül hasonló nehézségi fokozatúak legyenek. Ennek alapján a beszéd- és nyelvi fejlettség vizsgálatának javasolt fokozatai:

Első szint: Főnevek 1. vagy 2.
Igék 1.

Közvetlen verbális és vizuális emlékezet
Mondatmegértés 1. vagy 2.

Második szint: Főnevek 3. vagy 4.
Igék 2.
Közvetlen verbális és vizuális emlékezet
Mozgás és beszéd integrálása, sorrend utánzása
Mondatmegértés 2. vagy 3.
Főnevek többes száma 1.
Tárgyeset 1.
Helyhatározó 1.
Részeshatározó
Birtokos személyjel, testrészek

Harmadik szint: Igék 3.
Mozgás és beszéd integrálása, sorrend utánzása
Mondatmegértés 3.
Főnevek többes száma 2.
Tárgyeset 2.
Helyhatározók 2.
Részeshatározó
Eszközhatározó
Birtokos személyjel, testrészek
Birtokjel, birtokos névmás
Összefüggő beszéd 1. vagy 2.

A vizsgálat végezhető asztalon vagy földön, a szőnyegen, a logopédus tetszése, a gyermek kívánsága, illetve a kezelőhely sajátosságai szerint. Az *eredményeket*, válaszokat a vizsgálólapon rögzítjük.

A vizsgálat adataiból összesítést készíthetünk. A pontszámot a + jellel értékelt válaszok száma adja. Így járunk el minden vizsgálati résznél, kivéve a közvetlen verbális és vizuális emlékezet feladatait, ahol a pontszámot a megjegyzett szavak, illetve képek száma adja.

I. Főnevek

A vizsgálat menete

Megnevezés: A logopédus (tanár) egyenként adja a gyermeknek a képeket, és fölteszi a „Mi ez?” kérdést, a gyermek pedig megnevezi (8-10 db képnél ne legyen egyszerre több az asztalon vagy a szőnyegen).

Utánmondás: Ha a gyermek nem tudja a képeket megnevezni, a tanár nevezi meg, hogy a gyermek megismételhesse.

Megértés: Utasításra („Mutasd meg, amit mondok!”) a gyermek kiválasztja a képeket, amelyeket a kiválasztás után mindig visszahelyezünk a többi közé.

A képeken ábrázolt főnevek:

1. baba, autó, maci, kocka;
2. pipi, ló, cica, tányér, óra, labda, kanál, söprű, pohár, lábos, golyó, kutya, villa, fésű, kulcs, fedő, kocsi, üveg, virág, kés, kefe, olló;
3. ágy, repülő, asztal, fa, párna, ház, létra, mosdó, paplan, hajó, vödör, szekrény, cipő, kád, kalapács, szék, táska, csizma, kancsó, tükör, vécé, locsoló;
4. madár, ceruza, vasaló, dió, pad, dugó, fűrés, csengő, tű, lapát, kígyó, toboz, zsiráf, toll, elefánt, cérna, kerítés, egér, hegedű, ecset, zebra, szivacs, számológép, ribizli.

Eszközök: képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A képek tartalmilag és formailag helyes megnevezése: +. A helytelen választ pontosan leírjuk, jelölése: –.

Utánmondás: Tartalmilag és formailag helyes utánmondás: +.

Megértés: Helyesen kiválasztott kép: +. A kért kép helyett más választása: –. A hibásan kiválasztott kép nevét feljegyezzük.

II. Igék*A vizsgálat menete*

Megnevezés: 1–2. A tanár megmutatja a képeket (egyenként), és kérdez: „Mit csinál a fiú?” A gyermek megnevezi a cselekvést.

3. A képekhez rövid magyarázatot ad a tanár, s utána teszi fel a kérdést olyan formában, hogy a gyermek válasza az ígét tárgyassal, igekezővel tartalmazza. Pl.: „Nézd, milyen kócos a kislány! Mit csinál vele anyuka?” (megfésüli).

Utánmondás: 1–2–3. Ha a gyermek nem tudja megnevezni, vagy rosszul nevezi meg a cselekvést, a tanár megmondja, hogy a gyermek utánamondhassa.

Megértés: 1–2–3. Ha a gyermek nem nevezi meg a cselekvést önállóan, a tanár felszólítására kiválasztja a megfelelő cselekvést ábrázoló képet.

A képeken ábrázolt igék:

1. áll, ül, eszik, iszik, fekszik, megy, olvas, söpör, épít, varr, sír, locsol;
2. mosakodik, labdázik, törülközik, mosogat, hintázik, telefonál, horgászik, fűrészel, kalapál, biciklizik, lovagol, csónakázik;
2. megfésüli, letörli, megköti, eldobja, elfújja, megpusztilja, megsimogatja, felakasztja, kitisztítja, kimossa, felássa, lehúzza.

Eszközök: képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A cselekvés tartalmilag és formailag pontos megnevezése: +. A helytelen választ pontosan leírjuk, jelölése: –.

Utánmondás: Tartalmilag és formailag helyes utánmondás: +. A helytelen utánmondást pontosan leírjuk, jelölése: –.

Megértés: A helyes képválasztás: +, a hibás képválasztás: –. Ezt szintén följegyezzük.

III. Közvetlen emlékezet**1. Közvetlen verbális emlékezet***A vizsgálat menete*

Ezt a vizsgálatot célszerű a főnevek vizsgálatával összekapcsolva végezni. Kiválasztunk tíz képet, amelyekről az előző vizsgálatban meggyőződünk, hogy ismeri a gyermek. Ezekből először kettesével kell a gyermeknek kiválasztania a tanár által kért képeket. Ha a két kép nevét meg tudja tartani közvetlen emlékezetében, akkor három, esetleg négy képet kérünk egyszerre. A gyermek által kiválasztott képeket minden alkalommal visszatesszük a többi közé.

Eszközök: azonosak a főnevek vizsgálatánál használtakkal.

ÉRTÉKELÉS

A megjegyzett képek számát + jellel jelöljük.

2. Közvetlen vizuális emlékezet*A vizsgálat menete*

Tíz olyan képpel dolgozunk, amelyeket a gyermek előzőleg még nem látott. A képeket úgy helyezzük el az asztalon, hogy eléjük egy kartonlapot állítunk, így a gyermek nem láthatja azokat. Először egy képet teszünk a gyermek elé, ezt kell majd kiválasztania a többi közül. Miután két-három másodpercig

nézte, visszatesszük a többi kép közé, felemeljük a kartont, és megkérjük a gyermeket, hogy keresse meg, amit előzőleg látott. Ha megtalálta, újra eltakarjuk előle a képeket. A következőkben hasonló menetben kell a gyermeknek felismernie két-három-négy képet.

A képeken ábrázolt tárgyak:

fényképezőgép, teáskanna, krokodil, gyümölcsök, gereblye, hamburger, harangvirág, bűgőcsiga, harisnyanadrág, íróasztal, porszívó, nyakkendő.

Eszközök: színes képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

A megjegyzett képek számát + jellel jelöljük.

IV. Mozgás és beszéd integrálása, sorrend utánzása

A vizsgálat menete

1. A gyermek elé először három kockát helyezünk, amelyeknek tetején egy-egy kép látható. A tanár egy pálcával vagy dobverővel ráüt a kockára, megnevezve a rajta lévő tárgyképet. A gyermeknek utánoznia kell a cselekvést, s egyúttal meg is kell neveznie a képet. Ha a gyermek nem nevezi meg a képeket, a vizsgálatot akkor is elvégezzük. Ugyanilyen menetben két, majd három kockára koppintunk egymás után, megnevezve a képeket.

A kockán lévő képek: kutya, szék, baba. *Sorrend:* kutya, szék; kutya, baba; baba, szék; kutya, szék, baba; kutya, baba, szék; szék, kutya, baba.

2. A továbbiakban a kockák száma hat lesz, a koppintások-megnevezések sorrendjét változtatjuk.

A kockákon lévő képek: fa, virág, kutya, vödör, szék, baba. *Sorrend:* virág, vödör; fa, vödör; virág, vödör, baba; vödör, kutya, fa; baba, szék, virág; virág, fa, kutya; fa, kutya, szék.

Eszközök: 6 db 2,5 cm élű fakocka, tetejükön a következő képekkel: kutya, szék, baba, virág, vödör, fa; 2 db dobverő vagy pálcá; vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Cselekvés: Ha a gyermek pontosan utánozza a cselekvést (a megfelelő kockára koppant, illetve a megfelelő sorrendben), a jelölés: +, ellenkező esetben: –.

Utánmondás: Ha a gyermek pontosan utánmondja a szót, illetve a megfelelő sorrendben a szavakat, a jelölés: +, ellenkező esetben: –.

Cselekvés és utánmondás: Ha a gyermek pontosan utánozza a cselekvést, és azzal összhangban utánmondja a szót, illetve megfelelő sorrendben a szavakat, a jelölés: +, ellenkező esetben: –.

V. Mondatmegértés

Mondatmegértés 1.

A vizsgálat menete

A tanár a gyermeknek egyszerű utasítást ad, közepes hangerővel. A tanár megpróbálja fölvenni a gyermekkel a szemkontaktust, de vigyáz arra, hogy gesztussal, mimikával ne segítse a megértést.

Eszközök: labda, a szekrény a szobában.

ÉRTÉKELÉS

A helyesen végrehajtott cselekvés jelölése: +. Az utasítástól eltérő cselekvést pontosan leírjuk, jelölése: –.

Mondatmegértés 2.

A vizsgálat menete

A tanár játék tárgyakat tesz a gyermek elé, amelyekkel adott utasításra cselekednie kell. Az egyes cselekvések végrehajtása után a tárgyakat vissza kell tennie a helyükre. A feladat elvégzésének feltétele, hogy a fölhasznált tárgyak neve a gyermek passzív szókincsében benne legyen.

Eszközök, tárgyak: kád, baba, tányér, villa, cipő, lapát, cica, asztal, lábos, doboz, kocka; vizsgálólap.

Mondatmegértés 3.***A vizsgálat menete***

A gyermek a logopédus (tanár) utasítására különféle feladatokat végez játék tárgyakkal. A vizsgálat elején az alábbi tárgyakat helyezzük el a vizsgálat helyszínén, a szőnyegen, meghatározott rendben: ház – lábos, alatta kulcs láthatóan – maci, mögötte labda – pohár, mellette kanál; szekrény, tetején szék – labda – táska, benne autó (láthatóan) – babakocsi, tetején keresztbe téve egy baba; olló – babakocsi – baba – fésű – asztal.

[A tárgyak elrendezését az 5. melléklet tartalmazza.]

A többi tárgy a tanárnál van egy dobozban, amelyet a gyermek elé tart, s ahonnan a gyermek veszi elő a feladathoz illően: szék, kutya, autó, kulcs, baba, kanál, virág.

A megértést vizsgáló utasítások:

1. Keresd meg a labdát!
Hozd ide!
Ülj le a szőnyegre!
Gurítsd ide a labdát!
Kivehetsz valamit a szekrényből.
Mutasd meg anyukának!
2. Tedd a babát a kádba!
Tedd a tányérra a villát!
Rakd a cipőt a lapátra!
Tedd a cicára a kádat!
Rakd az asztalt a lábosba!
Tedd a dobozba a kockát!
3. Tedd a kocsiba a babát!
Tedd a kanalat a pohárra!
Kérem a babát a kocsiról.
Tedd a kulcsot a lábosba!
Tedd a táskára az autót!
Kérem a kanalat a pohár mellől.
Kérem a táskából az autót.
Vidd a széket a szekrényhez!
Tedd a virágot az asztal alá!
Tedd a fésű mellé az ollót!
Kérem a kulcsot a lábos alól.
Tedd a ház mögé a kutyát!
Add a babát a macinak!
Gyere ide a babával!
Hozd ide a maci mögül a labdát!
Vedd el a széket a szekrénytől!

Eszközök: 3 db kb. 10 cm magas baba, 2 db babakocsi, 2 db kanál, 1 db pohár, 2 db kulcs, 1 db lábos, 1 db táska, 2 db autó, 2 db labda, 1 db mackó, 2 db szék, 1 db szekrény, 1 szál virág, 1 db asztal, 1 db fésű, 1 db olló, 1 db ház, 1 db kutya; vizsgálólap.

VI. Főnevek többes száma 1., 2.***A vizsgálat menete***

Megnevezés: A tanár megnevezi a képet, amelyen egy tárgy látható, majd megmutatja azt a képet, amelyen ugyanabból a tárgyból több látható. A „Mik ezek?” kérdésre a gyermeknek többes számban kell a főnevet mondania.

Utánmondás: Ha a gyermek nem tudja megnevezni többes számban a tárgyakat, vagy rosszul mondja, a tanár megnevezi, hogy a gyermek utánmondhassa.

Megértés: Ha a gyermek nem nevezi meg többes számban a képeket, a tanár „Mutasd meg, amit mondok!” felszólítására kiválasztja a megfelelő képeket (felváltva kérjünk egyes és többes számban).

Többes számú alakok:

1. hajók, macik, villák, labdák, virágok, tányérok;
2. poharak, kanalak, egerek, majmok, vödrök, lovak.

Eszközök: kartonra ragasztott képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A többes szám jelének megfelelő használata: +. Helyesnek fogadjuk el a választ akkor is, ha a szóvégi k hiányzik, de hangzóbetoldás vagy időtartam-változás van, amellyel a gyermek különbséget tesz az egyes és többes szám között (pl.: virágo, villá stb.). A többes szám jelének hibás használata vagy helyette az egyes szám használata: -. Tartalmilag és formailag helyes utánmondás +; a helytelen utánmondást pontosan leírjuk, jelölése: -.

Megértés: Egyes és többes számú főnevek helyes elkülönítése: +, helytelen választás: -.

VII. Tárgyeset

A vizsgálat menete

Megnevezés: 1–2. A tanár minden képet megnevez, az asztalra teszi. A vizsgálat feltétele, hogy a gyermek ismerje a képek nevét. A tanár „Mit kérsz?” kérdésére a gyermek választ a képek közül, és meg is nevezi azt tárgyragos formában.

Utánmondás: 1–2. Ha a gyermek nem használja, vagy rosszul használja a tárgyesetet, a tanár megmondja, hogy a gyermek utánmondhassa.

A tárgyeseti alakok:

1. sünit, szőlőt, várat, csillagot, gombát, csigát, mókust, banánt;
2. bogarat, levelet, epret, tükröt.

Eszközök: színes képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A tárgyeset helyes használata: +. Helyesnek fogadjuk el a választ akkor is, ha a szóvégi t hiányzik, de hangzóbetoldás vagy időtartam-változás van, amellyel a gyermek különbséget tesz az alany- és tárgyeset között (pl.: csillago, gombá stb.). A tárgyrag hibás használata vagy alany-, illetve bármely más eset használata: -.

Utánmondás: Tartalmilag és formailag helyes utánmondás: +. A helytelen utánmondást leírjuk, jelölése: -.

VIII. Helyhatározók

Helyhatározók 1.

A vizsgálat menete

A feladat elvégzésének feltétele, hogy a felhasznált tárgyak neve a gyermek aktív szókincsében szerepeljen. A vizsgálat *a)*, *b)*, *c)* és *d)* részének levezetése között ajánlatos szünetet tartani, illetve más-más időpontban végezni. Ebben az esetben a tanár előre elhelyezi a tárgyakat.

Megnevezés:

- a)* A tanár végzi a cselekvéseket a tárgyakkal, például az autót az asztalra teszi. A tanár kérdésére válaszolva a gyermek mondja a helyhatározóraggal ellátott főnevet. Ha a „Hová teszem?” kérdésre nem kapunk helyes választ, megpróbáljuk a „Mire teszem?”, illetve „Mibe teszem?” kérdést.

Helyzetek: autót az asztalra, fésűt a pohárba, cipőt a könyvre, kanalat az üvegbe.

- b)* Az *a)* pontban végzett cselekvésekhez kapcsolódva a gyermek a tanár kérdésére a helyhatározóraggal ellátott főnévvel válaszol. Ha a „Hol van?” kérdésre nem kapunk helyes választ, megpróbáljuk a „Miben van?”, illetve a „Min van (rajta)?” kérdést.

Helyzetek: autó az asztalon, fésű a pohárban, cipő a könyvön, kanál az üvegben.

c) A tanár egyenként kéri az elhelyezett tárgyakat a gyermektől: „Kérem a ...t.” Ezután a tanár „Honnan vetted el a ...t?” kérdésére a gyermek helyhatározó-ragos főnévvel válaszol. Ha erre a kérdésre nem kapunk helyes választ, megpróbáljuk a „*Miből vetted ki?”, illetve a „*Miről vetted le?” kérdést.
Helyzetek: autót az asztalról, fésűt a pohárból, cipőt a könyvről, kanalat az üvegből.

Utánmondás: a), b), c) Ha a gyermek nem mondja vagy nem jól mondja a helyhatározóraggal ellátott főnevet, a tanár mondja el, hogy a gyermek utánmondhassa.

Megértés: a helyhatározók vizsgálatának végén csak a d) pontban vizsgálunk megértést. A tanár felszólítására a gyermek elhelyezi a tárgyakat az utasításnak megfelelően. Például: „Tedd a vödör a dobozra!”

Helyzetek: vödört dobozra, poharat vödörbe, könyvet dobozba, dobozt vödörre.

Eszközök: 3 db vödör, 3 db doboz, 2 db pohár, 2 db könyv, 1 db üveg, 1 db asztal, 1 db kanál, 1 db autó, 1 db fésű, 1 db cipő; vizsgálólap.

A tárgyak elrendezése a vizsgálat előtt:

asztal – pohár – könyv – üveg – doboz – vödör – doboz – vödör
 autó – fésű – cipő – kanál – vödör – pohár – könyv – doboz

[A tárgyak elrendezését az 5. melléklet tartalmazza.]

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A helyhatározórag megfelelő használata: +. A *-gal jelölt kérdések esetén a helyes válasz: +. Helytelen válasz: -. (Ilyenkor a választ pontosan leírjuk.)

Utánmondás: Helyesen ismételt toldalékos főnév: +, hibásan ismételt toldalékos főnév: -. (Ilyenkor a választ pontosan leírjuk.)

Megértés: Helyesen kiválasztott tárgye gyűttes: +. A hibás választást pontosan leírjuk, jelölése: -.

Helyhatározók 2.

A vizsgálat menete

A vizsgálat végzésének feltétele, hogy a felhasznált képek neve a gyermek aktív szókincsében szerepeljen.

Megnevezés: a tanár végzi a cselekvéseket a képekkel (pl. a vonatot az egérhez tolja). A gyermek mondja a helyhatározóraggal ellátott főnevet, a tanár „Hová megy a ...?” kérdésére válaszolva. Ha erre a kérdésre nem kapunk helyes választ, fölteszük a „Mihez megy a ...?” kérdést.

Helyzetek: vonat az egérhez, kakas a babához, autó a tevéhez, pipi a macihoz.

Az előzőleg végzett cselekvéshez kapcsolódva a gyermek a tanár „Hol van a ...?” kérdésére helyhatározóraggal ellátott főnévvel válaszol. Ha a kérdésre nem kapunk helyes választ, fölteszük a „Kinél van a ...?” kérdést.

Helyzetek: vonat az egérnél, kakas a babánál, autó a tevénél, pipi a macinál.

A tanár visszakéri a képeket a „Vedd el a ...t!” felszólítással, és a gyermek cselekvése közben fölteszi a „Honnan vetted el a ...t?” kérdést. A gyermeknek a helyhatározóraggal ellátott főnévvel kell válaszolnia. Ha a fenti kérdésre nem kapunk helyes választ, feltesszük a „Mitől vetted el a ...t?” kérdést.

Helyzetek: vonatot az egértől, kakast a babától, autót a tevétől, pipit a macitól.

Utánmondás: Ha a gyermek nem mondja vagy nem jól mondja a határozóragos főnevet, a tanár mondja, hogy a gyermek utánmondhassa.

Eszközök: tárgyképek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A toldalékos főnév helyes használata: +. A *-gal jelölt kérdések esetén a helyes válasz szintén: +. A helytelen választ pontosan leírjuk, jelölése: -.

Utánmondás: Helyesen ismételt toldalékos főnév: +, hibásan ismételt toldalékos főnév: -. (Ilyenkor a választ pontosan leírjuk.)

IX. Részeshatározó

A vizsgálat menete

A vizsgálat elvégzésének feltétele, hogy a felhasznált képek (tárgyak) neve a gyermek aktív szókincsében szerepeljen.

Megnevezés: A tanár végzi a cselekvéseket a tárgyakkal vagy a képekkel (pl. a macinak adja a lapátot), a gyermek mondja a részeshatározó-ral ellátott főnevet a tanár „Kinek adtam a ...t?” kérdésére válaszolva.

Utánmondás: Ha a gyermek nem mondja vagy nem jól mondja a toldalékos főnevet, a tanár mondja, hogy a gyermek utánmondhassa.

Helyzetek: kockát az egérnek, hajót a babának, virágot a tevének, lapátot a macinak.

Eszközök: tárgyak vagy képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A toldalékos főnév helyes használata: +. A helytelen választ pontosan leírjuk, jelölése: –.

Utánmondás: Helyesen ismételt toldalékos főnév: +, hibásan ismételt toldalékos főnév: –. (Ilyenkor a választ pontosan leírjuk.)

X. Eszközhatározó

A vizsgálat menete

Ezt a vizsgálatot a részeshatározó vizsgálatához kapcsolódva végezzük.

Megnevezés: A tanár „Mivel játszik a ...?” kérdésére az eszközhatározó-ral ellátott főnévvel válaszol a gyermek.

Utánmondás: Ha a gyermek nem mondja vagy nem jól mondja a toldalékos főnevet, a tanár mondja, hogy a gyermek utánmondhassa.

Helyzetek: egér a kockával, baba a hajóval, teve a virággal, maci a lapáttal.

Eszközök: tárgyak vagy képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: A toldalékos főnév helyes használata: +. Hibásan ismételt toldalékos főnév: –. (Ilyenkor a választ pontosan leírjuk.)

Utánmondás: Helyesen ismételt toldalékos főnév: +, hibásan ismételt toldalékos főnév: –. (Ilyenkor a választ pontosan leírjuk.)

XI. Birtokos személyjel, testrészek

A vizsgálat menete

Megnevezés:

a) A tanár rámutat például a baba fejére, és mondja: „Ez a baba feje.” Ezután rámutat a kezére, és kérdezi: „Hát ez?”

b) A tanár például az orrára mutat, megnevezi: „Ez az orrom.” Majd a gyermek fejét megérintve kérdezi: „Hát ez?”

c) A tanár például a gyermek haját megfogja, és mondja: „Ez a hajad.” Ezután a saját szájára mutatva kérdezi: „Hát ez?”

Megértés:

a) Ha a gyermek nem tudja a testrészeket megnevezni, a tanár felszólítására meg kell mutatnia.

b–c) A tanár felváltva ad egyes szám első és második személyű birtokos személyjellel ellátott főnevet tartalmazó utasítást. Például: „Mutasd meg, hol a fejem!” vagy „Mutasd meg, hol van a szád!”

Helyzetek:

Ez a baba keze. Hát ez? Lába, hasa, nyaka.

Ez a te hajad. Hát ez? Szád, arcod, hátad.

Ez az én arcom. Hát ez? Fejem, fülem, szemem.

Eszközök: egy kb. 20 cm magas baba.

ÉRTÉKELÉS

Megnevezés: Tartalmilag és formailag helyes válasz: +. A helytelen választ leírjuk, jelölése: –.

Megértés: Ha a gyermek helyesen mutatja meg a testrészt, jelölése: +. Hibás mutatás: –. A tévesztést leírjuk.

XII. Birtokjel, birtokos névmás*A vizsgálat menete*

Megnevezés: A tanár bevezető mondata: „Ez a toll az enyém” után a saját, a gyermek, illetve a képeken ábrázolt személy tulajdonában lévő dolgokra mutatva teszi föl a kérdéseket. Például a gyermek cipőjére mutat és kérdez: „Kié ez a cipő?, vagy a saját ceruzájára mutat: „Kié ez a ceruza?”

Helyzetek:

Ez a toll az enyém. Kié ez a ...?

A kutya a bácsié. A cipő az enyém. A ceruza a tiéd. A csörgő a babáé. Az óra a tiéd. A szoknya az enyém.

Eszközök: a tanár személyes tárgyai, képek, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

Tartalmilag és formailag helyes válasz: +. A helytelen választ pontosan leírjuk, jelölése: –.

XIII. Összefüggő beszéd (1–2.)*A vizsgálat menete (1)*

- a) A tanár a képek alapján rövid történetet mesél a gyermekkel közösen úgy, hogy az egyszer aláhúzott szavakat minden esetben mondja, a kétszer aláhúzottat mondhatja, ha a képre rámutatás alapján a gyermek nem fejezi be a mondatot. Az aláhúzás nélküli szavakat a gyermektől várja, és csak akkor segít, ha a gyermek nem tudja. Amit a gyermek önállóan mond, a tanár leírja, a kipontozott helyre.
- b) A közös mesélés után a gyermek önállóan mondja el a történetet a képek alapján. Ezt a tanár leírja.

Történet

Volt egyszer két cica Találtak egy nagy piros
lufit Földobták a levegőbe
Gurították a földön Egyszer csak bummm, a lufi szétpukkadtt!

Mit gondolsz, mitől pukkadtt szét a lufi?

Most meséld el egyedül!

Eszközök: színes képek, a mese szövege, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

- a) Ha a gyermek által adott kiegészítés (szó vagy szavak) tartalmilag megfelelő, az értékelés: +. Ha a gyermek által adott kiegészítés hiányzik, vagy tartalmilag nem megfelelő, az értékelés: –.
- b) A történet összefüggéseit visszaadó önálló elmondás: +. A történet összefüggéseit visszaadó elmondás segítséggel/kérdések alapján: +. A gyermek nem mondja el a történetet: –.

A vizsgálat menete (2)

Azonos az 1. pontban leírtakkal.

Történet

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer két cica Találtak három lufit Kiválasztották a legnagyobbat, a pirosat, és azzal játszottak A sárga meg a zöld elszállt. Dobálták a levegőben, és gurították a földön Nagyon örültek neki. Hirtelen nagyot durrant a lufi, és szétpukkadtt A cicák szomorkodtak, mert sajnálták a játékukat

Mit gondolsz, miért pukkadtt szét a lufi?

Most meséld el egyedül!

Eszközök: színes képek (azonosak az 1. pontban használtakkal), a mese szövege, vizsgálólap.

ÉRTÉKELÉS

a) Azonos az 1. a) pontban leírtakkal.

b) A történet összefüggéseit jól visszaadó, bővített és összetett mondatokat is tartalmazó elmondás: +. A történet összefüggéseit visszaadó, bővített és összetett mondatokat is tartalmazó elmondás segítség/kérdések alapján: +. Ha a gyermek nem használ bővített mondatot, kérdés alapján sem alkot összetett mondatot: -.

A hibák jellege a beszéd- és nyelvi fejlettség vizsgálatánál**a) Főnevek, igék**

Megnevezés:

- megnevezés helyett gesztus,
- „saját” szó,
- tartalmi tévesztés,
- felismerhetetlen szóalak,
- „bébinyelv” szavai,
- hangutánzó szó,
- ige helyett főnév,
- szócsonkítás,
- szótorzítás,
- pöszeség,
- igéknél ragozási hiba.

Utánmondás:

- utánmondás hiánya,
- a mintanyújtás nem javít a szóalakon,
- ragozást nem javít,
- funkció szerinti tévesztés.

Megértés:

- figyelmetlenségből eredő hiba,
- szófogalom hiánya,
- hangalak szerinti tévesztés.

b) Mondatmegértés

- figyelmetlenségből eredő hiba,
- verbális emlékezet bizonytalansága,
- szófogalom bizonytalansága,
- toldalékmegértés bizonytalansága.

c) Főnevek toldalékai, birtokos névmás*Megnevezés:*

- toldalék hiánya,
- toldalék érthetetlen,
- szóvégi mássalhangzó elmarad (tárgyeset, többes szám),
- mássalhangzó-torlódásnál hangzóbetoldás (tárgyeset),
- hangtani illeszkedés hibája,
- névszótőváltás hibája (tárgyeset, többes szám),
- hasonulás hiánya (eszközhatózó),
- toldalékok cseréje,
- segítő kérdés nem segít (helyhatározók).

Utánmondás:

- nem használja a névmást,
- felcseréli a névmást,
- utánmondás hiánya,
- mintanyújtásra sincs toldalékolás,
- mintanyújtásra nem javítja a toldalékokat.

Megértés:

- figyelmetlenségből eredő hiba,
- mennyiségfogalom bizonytalanságából eredő hiba,
- toldalékmegértés hiánya.

d) Összefüggő beszéd

- nem egészíti ki a mesét,
- tartalmilag helytelenül egészíti ki a mesét,
- hibásan toldalékol,
- ígét hibásan ragoz,
- szófaji tévesztés,
- következtetést nem fogalmaz meg,
- következtetést helytelenül fogalmaz meg,
- önállóan nem mondja el a mesét,
- kérdések segítségével sem mondja el a mesét,
- elmondásnál a kulcsszavak hiányoznak,
- elmondásnál csak néhány szót mond.

[A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálatához használható képanyag: Dr. Juhász Ágnes - Bittera Tiborné: Képanyag a megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlesztéshez Oktatási segédeszköz - Logopédia Kiadó Gmk
A vizsgálatokhoz szükséges űrlapokat az 5. melléklet tartalmazza.]

A laterális dominancia

1. Két-három éves korban játékos helyzetben vizsgáljuk, hogy a gyermek melyik kezét, lábát, szemét preferálja.

Kézdominancia:

szappanbuborék, leeső tárgyak elkapása (4-5 próba): jobb * bal * mindkettő * váltakozó

Lábdominancia:

székre fellépés, szappanbuborék eltaposása (4-5 próba): jobb * bal * mindkettő * váltakozó

Szemdominancia:

kaleidoszkópba nézés, papírhengeren átnézés (4-5 próba): jobb * bal * mindkettő * váltakozó

ÉRTÉKELÉS

+ jellel

2. Négyéves kortól a következő feladatokkal egészíthetjük ki a dominanciavizsgálatokat.

- Labdagurítás (tetszőleges kézzel) 5x

Instrukció: „Gurítsd vissza a labdát az egyik kezeddél!”

Észrevétel: Melyik kézzel gurítja vissza? Jobb * bal * mindkettő * váltakozó

- Állított hurkapálcára gyöngy fűzése jobb, illetve bal kézzel.

Instrukció: „Fűzd fel a gyöngyöket a pálcára az egyik kezeddél! Most a másik kezeddél fűzd!”

Észrevétel: Melyik kézzel fűzi először?

ÉRTÉKELÉS

Bal kéz ideje: Jobb kéz ideje:

- Kalapálás (tetszőleges kézzel)

Instrukció: „Ütögesd meg ezzel a kalapáccsal az asztalt!”

Észrevétel: Melyik kézzel? Jobb * bal * mindkettő * váltakozó

- Vágás ollóval

Instrukció: „Vágd ketté ezt a papírlapot!”

Észrevétel: Melyik kezét használja? Jobb * bal * mindkettő * váltakozó

- Pontozásos feladat:

Instrukció: „Tégy pontot minden négyzet közepébe! Igyekezz gyorsan dolgozni, mert mérem az időt!

Először fogd a bal kezédbe a ceruzát, majd a jobb kezeddél is végigpontozhatod az alsó kockasort!”

ÉRTÉKELÉS

Bal kéz ideje: Jobb kéz ideje:

Eszközök: labda, hurkapálca, 10 db gyöngy (fa), játék kalapács, olló, papír, feladatlap, ceruza, stopper.

[A vizsgálólap és a pontozáshoz szükséges négyzetháló a 6. mellékletben található.]

A rajzkészség és a finommotorika

A rajzkészség megfigyelése és vizsgálata információkat szolgáltat a rajz- és íróeszköz használatáról, a papíron való térbeli tájékozódóképességről, a finommotorikáról. Újabb adatokat kaphatunk a kézdominanciáról is. A rajzokat pszichológiai szempontból is elemezhetjük.

1. Két-három éves korban

- Szabad rajz (firka)

Instrukció: „Rajzolj valami szépet!”

- Utánrajzolás

Instrukció: „Rajzolj te is ilyet!” (függőleges, vízszintes vonal, kör)

ÉRTÉKELÉS

Ceruzafogás, nyomaték, felismerhetőség, téri elhelyezkedés jellemzőinek feljegyzése.

2. Négyéves kortól

- Emberalak-ábrázolás

Instrukció: „Rajzolj egy embert!”

AZ ÉRTÉKELÉS FIGYELEMBE VESZI

- a megrajzolt testrészek számát,
- a helyes kapcsolódásukat,
- az arányokat,
- a dimenziót,
- a vonalvezetést,
- a formakifejezést.

Az emberrajz értékelése a Goodenough-féle skála alapján történik.

3. Ötéves kortól

- Családrajz

Instrukció: „Rajzold le a családot!”

SZEMPONTOK AZ ÉRTÉKELÉSHEZ

A rajz befejezésekor történő megbeszélés: Kiket rajzoltál le (milyen sorrendben, mennyiben felel meg a rajzolt személyek száma a családtagok valóságos számának), ki(k) maradt(ak) le, miért? A kérdésekre adott válaszokat azonnal rögzíteni kell a rajzon.

Minőségi elemzés: rész-egész viszonya, arányok, dimenziók, mozgásábrázolás, a papíron való elhelyezés, vonalvezetés, a nyomatok sajátosságai.

- Szabad rajz

Instrukció: „Rajzolj valamit! Bármilyen lehet, amit a legjobban szeretsz rajzolni, amit a legszívesebben rajzolsz. A rajznak a végén címet is lehet adni.”

SZEMPONTOK AZ ÉRTÉKELÉSHEZ

A rajz befejezésekor történő megbeszélés: Mi van a képen, miért ezt rajzoltad, mi legyen a címe? A kérdésekre adott válaszokat azonnal le kell jegyezni a rajz mellé.

Minőségi elemzés: a téma kedveltsége, a rajz komplexitása, arányok, a papíron való elhelyezkedés, a vonalvezetés, a nyomatok sajátosságai, a rajz és a cím összefüggése, a téma forrására vonatkozó válaszok.

[A vizsgálólapot a 6. melléklet tartalmazza.]

A testséma ismerete és a téri tájékozódás

A saját testen való tájékozódás néhány feladata szerepel a beszéd- és nyelvi fejlettség vizsgálatában, de nem biztos, hogy sor kerülhet rá a vizsgálati folyamat elején. Ezért egyszerűbb formában a következő instrukciókat adjuk.

Testséma ismerete

1. Hároméves kortól

Mutasd meg, hol van a fejed!
 Mutasd meg, hol van a kezed!
 Mutasd meg, hol van a lábad!
 Mutasd meg, hol van a hasad!
 Mutasd meg, hol van a hátad!
 Mutasd meg, hol van a nyakad!
 Mutasd meg, hol van a füled!
 Mutasd meg, hol van a szemed!
 Mutasd meg, hol van a orrod!
 Mutasd meg, hol van a szád!
 Mutasd meg, hol van a térded!
 Mutasd meg, hol van az arcod!
 Mutasd meg, hol van a talpad!

Mutasd meg, hol van a tenyered!
Mutasd meg, hol vannak az ujjaid!

2. Ötéves kortól

Emeld fel a jobb kezedet!
Emeld fel a bal lábadat!

ÉRTÉKELÉS

A helyesen megmutatott testrész + jelet kap.

Tájékozódás a térben

Instrukció:

- Dobd föl a labdát!
- Dobd le a labdát!
- Robot leszel, irányítalak. Indulj el egyenesen előre, gyere hátrafelé!

Ötéves kortól

- Fordulj jobbra, fordulj balra!

ÉRTÉKELÉS

+ és – jelekkel.

[A vizsgálólapot a 6. melléklet tartalmazza.]

Vizuomotoros koordináció

A vizuomotoros koordináció vizsgálatát a Bender A-teszt alapján végezzük és értékeljük négyéves kortól.

Hallási figyelem és hallási differenciálóképesség

(Két-három éves korban)

A vizsgálatot zenei hangok, zörejek felhasználásával kezdjük. A vizsgálat reális értékeléséhez szükség lehet a feladat előzetes megtanítására.

- Hangszerek, hangot adó játékok, egyéb zajforrás utánzó megszólaltatása.

Instrukció: „Csináld te is, amit én!”

ÉRTÉKELÉS

Aláhúzással a vizsgálólapon.

- Hangszerek, hangot adó játékok, egyéb zörejek hangjának a felismerése. (A gyermek becsukja a szemét, vagy hátat fordít.)

Instrukció: „Mutasd meg, melyik szól!”

ÉRTÉKELÉS

+ és – jelekkel a következő feladattal együtt.

- Több hang, zörej felismerése.

Instrukció: „Hallgasd meg, először ez szól, azután ez, csináld te is!”

Eszközök: sípoló állat, zörgő kocka, csengő, dob, cintányér, gyufásdoboz gyufával, korongos doboz korongokkal, xilofon, triangulum stb.

A hallási figyelem és hallási differenciálóképesség vizsgálata *előtt* szükséges meggyőződni a hallás praktikusán ép voltáról. Egyéb feladatok végzése közben regisztráljuk a következőket:

- Feltűnően figyel-e a beszélő száját?
- Fejét féloldalt fordítja-e?
- Váratlan zörejre reagál-e valamilyen módon?
- A játék közben feltett kérdésekre válaszol-e?
- Gyakran visszakérdez-e?
- Beszélgetés során félreért-e, félrehall-e szavakat, mondatokat?
- Beszédének prozódiai jellemzői eltérnek-e a megszokottól?

[A vizsgálólápot a 6. melléklet tartalmazza.]

Megfigyelési szempontok a vizsgálati helyzetben

Az első találkozás benyomásai, a beszédhibásnak és kísérőjének megjelenése, mondanivalója, viselkedése önkéntelenül is nagyon sok információt nyújt a szakembernek. Minél több tapasztalattal rendelkezik a logopédus az első vizsgálatok elvégzésében és a kezelésben, annál többet mondanak számára azok a jelzések és történések, amelyek a konkrét vizsgálatok lebonyolítása közben zajlanak.

A vizsgálólápon a helyzethez illő meghatározás(oka)t alá lehet húzni vagy pontosan, szó szerint le kell írni, illetve a megfigyeléseket célszerű szöveges formában lejegyezni.

Az első találkozás benyomásai

Megjelenés, külső

- Testalkat (magasság, fejlettség, arányok).
- Fej, arc (méretek, arányok, feltűnő részletek, esztétikum, színek).
- Ruházat (gondozottság, divat).
- Összbenyomás (rokonszenv, ellenszenv, harmónia).

Magatartás

- A bemutatkozás helyzetében.
- Változás a vizsgálat folyamán.

Érzelmek

- A pozitív érzelmek kiváltója (akusztikus, vizuális, motoros, taktilis, szociális, egyéb inger).
- A negatív érzelmek kiváltója (cselekvés gátlása, erőltetése, leválasztás a kísérőről, egyéb).
- Megnyilvánuló érzelmek típusa (öröm, harag, elutasítás, meglepődés, szorongás, egyéb).
- Az érzelmek kifejezési módja (sírás, nevetés, mosoly, mimika, mozgás, hangadás, egyéb).

Beszédre irányultság

- A beszéd figyelemfelhívó jellege, az anya/hozzátartozó, idegen beszédének hatása.
- A beszéd mint a cselekvés befolyásolója: beszéddel irányítható * esetlegesen irányítható * nem irányítható.
- Reagálás szóbeli kérésre, kérdésre, tiltásra.
- A szemkontaktust a vizsgáló közeledésére spontán felveszi * nehezen veszi fel * nem veszi fel.

Spontán játék

- A játékok a gyermek érdeklődését: felkeltik * nem keltik fel.
- A választott játék/ok.
- A játék használata: adekvát * nem adekvát.
- A választott játék: tartósan leköti * rövid időre köti le.
- Játék közben az irányítást: elfogadja * ritkán fogadja el * nem fogadja el.

Spontán hangadás és beszéd

- A hangadást, beszédet kiváltó helyzet.
- A hangadás (véletlenszerű, érzelmet kifejező hang, vokalizálás, gagyogás, hangkapcsolatok) és beszéd (szó/mondat értékű szótagok, szavak, mondatok) pontos lejegyzése (véltető) jelentésükkel együtt.
- Hangot, hangkapcsolatot, szavakat spontán utánoz * nem utánoz.
- Spontán kérdez * nem kérdez.
- A hangadást, beszédet kommunikációra használja * nem használja.

A szülő/kísérő és a gyermek kapcsolata, az interakció jellemzői

- A szülőről/kísérőről a gyermek: leválasztható * nem választható le * testi kontaktust igényel * időnként szükséges a szülő/kísérő jelenléte * szívesen marad egyedül.
- A szülő/kísérő magatartása: megnyugtató * közömbös * türelmetlen.
- A szülő/kísérő kapcsolata gyermekével: túl védő * elutasító * a gyermek igényeit figyelembe vevő.
- A szülő/kísérő és a gyermek közötti interakció jellemző helyzetének leírása.
- Egyéb megjegyzések.

Megfigyelési szempontok és kérdések az interakcióról

- Hogyan kezdeményez interakciót és kivel?
- Milyen eszközökkel kommunikál?
- Milyen mértékben használja a gesztusokat, a mimikát?
- Milyen a testtartása, tekintetkontaktusa, térközsabályozása?
- Milyen arányban és viszonyban vannak ezek a verbális jelzésekkel?
- Mennyire igényli a testkontaktust?
- Hogyan reagál a testi érintésekre?
- Mennyire érti a beszédet a szülő szerint?
- Utasításra milyen cselekvéseket végez el?
- Tiltásra abbahagyja-e a tevékenységét?
- Kérdésekre hogyan reagál?
- Előfordul-e echolália és milyen beszédhelyzetben?
- Kérdez-e, kérdései adekvátak-e, milyen kérdéseket használ?
- Mennyire van igénye általánosságban a beszédre, a beszéd utánzására?
- Hallgat-e mesét, milyen (sok képet tartalmazó meséskönyvből, tévében, képek nélküli mesekönyvből)?
- Szeret-e képeket, képeskönyveket nézegetni?
- Ha nem beszél, milyen helyzetben ad hangot, van-e igénye a hangok utánzására?
- Mennyire érthető a beszéde a szülők, illetve az idegenek számára?
- Hogyan reagál, ha nem értik meg?

[A megfigyeléshez segítséget nyújtó kérdőívet a 7. melléklet tartalmazza.]

Az artikulációs zavar vizsgálata

A vizsgálat részei

Az artikulációs zavar vizsgálata a biológiai-orvosi és a beszéd-, szociokulturális és pszichés anamnézis felvételével kezdődik. Feljegyezzük a kiegészítő orvosi, pszichológiai vizsgálatok eredményét. A vizsgálat a beszédszervi állapot és működés, a beszédhangok kiejtése, az összefüggő beszéd- és kifejezőképesség, a szó hangtani szerkezete, a hallás, a hallási figyelem és emlékezet, illetve differenciálóképesség, a szeriális felfogás és kivitelezés, valamint az auditív és verbális emlékezet feltárására irányul. A kiegészítő vizsgálat a szókincsre, az auditív észlelésre és beszédmegértésre, valamint a nyelvi fejlettségre, nyelvi percepcióra vonatkozó tesztekkel, feladatokkal bővíthet.

[Az anamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint az 1. melléklet űrlapját használjuk.]

A beszédszervi állapot és működés

A megfigyelés és a vizsgálat az organikus állapotot és az alapvető beszédszervi mozgásokat érinti. Pöszeség esetében az ajkak, a nyelv, a nyelés mód, a fogazat, az állkapocs megfigyelése ad elsődleges információkat a logopédus számára a nyugalmi helyzetben, illetve a működés közben tapasztaltak alapján.

A vizsgálatot szükség szerint ki kell egészíteni ortodontus, fül-orr-gégész szakorvosi véleményekkel, javaslatokkal. Célszerű mellékelni a műtétek, orvosi kezelések zárójelentéseit is.

A *beszédszervi állapot* megfigyelése az ajkak, a szájpaddlás, az uvula, a nyelv, a fogak és az állkapocs állapotára terjed ki. (A vizsgálólapon a 8. melléklet tartalmazza.)

A *beszédszervek működését* meghatározott feladatok elvégzése során figyeljük meg. Az ajkak és a nyelv mozgékonyságának vizsgálatakor az instrukciókat előmutatás nélkül vagy bemutatás után kell végrehajtania a gyermeknek, esetleg ha szükséges, rajzos, játékos szemléltetéssel összekötve (tükör előtt és tükör nélkül).

A vizsgálat eredményét a vizsgálólapon jelöljük.

Ajkak

- Tud-e ajakzárat létrehozni?
„Csukd be a szádat szorosan!”
- Tud-e ajakkal tárgyat tartani (papírszelet, vékony szívószál, síp)?
„Fogd meg az ajkaddal a szívószálat, de a fogaddal ne segíts!”
- Szájban víz tartása
„Kortyolj a vízből, de ne nyeld le, tartsd a szádban!”
- Tud-e ajakzárat bontani?
Cuppogással: „Csücsöríts és cuppogj a száddal, mintha puszt dobna!”
Levegőárammal: „Pöfékelj, mintha pipálnál!”
- Kerekítés-terpesztés
„Kerekíts a száddal, csücsöríts, mintha új hangot mondanál, utána húzd szét a szádat, mintha i hangot mondanál!”
- Felső és alsó fogsor kimutatása
„Vicsorogj úgy, hogy kilátszódjék a felső fogsorod, most az alsót mutasd meg!”
- Alsó ajak érintése a felső fogsorral
„Harapj rá az alsó ajkadra!”
- Felső ajak érintése alsó fogsorral
„Harapj rá a felső ajkadra!”
- Ajakzárás-arcfelfúvás
„Fújd fel az arcodat, hogy olyan legyen, mint egy nagy lufi!
- Ajakzárás-arcbeszívás
„Most szív be, hogy egészen sovány legyen!”
- Ajakpergetés: „Berregj az ajkaiddal!”

Nyelv

- A nyelv vízszintes irányú mozgatása
Előre-hátra (kidugás-behúzás): „Öltsd ki a nyelvedet hosszan, egyenesen előre, húzd vissza jó mélyen, hátra!”
Jobbra-balra (szájzugok érintése): „Mozgasd a nyelvedet jobbra, balra úgy, hogy a nyelved hegye csak a szájzugokat érintse!”
- A nyelv függőleges mozgatása (felemelés-leengedés állmozgás nélkül, szájtéren kívül, belül)
„Most fölfelé-lefelé mozdítsd a nyelvedet, jó laposan, hogy az állad ne mozogjon közben!” „Nyisd nagyra a szádat és ugyanígy mozdítsd a nyelvedet kívül, fölfelé, lefelé anélkül, hogy az állad mozdogna!”
- A nyelv izmainak lazítása (laposítás)
„Pihentesd a nyelvedet, olyan legyen, mint egy palacsinta!”
- A nyelv izmainak feszítése (hegyesítés)
„Most feszítsd meg, hogy hegyes legyen!”
- Csettintés
„Csettints a nyelveddel!”

Megfigyelés: Csettintés közben a gyermek a nyelvheggyel vagy a nyelvháttal csettint?

Nyelésmód

A nyelvlökéses nyelésre vonatkozó megfigyeléseket elsősorban nyitott fogsor, ujjszopásra utaló fogrendellenességek, nyitott száj és interdentális szigmatizmus esetén indokolt elvégezni. A beszédszerveket nyugalmi helyzetben és nyelés közben lehetőleg észrevétlenül kell megfigyelni.

Hang-légzés

A beszélgetés során megfigyelés alapján rögzítjük, hogy a hang tisztán csengő, fátyolozott, esetleg rekedt, préselt vagy nazális színezetű, valamint hogy nyugalmi légzésmód esetén az orrán vagy a száján veszi a levegőt a vizsgált személy.

[A vizsgálólápot a 8. melléklet tartalmazza.]

A beszédhangok kiejtése

A beszédhangok kiejtésének vizsgálata három lépésben történik.

I. Tájékoztató megfigyelések a gyermek beszédéről

A vizsgálat célja: a megfigyeléssel szerzett benyomások, tapasztalatok alapján a vizsgálatvezető eldönti a vizsgálat további irányát, módszerét, dokumentációs szükségletét.

Instrukció: „Szeretném, ha választanál egy olyan mondókát, éneket, kiszámolót, amit egyedül el tudsz mondani!”

Megfigyelési szempontok:

- a) A gyermek szövegmondásában vannak-e értelemzavaró kihagyások, összevonások, szótorzítások, hang- és szótagátvetések, szóvégek elhagyása, diszgrammatizmusok?
- b) Megfigyeljük a kiejtési hibák jellegét, valamint azt, hogy mely hangcsoportokra terjed ki.
- c) Megfigyeljük a beszéddel kapcsolatos egyéb eltéréseket (az artikulációs mozgások feltűnő jegyeit, a hang jellemzőit, megfigyeléseket teszünk a légzésre és a beszéd prozódiai elemeire vonatkozóan).

Ezután a gyermekkel újra elmondatjuk a választott szöveget, utánmondással.

Instrukció: „Most próbáld pontosan úgy elmondani, ahogyan én mondom!”

Megfigyelési szempont: Van-e különbség az önálló elmondás és az utánmondás között?

[A vizsgálólápot a 9. melléklet tartalmazza.]

II. Az artikuláció vizsgálata I.

(interdentális és laterális szigmatizmusok, valamint enyhe fokú paraláliák vizsgálata)

Amennyiben a tájékozódó megfigyelés folyamán a vizsgálatvezető nem tapasztal a gyermek beszédében súlyos eltéréseket, az artikuláció vizsgálatának egyszerű, gyors utánmondással történő változatát végezheti.

A vizsgálat menete

A vizsgálatvezető „Az artikuláció vizsgálata I.” c. dokumentálólapon rögzített sorrendnek megfelelően ötféle változatban ejti a beszédhangokat: izolált formában, szókezdő, szóvégi, szóközi és mássalhangzó-torlódásos fonetikai helyzetben. A gyermeket a hallott minta megismétlésére kéri.

Instrukció: „Hangokat és szavakat fogok mondani. Te pontosan ismételd meg, amit hallottál!”

A vizsgálólap szóanyaga

P – pók – kép – lapát – lámpa
 B – baba – láb – liba – ablak
 T – tó – út – autó – hinta
 D – dob – pad – hegedű – kendő
 K – kefe – makk – béka – lepke
 G – gomba – vág – bagoly – kugli
 F – fiú – zsiráf – telefon – kifli
 V – vonat – öv – tévé – medve
 M – maci – villám – dominó – alma
 N – nap – tehén – kanna – mentőautó
 H – hajó – – – bohóc – felhő
 J – lyuk – tej – majom – ajtó
 L – ló – hal – olló – málna
 R – ruha – vödör – óra – torta
 Sz – szánkó – busz – mászóka – asztal
 Z – zokni – kéz – tűzoltó – mozdony
 C – cipő – malac – bicikli – kocka
 S – sapka – mókus – fésű – puska
 Zs – zsák – garázs – pizsama – varázsló
 Cs – csap – papucs – kocs – lépcső
 Ty – tyúk – konty – kutya – kesztyű
 Gy – gyufa – ág – kígyó – hagyma
 Ny – nyúl – lány – dinnye – könyv
 Ö – öt – lő – léggömb – –
 Ü – ül – tű – fül – –
 A – alagút – fóka – haj – –
 Á – ág – ház – indián – –
 E – elefánt – teve – fekete – –
 É – étel – kávé – bélyeg – –
 I – ital – pipi – híd – –
 Ó – ól – dió – Hold – –
 U – ujj – kapu – puli – –

Eszközök: képek.

ÉRTÉKELES

A kiejtés hibájának jellegét, illetve a helyettesítő hangot a dokumentálólap megfelelő rovatában jelöljük (10. melléklet).

III. Az artikuláció vizsgálata II. (centrális diszlália, diszfázia)

A vizsgálat vezetőjének módosítania kell vizsgálati módszerét, ha a tájékozódó megfigyelés során a következő súlyosnak minősülő eltéréseket tapasztalja:

1. a gyermek önállóan választott szövegéből (mondóka, gyermekdal, kiszámoló) hiányoznak nagyobb egységek, szavak, szórészek;
2. megjelennek értelemzavaró mondatmásítások, szómásítások;
3. hang- és szótagelhagyások, átvetések;
4. inkonzekvens vagy inkonstans hangcserék;
5. grammatikai hibák;
6. a gyermek önálló produkciója lényegesen rosszabb, mint az utánmondásban nyújtott teljesítménye.

A felsorolt tünetek vagy egy részük megléte esetén felmerül a centrális diszlália vagy diszfázia gyanúja. Az ilyen esetek vizsgálatakor követelménnyé válik

- a) a vizsgálat során nyert beszédanyag pontos, szó szerinti lejegyzése, majd minőségi elemzése;
- b) pontos képet kell kapnunk arról, hogy változik-e és miképpen változik a gyermek teljesítménye önálló megnevezés, illetve utánmondás esetén.

Eszközök: képek.

A vizsgálat menete

Instrukció: „Hangokat fogok mondani. Amikor kimondok egy hangot, mondd utánam ugyanúgy!”
Többször is ismételtessük meg a kért hangot, mert lehetséges, hogy mindig újabb és újabb változatot kapunk.

ÉRTÉKELÉS

Helyes ejtés esetén + jelet írunk az „izolált ejtés” rovatba, helytelen ejtés esetén rögzítünk minden hangzót változatot.

Instrukció: „Nézd meg a képet, és mondd ki hangosan, mi van iderajzolva!”

Rögzítés: A vizsgálólapon megfelelő rovatába (önálló megnevezés) pontosan leírjuk, amit a gyermek mond. Ha több változatot is produkál, célszerű mindegyiket lejegyezni.

ÉRTÉKELÉS

Helyes ejtés esetén + jelet, helytelen ejtés esetén – jelet írunk az „Értékelés” c. rovatba.

Instrukció: „Hallgasd meg, hogy én hogyan mondom ki a kép nevét, és próbáld te is ugyanúgy mondani!”

Rögzítés: A gyermek produkcióját, illetve annak változatait az „Utánmondás” c. rovatban rögzítjük.

ÉRTÉKELÉS

+, illetve – jellel történik az „Értékelés” c. rovatban.

[A vizsgálólapokat a 10., 11. melléklet, a képeket az Art./I. tartalmazza.]

Összefüggő beszéd és kifejezőképesség

Ezt a vizsgálatot célszerű az artikulációs zavarok enyhébb eseteiben is elvégezni, mert egyre gyakrabban fordul elő, hogy enyhe fokú kiejtési zavar mellé más szintű nyelvfeladási elmaradás (csekély szókincs, szómegejtési-aktivizálási nehézség, mondat szerkesztés, kifejezőképesség zavara stb.) társul, amely fejlesztésre szorul.

Instrukció: „Nézd meg figyelmesen ezt a képet! Meséld el, hogy mi történik rajta!” A gyermeket lehet biztatni, olyan kérdésekkel segíteni, amelyek nem utalnak konkrétan a válaszra. Lehet rámutatással a figyelmét a még nem említett részletekre terelni.

Eszköz: eseménykép, amely sok elemet tartalmaz, azonban nincs minden eleme között összefüggés.

ÉRTÉKELÉS

A gyermek produkcióját szó szerint lejegyezzük, vagy szükség esetén hangfelvételen rögzítjük, majd minőségi elemzést végzünk.

Az elemzés szempontjai

Szófajok	Előfordulás száma
Főnév ember állat növény tárgy Ige Melléknév Határozószó Névmás Névutó Egyéb szófaj	
Összes szó	
Mondatok	Előfordulás száma
Tőmondat Összetett mondat mellérendelt alárendelt Összefüggés megfogalmazása	

Előfordul: hibás toldalékolás, hibás igeragozás, határozott névelő helytelen használata, nem megfelelő főnév, nem megfelelő ige, hiányos mondat, befejezetlen mondat.

Egyéves logopédiai terápia után a vizsgálat megismétlésével objektív adatokat kaphatunk a fejlődésről.

[A vizsgálólapokat a 12. melléklet, a képanyagot az Art./II. tartalmazza.]

A szó hangtani szerkezete

A vizsgálatot diszfáziás tünetek tapasztalása, valamint a centrális diszlália olyan eseteiben kell elvégezni, amikor a beszédhangok vagy a szótagok sorrendjének felcserélődése miatt megváltozik a szóalak, és gyakran az érthetlenségig eltorzulva jelenik meg.

A vizsgálat menete

1. Egyenként mondjuk a gyermeknek a lapon található képek nevét.

Instrukció: „Kérlek, hogy mutass rá arra a rajzra, amelyiknek a nevét mondom!”

2. Megkérjük a gyermeket, hogy ő nevezze meg a képet kétszer egymás után. Erre azért van szükség, mert valószínűleg minden ismétlésnél újabb ejtési változatot kapunk.

Instrukció: „Nézd meg, és mondd el, hogy mi van a képen! Mondd ki még egyszer!”

3. Végül ejtésmintát adva utánmondásra kérjük a gyermeket.

Instrukció: „Hallgasd meg, ahogyan én mondom! Próbáld meg te is ugyanúgy ismételni!”

A képanyag szavai:

csigabiga, katicabogár, teknősbéka, fényképezőgép, papírsárkány, iskolatáska, babakocsi, építőkocka, esernyő, kalapács, villanykörte, szemüvegtok, teherautó, karácsonyfa, vitorlás hajó, cigarettafüst, sárgarépa, gyufaszál, biciklikormány, vöröshagyma, szögescipő, virágcsokor, szaloncukor, meséskönyv.

Eszközök: képek.

ÉRTÉKELÉS

Minden ejtési változatot pontosan lejegyzünk.

Az előforduló fonetikai és fonológiai hibákat a *Lőrík József* által összeállított szempontsor alapján elemezhetjük. Megnézzük, előfordul-e hangkihagyás, hanghelyettesítés, hangáthelyezés, összevonás, hangbetoldás, hasonulás, távhasonulás, szórövidülés, szótagcsere, szótagkiesés, elővételezés, egyszerűjtés, zöngésítés, zöngétlenítés, hiperkorrekt ejtés.

Ezek a fonetikai és fonológiai jelenségek, szabályszerűségek az élettani pöszeség velejárói, s természetesen nem tekinthetők kórosnak. Öt-hat éves korban azonban halmozott előfordulásuk diagnosztikus értékű. Lőrík József gyűjtéséből mutatjuk be az alábbi példákat, amelyek segítségével a diszfáziás, centrális diszláliás gyermekek beszédében előforduló, a szavak és szókapcsolatok szintjén megjelenő hangtani szerkezetbeli eltérések jellegét megállapíthatjuk.

1. Hangkihagyás (elisio)

galab < galamb

rumpli < krumpli

2. Hanghelyettesítés

üves < üres

páj < fáj

3. Hangáthelyezés (átvetés, metatézis)

odova < óvoda, csiki < kicsi, Evelin < Evelin, anyaros < aranyos

4. Szóösszevonás, kontamináció, szóvegyülés

józiko < jó kis házikó, jókabi < Jóska bácsi

5. Hangbetoldás (a j a leggyakoribb)

Bejájé < Beáé

abalak < ablak

6. Hasonulások

Gutti < Guszti, gettenye < gesztenye, tondola < pongyola

7. Távhasonulás

babó < bagoly, teleton < telefon, pulipán < tulipán, naglág < nadrág

8. Szórövidülés

ku < kutya, mó < mókus

9. Szótagcsere

pöci < cipő, kocsoládé < csokoládé

10. Szótagkiesés

pacsinta < palacsinta, leguso < legutolsó

11. Elővételezés (anticipáció)

koncintottunk < koccintottunk

12. Egyszerejtés

picica < picicica

13. Zöngésítés

bogácsa < pogácsa

14. Zöngétlenítés

fan < van

15. Hiperkorrekt ejtés

orró < olló, revér < levél

Hallás, hallási figyelem, emlékezet és differenciálóképesség

A vizsgálat célja a beszédhiba háttérében esetleg fennálló halláscsökkenés, illetve hallási figyelem, emlékezet és differenciálóképesség zavarának feltárása.

A vizsgálatot a terápia megkezdése előtt vagy annak kezdeti szakaszában kell elvégezni, de alkalmazható minden olyan esetben, amikor a halláscsökkenés, illetve a halláspercepció zavar gyanúja felmerül.

Ha a megfigyelés alapján és/vagy a vizsgálat során kapott eredmények a hallás valamilyen fokú károsodására utalnak, a gyermeket audiometriás vizsgálatra kell küldeni.

A) A hallás épségének praktikus megfigyelése

A hallás praktikusán ép voltáról megfigyeléssel győződhetünk meg. Egyéb feladatok végeztetése közben a következőket regisztráljuk:

- Feltűnően figyel-e a beszélő száját?
- Fejét féloldalt, a hang irányába fordítja-e?
- Váratlan zöreire reagál-e valamilyen módon?
- Játék közben feltett kérdésre válaszol-e?
- Gyakran visszakérdez-e?
- Beszélgetés során félreért-e, félrehall-e szavakat, mondatokat?
- Beszédének prosódiai jellemzői eltérnek-e a megszokottól?

B) A suttogott beszéd vizsgálata

Hallásveszteség gyanúja esetén célszerű elvégezni.

A vizsgálat menete

A vizsgált gyermeket a vizsgálat vezetőjéhez viszonyítva oldalt fordítjuk. Az ellenkező oldali fület nedves vattával bedugjuk. Ügyelnünk kell arra, hogy a szájról olvasás lehetőségét kizárjuk.

A vizsgálatot hat méter távolságból kezdjük. Szükség esetén csökkentjük a távolságot addig, amíg a gyermek vissza tudja adni a szavakat. A szó sűgása előtt a levegőt ki kell fújni, és a szót a maradék levegővel suttogva kell kiejteni.

A vizsgálatot mindkét füllel el kell végezni!

Instrukció: „Nagyon figyelj, mert suttogva mondom neked szavakat! Arra kérlek, hogy hangosan ismételd meg, amit hallottál!”

Zárhangok és magánhangzók:	Kati, kettő, pipa, katona, tátika, Petike
Réshang a szó elején:	szék, sima, Jutka, szőke, fej, saláta, fekete
Réshang a szóban:	meszelő, kefe, Misi, hajó, mászóka, mese
Réshang a szó végén:	tojás, tenisz, haj, mókus, juhász, máj

ÉRTÉKELÉS

Normális hallás:	6 m-ről visszaadja a szavakat.
Enyhe nagyothallás:	4-6 m-ről visszaadja a szavakat.
Középsúlyos nagyothallás:	1-4 m-ről visszaadja a szavakat.
Súlyos nagyothallás:	1 m-en belül visszaadja a szavakat.

Eszköz: nedves vatta.

[A vizsgálólapot a 14. melléklet tartalmazza.]

C) A beszédhangok hallási differenciálásának vizsgálata I. (4–5 éves kortól)

A beszédhibás gyermek beszédhanghallási differenciálóképességét oppozíciós szópárok segítségével vizsgáljuk a pöszeségnél leggyakrabban előforduló hangcseréket véve alapul.

A vizsgálat menete

1. Elmondjuk a gyermeknek a lapon található képek nevét.

Instrukció: „Hallgasd meg a képek nevét!”

2. Egyenként megnevezzük a képeket a vizsgálólapon függőleges oszlopainak szavait követve. A gyermeket arra kérjük, hogy mutasson rá arra a képre, amelyiknek a nevét hallotta.

Instrukció: „Kérlek, mutass rá arra a képre, amelyiknek a nevét hallottad!”

A vizsgálat szóanyaga:

I. majom – malom	IV. ad – agy
tál – táj	nyuszi – Gyszi
robogó – lobogó	Erő – ernő
szeret – szelet	pont – ponty
nyár – nyáj	foci – poci
pólyáz – póráz	sző – fő
II. púp – búp	V. szál – tál
vonat – fonat	hál – ház
toboz – doboz	tél – cél
zseb – seb	ecset – etet
zár – szár	hat – has
gép – kép	duda – Zsuzsa
III. szalag – szalad	VI. lő – ló
tenyér – kenyér	szűr – szúr
csíp – síp	fű – fő
szél – cél	hát – hat
ecset – ecet	tál – tél
Róza – rózsa	kép – kap
levesz – leves	fel – fal

Eszközök: képek.

A képek csoportosítása a gyakran előforduló hangcserék alapján történt:

1. oldal: r-l-j cserék,
2. oldal: zöngés-zöngétlen cserék,
3. oldal: g-d, k-t, s-cs, sz-c, s-sz, zs-z, cs-c cserék,
4. oldal: gy-d, gy-ny, ny-n, ty-t, f-p, f-sz cserék,
5. oldal: sz-t, z-t, c-t, cs-t, s-t, zs-d cserék,
6. oldal: magánhangzócsere.

Így lehetőség nyílik arra, hogy részleges pöszeség esetén a logopédus csak a kérdéses hangcsoportra vonatkozóan végezze el a hallási megkülönböztetőképesség vizsgálatát.

ÉRTÉKELÉS

A szavakat követő körbe +, illetve – jelet teszünk a gyermek teljesítménye szerint. Egységenként összesítünk. Minden + jel 1 pontot ér. A pontok számát a szópárokat követő összesítő négyzetekbe írjuk, majd összeadjuk. Ezután a lap jobb oldalán jelzett elérhető összes pontszám mellé felírjuk a szerzett pontok számát. A vizsgálat befejeztével elvégezzük a végső összesítést, melynek két adata számszerűen jelzi a gyermek hallási differenciálóképességének pillanatnyi állapotát.

[A vizsgálólapot a 15. melléklet, a képanyagot az Art./IV. tartalmazza.]

D) A beszédhangok hallási megkülönböztetésének vizsgálata II. (4-5 éves kortól)

[Lőrök József munkája]

A beszédhangok hallási megkülönböztetése kétféleképpen történik. Az I. és III. sorozat képpárok, a II. és IV. képhármasok neveinek megtartását és a megadott képekkel az elhangzás sorrendjében történő azonosítását kívánja a gyermektől. A fonetikus különbségek észlelésén kívül a közvetlen emlékezet fejlettsége is szerepet játszik a teljesítményekben (különösen a szóhármasoknál).

Instrukció: „Mutasd meg a képeket abban a sorrendben, ahogyan hallod!”

A vizsgálatvezető a szósorok tagjait egy másodpercnyi szünettel mondja úgy, hogy a gyermek ne lássa a vizsgálatvezető artikulációját (de a vizsgálatvezető a száját ne takarja el). A szavak elé tett körbe pedig írja be, hogy a gyermek milyen sorrendben mutatta meg a képeket.

A vizsgálat szóanyaga:

I. málna – bálna
kenyér – tenyér
toll – tol
zseb – seb
kasza – kacsa
megy – meggy
fonal – vonal
eszik – esik

III. bálna – málna
tenyér – kenyér
tol – toll
seb – zseb
kasza – kacsa
meggy – megy
vonat – fonat
eszik – esik

II. gomb – domb – lomb
robogó – dobogó – lobogó
pék – fék – szék
tó – ló – só
tör – kör – sör
lő – nő – fő
sál – tál – szál
kép – gép – tép

IV. domb – lomb – gomb
lobogó – robogó – dobogó
fék – pék – szék
só – tó – ló
sör – kör – tör
fő – lő – nő
tál – sál – szál
gép – kép – tép

A gyermektől azt kérjük, hogy a szópárokat, szóhármasokat hallgassa meg, majd a hallott szavakat azonosítsa a képekkel (mutasson rájuk az elhangzás sorrendjében).

Eszközök: képek.

ÉRTÉKELÉS

A hibátlan sorrendért 1-1 pontot írunk a négyzetbe, majd összesítjük a pontszámokat!

Az I. és III. sorozat teljesítményeit a megkülönböztetendő hangtulajdonság szempontjából is értékeljük: képzésmód (m-b), képzéshely (k-t, sz-s), időtartam (l-ll, gy-ggy), hangszalagműködés (zs-s, f-v) és két képzésmozzanat eltérése (sz-cs) szerint.

[A vizsgálólapot a 16. melléklet, a képanyagot az Art./V. tartalmazza.]

A szeriális felfogás és kivitelezés, valamint az auditív és verbális emlékezet

Ez a vizsgálat súlyos pöszeség, centrális diszlália, diszfázia, diszlexiaveszélyeztetettség esetén feltárja az egymásutánosság felfogásának és kivitelezésének, valamint a hallási és verbális emlékezetnek a zavarát, illetve annak mértékét.

A logopédus a gyermek életkorától és fejlettségi szintjétől függően döntse el, hogy a vizsgálatnak melyik fokozatából indul el.

A) Hangeffektusok, valamint azok sorozatának felfogása és kivitelezése

1. Tapsolás, cuppantás, koppantás hangjának egyenkénti felfogása és kivitelezése.

Instrukció: „Fordíts nekem hátat, és csináld te is ugyanazt, amit tőlem hallasz!”

ÉRTÉKELÉS

A helyes, illetve helytelen kivitelezést + és – jelekkel jelöljük.

2. Ugyanazon hangeffektusok 2-3 tagú sorozatának felfogása és kivitelezése.

Instrukció: „Most 2, majd 3 hangot fogsz hallani egymás után. Várd meg, amíg elhallgatok, és csak azután csináld te is ugyanabban a sorrendben!”

Variációk:

tapsolás	cuppantás	
koppantás	tapsolás	
cuppantás	koppantás	
cuppantás	cuppantás	koppantás
tapsolás	koppantás	tapsolás
koppantás	tapsolás	cuppantás

ÉRTÉKELÉS

A gyermek által produkált sorrendet számjegyekkel jelöljük. Helyes sorrendnél +, ellenkező esetben – jelet írunk az összesítő négyzetbe.

B) A beszédhangok sorozatának felfogása és kivitelezése

Instrukció: „2, 3, 4 hangzót fogok mondani egymás után. Figyeld meg, milyen sorrendben hallod! Azután te is mondd el ugyanígy!”

Variációk:

a	i		
ó	a		
i	ó		
a	i	i	
ó	a	ó	
i	ó	a	e

ÉRTÉKELÉS

A gyermek által produkált sorrendet számjegyekkel jelöljük. Helyes sorrendnél +, ellenkező esetben – jelet írunk az összesítő négyzetekbe.

C) A szavak sorozatának felfogása és kivitelezése

Instrukció: „Először 2, majd 3, 4, 5 szót mondok. Hallgasd meg, hogyan következnek egymás után! Mindig várd meg, amíg én elhallgatok, és csak azután ismételd meg ugyanilyen sorrendben!”

Variációk:

maci	labda			
virág	víz	váza		
ceruza	alma	cipő		
pohár	fésű	ház	vonat	
szemüveg	süni	zokni	ajtó	csoki
beszél	alszik	játszik	ül	hintázik

ÉRTÉKELÉS

Azonos az előzőekben leírtakkal.

D) A mondatemlékezet vizsgálata

Instrukció: „Mondatokat fogok neked mondani. Nagyon figyelj! Ha elhallgattam, mondd el pontosan azt, amit hallottál!”

Mondatok:

Megettem az ebédet.

Erzsike fagyaltot kapott.

Marika és Sári labdázna.

Egy szép homokvárat építettem.

A lányok nagyon szeretnek labdázni.

Én már egyedül is tudok mosakodni.

Anyukám azt mondta, hogy nagyon ügyes vagyok.

Én szófogadó vagyok, ezért mindenki szeret.

Ha majd hatéves leszek, iskolába fogok járni.

Nem igaz, hogy neked sokkal több játékom van, mint nekem.

Nekem sokkal több játékom lesz, ha majd én is nagyobb leszek.

[A mondatsor a Prefer verbális emlékezet vizsgálatának részlete (Nagy József: 5-6 éves gyermekeink iskolakészültsége. Bp., 1980, Akadémiai Kiadó).]

ÉRTÉKELÉS

A hibátlan ismétlést + jellel jelöljük. A hibásan ismételt mondatot pontosan lejegyezzük a vizsgálólapon üres sorába, és – jellel jelöljük.

E) A történetemlékezet vizsgálata

Instrukció: „Hallgasd meg a történetet! Azután próbáld meg te is ugyanúgy elmondani!”

A vizsgálat során – a gyermek fejlettségi fokától függően – két történet közül választhatunk.

1. történet:

Buksi, a kiskutya nagyon megéhezett. Szimatolt a kertben, hátha talál valami finom falatot. A kerítés mellett jó illatot érzett, és kaparni kezdte a földet. Már jó mély lyukat ásott, de nem találta, amit keresett. Még mélyebbre ásott, és akkor hirtelen eltűnt a gödörben. Amikor újra kidugta a fejét, egy finom csontot szorongatott a szájában.

2. történet:

Ez a mese egy szép piros almáról szól. Az almafán termett. A fa Petiék kertjében nőtt. Egyszer csak nagy szél kerekedett. Lefújta az almát a virágok közé. Anyuka felvette és a kosarába tette. Bevitte a házba. Peti elvette és a táskájába tette. Másnap elvitte az iskolába, és a legjobb barátjának adta.

ÉRTÉKELÉS

A gyerek által reprodukált történet szövegét pontosan lejegyezzük a vizsgálólapon üres sorába, vagy hanghordozón rögzítjük, és onnan jegyezzük le, majd elemezzük.

Szófajok	Előfordulás száma
Főnév	
Ige	
Melléknév	
Határozószó	
Névmás	
Névutó	
Egyéb szófaj	
Összes szó	
Mondatok	Előfordulás száma
Tómondat	
Összetett mondat	
Információegységek	
Összefüggések megfogalmazása	
Segítő kérdésekre van szükség	

Az események sorrendje: helyes * helytelen

Változtatás: előfordul * nem fordul elő

A mesében nem szereplő személy, tárgy, cselekvés, esemény: előfordul * nem fordul elő

[Az öt vizsgálat vizsgálólapját a 17. melléklet tartalmazza.]

Kiegészítő vizsgálatok

- **Szókincs**

A passzív szókincset a Peabody-teszt (PPVT) vizsgáljuk.

Az aktív szókincsről az összefüggő beszéd és kifejezőképesség vizsgálata közben tájékozódunk.

- **Auditív észlelés és beszédmegértés**

GMP-teszt (átfogó vizsgálati módszer a beszédészlelési-beszédmegértési képesség feltáráshoz).

- **Nyelvi fejlettség, nyelvi percepció**

Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata. (Ajánlott: óvodáskorú gyermekek esetében.)

PPL-vizsgálat óvodás és kisiskolás gyermekek nyelvfejlődési elmaradásának feltáráására.

Token-teszt – érzékeny mutatója a receptív nyelvi funkciónak. (A tesztet a 48. melléklet, leírását a Token beszédmegértési teszt gyermekeknek című fejezet tartalmazza.)

Az orrhangzós beszéd vizsgálata

A vizsgálat részei

Az orrhangzós gyermek vizsgálata a biológiai-orvosi, beszéd-, szociokulturális és pszichés anamnézis felvétele mellett speciális anamnesztikus szempontokkal egészül ki. Feljegyezzük a kiegészítő orvosi, pszichológiai vizsgálatok eredményét is.

[Az anamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint a hozzá kapcsolódó űrlapot használjuk (1. melléklet).]

Speciális anamnesztikus szempontok

- Ki tanította meg enni és hogyan?
- Otthon tudták-e a szülők könnyen etetni?
- Hogyan evett (lassú, gyors, tempós, cumisüveg, kanál, kanálforma)?
- Etetés közben jött-e az orrából étel?
- Szívesen evett-e?
- Mikor kezdett el darabos ételt enni?
- Mikor kezdett rágni?
- Mit rágott és mennyit?
- Jelenleg rága-e a kenyérhéjat, húst?
- Voltak-e egyéb táplálási nehézségek?
- Cumizott-e, mennyi ideig, hogyan és mivel?
- A nazalitás a beszédfejlődés kezdetétől fogva jelen volt-e a beszédben?
- A nazális hangszín a beszédfejlődés folyamán fokozódott vagy csökkent?
- A beszédfejlődés folyamán a gyermek beszéde érthetőbb lett-e, volt-e a beszéd érthetőségében spontán javulás?
- A nazális hangszín összefüggésbe hozható-e mandulaműtéttel?
- A nazális hangszín megjelenése összefüggésbe hozható-e rossz beszédpéldával, pl. testvér, szülő negatív példája?
- A nazális hangszín összefüggésbe hozható-e valamilyen betegséggel, pl. influenza?

A vizsgálat a beszédszervi állapotot és működést, a beszédhangok kiejtését, az összefüggő beszédet és kifejezőképességet, a hallási differenciálóképességet tárja fel. Kiterjed a viselkedés és magatartás megfigyelésére is vizsgálati helyzetben.

A kiegészítő vizsgálatok a beszéd- és nyelvi fejlettségre, a szó hangtani szerkezetére, a szeriális fel-fogásra, valamint az auditív és verbális emlékezetre, a passzív szókincsre, az aktív észlelésre és beszédmegértésre, a vizuomotoros koordinációra, a rajzkészségre és a diszlexiaveszélyeztetettség elő-rejelzésére irányulnak.

Beszédszervi állapot és működés

A megfigyelés és vizsgálat az organikus állapotot és az alapvető beszédszervi mozgásokat érinti. Orrhangzós beszéd esetében részletesen rögzíteni kell az organikus állapotot (ajakdeformitás, a száypadlás deformitásai, a fogak záródási rendellenességei stb.). A beszédszervek működésének megfigyelése, vizsgálata mindegyik beszédszervre vonatkozik. Ezeket a vizsgálatokat minden esetben ki kell egészíteni ortodontus, fül-orr-gégész, foniáter szakorvosi véleményekkel, javaslatokkal. Nélkülözhetetlen a pontos audiometriai vizsgálat. Itt célszerű mellékelni a műtétek, orvosi kezelések zárójelentéseit is.

Orrhangzós beszéd esetén a gyermek beszédhangja, a beszéd prozódiai elemei is megváltozhatnak, mivel beszédhibáját szeretné kompenzálni vagy elrejteni. Így a beszédhangot és a beszédprozódiai elemeket is alaposan meg kell figyelni.

A vizsgálat eredményét a vizsgálólapon a megfelelő rész aláhúzásával vagy +, – jellel jelöljük.

Orr

- ép
- sérült
- ferde

Ajkak

- épek
- egyoldali hasadék
- kétoldali hasadék
- hegesedés látható
- sérülés látható
- nyugalmi helyzetben aszimmetria látható
- esetleges egyéb eltérések leírása

Ajakmozgások

- nyugalmi helyzetben ajkát zárva tartja
- két ajakkal tárgy megtartása papírszelet
 szívószál
 síp
- szájban folyadék megtartása
- szoros ajakzár bontása cuppantással
 levegőárammal
- ajakkerekítés – széthúzás
- felső és alsó fogsor kimutatása
- alsó ajak érintése felső fogsorral
- felső ajak érintése alsó fogsorral
- ajakzárással arcfelfújás
 arcbeszívás
- ajakpergetés

Nyálfolyás

van
nincs

Nyelv

- átlagos nagyságú nyelv
- mikroglosszia
- makroglosszia
- felszínén elváltozások láthatók-e
- a nyelvfék feltűnően rövid
- esetleges egyéb eltérések leírása

Nyelvmozgások

- a nyelv vízszintes irányú mozgatása
előre-hátra (kidugás-behúzás)
jobbra-balra (szájjugok érintése)
- a nyelv függőleges irányú mozgatása
felemelés-leengedés állmozgás nélkül
szájtéren kívül
szájtéren belül
- a nyelv izmainak
lazítása (laposítás)
feszítése (hegyesítés)

- a nyelv körkörös mozgatása
- nyelvvel simítás a fogsor és az alsó, valamint felső ajak között
- nyelvvel simítás az alsó és a felső fogsor mögött
- nyelv kanál formára alakítása
- nyelvhinta létrehozása
- zárpattintás nyelvvel és ajakkal
 nyelvvel és felső fogsorral
 nyelvvel és a felső fog mögötti területtel
- csettintés nyelvheggyel
 nyelvháttal

Szájpadlás

- ép
- feltűnően magas
- feltűnően szűk
- feltűnően széles
- aszimmetrikus
- teljes szájpadszélhasadék
- keményszájpad-hasadék
- légyszájpad-hasadék
- szubmucosus hasadék
- heges légyszájpad
- megrövidült légyszájpad
- bénult légyszájpad
- renyhe légyszájpad
- esetleges egyéb eltérések leírása

Uvula

- ép
- hiányzó
- hasadt
- esetleges egyéb eltérések leírása

Mandulák

- normál méretűek
- nagyok
- kicsik
- hiányoznak
- esetleges egyéb eltérések leírása

A velofaringeális zár dinamikájának megítélése

- Az oldalsó és a hátsó garatfal állapota
nyugalomban: ép * heges * rövid
öklendezési reflex kiváltása közben: a garatfal mozdul * a garatfal nem mozdul
fonálás (a hang szaggatott ejtése) közben: a garatfal mozdul * a garatfal nem mozdul
- A velofaringeális inszufficiencia mértéke
nagy
közepes
kicsi

A nazalitás típusának megítélése

- Tükörpróba

Rinofónia aperta esetén a hosszan ejtett magánhangzók vagy orális mássalhangzók elhomályosítják az orr elé tett tükröt vagy fémspatulát.

- Gutzmann-féle a-i próba

Befogott, majd nyitott orr mellett felváltva a két magánhangzót többször ejti ki a gyermek. Normál beszédűeknél nem változik meg a magánhangzók hangszíne. Rinofónia aperta esetén az orr befogásakor a magánhangzók hangszíne megváltozik.

A nazalitás javíthatóságának megítélése

- Gargalizálás – gargalizálni tud
- Köhögtetésnél a légyszájpad mozgása látható

- Vokálisok ejtése szaggatottan hangerőfokozással, izomtónus-fokozással, kemény hangindítással. A feszítést nagymozgással is elősegítjük (pl. ugrálás, tapsolás). A terápia szempontjából kedvező, ha az említett módszerek alkalmazása során a nazális hangszín megszűnik, vagy lényegesen csökken.

á-á-á

a-a-a

e-e-e

é-é-é

i-i-i

ö-ö-ö

ü-ü-ü

o-o-o

u-u-u

- Zöngétlen zárhangok ejtése intraorális nyomás fokozásával, levegő-előrehozással. Kedvező a terápia szempontjából, ha az intraorális nyomás és zárpattintás létrehozható.
arcfelfújás, levegőmegtartás, pöfékelés két ajakkal, némán;
pöfékelés felső ajkon nyelvheggyel, némán;
pöfékelés felső fogsor mögötti területen nyelvheggyel, némán.

- „k” hang kemény, hangos ejtése megfelelő.

- Zöngétlen zárhangok kapcsolása vokálisokhoz hangerőfokozással, kemény hangindítással, izomtónus-fokozással, lendületes nagymozgással kísérve. Kedvező a terápia szempontjából, ha az említett módszerek alkalmazásával a nazális hangszín megszűnik, vagy lényegesen csökken.

kákáká	pápápá	tátátá
kakaka	papapa	tatata
kekeke	pepepe	tetete
kékéké	pépépé	tétété
kikiki	pipipi	tititi
kökökö	pöpöpö	tötötö
kükükü	püpüpü	tütütü
kokoko	popopo	tototo
kukuku	pupupu	tututu

Légzés, fújás, szívás megfigyelése, vizsgálata

Légzés

- nyugalmi légzésmód esetén
szájon veszi a levegőt
orron veszi a levegőt
- beszéd-légzés esetén
szájon veszi a levegőt
orron veszi a levegőt

- légzéstípus
mellkasi
hasi
vegyes
- a levegőt
harmonikusan veszi
kapkodóan veszi
- a levegővel való gazdálkodás
egy levegővel képes kimondani egy szót
szavakat
mondatokat

Fújás

- képes megtartani a beszívott levegőt a szájban (arcfelfújás)
szökik a levegő az orron surrogva
 nem hallhatóan
szökik a levegő a szájon
- két ajakkal, pattintással fújni tud
szökik a levegő az orron surrogva
 nem hallhatóan
 ihlaut hang hallható fújás közben
- orális fújásnál nem szökik a levegő
szökik a levegő az orron surrogva
 nem hallhatóan
 ihlaut hang hallható fújás közben
- vastag szívószállal fújni tud (vízbugyborékolás)
szökik a levegő az orron surrogva
 nem hallhatóan
 ihlaut hang megjelenik fújás közben
szökik a levegő a szájon
- vékony szívószállal fújni tud (vízbugyborékolás)
szökik a levegő az orron surrogva
 nem hallhatóan
 ihlaut hang megjelenik fújás közben
szökik a levegő a szájon
- irányított fújás
előrefújás
oldalt fújás
lefelé fújás
felfelé fújás
- ki tudja fújni az orrát

Szívás

- tud inni
vastag szívószállal
vékony szívószállal
- papírszeletet meg tud tartani szívószállal

A fogak állapota

- ép * szuvas * hiányos * lekopott

Egyéb eltérés:

- a fogak elrendeződése
 - ép
 - a felső metszők hátrább vannak az alsóknál (buldogharapás)
 - a felső metszők túlságosan előre nyomulnak (túlharapás)
 - nyílt harapás
 - zárt harapás (a felső metszők fedik az alsókat)
 - élharapás
 - keresztharapás
 - a fogak hézagosak, görbék
 - hézagképződés a felső metszők között
 - egyes fogak előredőlnék
 - egyes fogak hátradőlnék
 - soron kívül álló fog
 - soron belül álló fog
 - előretolódó fog
 - hátratulódó fog
 - megrövidült fog
 - meghosszabbodott fog
 - tengelyfordulós fog

Állkapocs

- maxilla előbbre álló
- maxilla hasadt
 - egyoldali hasadék
 - kétoldali hasadék
- mandibula előbbre álló

Egyéb eltérés:

Szempontok a nyelés mód megfigyeléséhez

- nyugalmi helyzetben
 - az ajkak nyitottak, préselten érintkeznek
 - a nyelv az alsó fogsorra terjed ki
 - a nyelv az alsó ajakra terjed ki
 - ujj és/vagy ajakszopásra utaló tünet
 - nyelés közben
 - a száj körüli izmok mozognak
 - a m.masseter összehúzódása tapintható
 - a nyelv a felső és az alsó metszőfogak közé ékelődik
- > körkörösén a fogak közé nyomul
-> a nyitott harapásnak megfelelő helyen nyomódik ki
-> jobb oldalon nyomódik ki
-> bal oldalon nyomódik ki
-> előrelökődik az alsó ajakig

Szempontok a beszédhang megfigyeléséhez

- a beszédhang
 - tisztán csengő
 - fátyolozott
 - rekedt
 - préselt
 - levegős
 - érces
- a nazális hangszín kiterjed minden mássalhangzóra

- csak a réshangokra
- csak a zárhangokra
- minden magánhangzóra
- csak a szűk résű magánhangzókra
- a nazalitás típusa
 - hiperrinofónia
 - hiporinofónia
 - kevert típus
- a nazalitás mértéke
 - erős
 - közepes
 - gyenge
- a hangmagasság
 - normális
 - mély
 - magas
 - fejhang
- a hangindítás
 - normális
 - kemény
 - hehezetes
- a hangerő
 - normális
 - halk
 - hangos

A beszéd prozódiai elemeinek megfigyelése beszélgetés közben

- a beszéd prozódiaja
 - tagolt
 - kifejező
 - monoton
 - egyéb
- a hangerőváltás
 - megfelelő
 - hiányzik
- a hangszínváltás
 - megfelelő
 - hiányzik
- a beszédtempó
 - megfelelő
 - lassú
 - gyors
 - váltakozó
- a beszédritmus
 - megfelelő
 - ritmustalan

[A vizsgálatok űrlapjait a 18. melléklet tartalmazza.]

A beszédhangok kiejtésének vizsgálata

A vizsgálatot a terápia megkezdése előtt, elsősorban orrhangzós, pösze beszéd esetében kell elvégezni, de alkalmazható minden olyan gyermeknél, akinél a beszédhangok kiejtési rendellenessége felmerül.

A beszédhangok kiejtése összefüggő szövegben

Instrukció: „Szeretném, ha elmondanál egy olyan mondókát, éneket, kiszámolót, amit egyedül el tudsz mondani.”

ÉRTÉKELÉS

A gyermek produkciója alapján tájékozódó megfigyeléseket végzünk a gyermek beszédére vonatkozóan.

1. Szövegmondásában vannak-e értelemzavaró kihagyások, összevonások, szómásítások, hang-, szótagátvetések, szóvégek elhagyása, diszgrammatizmusok.
2. Megfigyeljük a kiejtési hibák jellegét, valamint azt, hogy mely hangcsoportokra terjed ki.
3. Megfigyeljük a nazalitás mértékét (enyhe, közepes, erős) és típusát (nyílt, zárt, vegyes).
4. Megfigyeljük a gyermek beszédével kapcsolatos egyéb eltéréseket (hangszín, hangerő, légzés, beszédmelódia, beszédtempó, beszédritmus, artikulációs mozgások esetleges eltérései, nyálfolyás jelenléte).

Megfigyeléseink rögzítése: Az artikuláció vizsgálata I. (interdentális és laterális szigmatizmusok, valamint enyhe fokú paraláliák jelölésére) c. úrlapon történik (10. melléklet).

A megfigyeléssel szerzett benyomások alapján a vizsgálatvezető eldönti a vizsgálat további irányát. Amennyiben nem tapasztal artikulációs hibát, csak nazális hangszínt, a beszédszervi állapot és a beszédszervi működés alapján kell véleményt formálnia

- a nazalitás típusa,
- a nazalitás foka,
- a nazalitás javíthatósága szempontjából.

ÉRTÉKELÉS

Kétséges a logopédiai munka, ha rövid időre sem lehet a vokálisokat nazalitásmentessé tenni, nem lehet az intraorális nyomást és zárpattintást létrehozni. Ilyenkor felmerül a műtéti lágyszájpad-plasztika szükségessége.

Amennyiben a nazális hangszín mellett artikulációs hiba is előfordul, a gyermek artikulációs vizsgálatát is el kell végezni. Ezt a vizsgálatot a 11. melléklet anyagával végezzük el. (Lásd Az artikulációs zavar vizsgálata című fejezet: Az artikuláció vizsgálata II.)

A vizsgálat során először arra kérjük a gyermeket, hogy önállóan nevezze meg a látott képet, majd arra kérjük, mondja utánunk a kép nevét.

Összefüggő beszéd

Ezt a vizsgálatot célszerű az artikulációs zavarok enyhébb eseteiben is elvégezni, mert egyre gyakrabban fordul elő, hogy enyhe fokú kiejtési zavar mellé más szintű nyelvfejlődési elmaradás (csekély szókincs, szóalkotási aktivizálási nehézség, mondatszerkesztés, kifejezőkészség zavara stb.) társul, amely fejlesztésre szorul.

Instrukció: „Nézd meg figyelmesen ezt a képet! Meséld el, hogy mi történik rajta!”

A gyermeket lehet biztatni, olyan kérdésekkel segíteni, amelyek nem utalnak konkrétan a válaszra. Lehet rámutatással a figyelmét a még nem említett részletekre terelni.

Eszköz: Eseménykép, amely sok elemet tartalmaz, azonban nincs minden eleme között összefüggés (Art./II.).

ÉRTÉKELÉS

A gyermek produkcióját szó szerint lejegyezzük, vagy szükség esetén hangfelvételen rögzítjük, majd minőségi elemzést végzünk. Az elemzés szempontjait a 12. melléklet tartalmazza.

Előfordul: hibás toldalékolás, hibás igeragozás, határozott névelő helytelen használata, nem megfelelő főnév, nem megfelelő ige, hiányos mondat, befejezetlen mondat.

Egyéves logopédiai terápia után a vizsgálat megismétlésével objektív adatokat kaphatunk a fejlődésről.

A hallási differenciálóképesség

Orrhangzós beszéd esetén a hallási differenciálóképesség vizsgálata közben szükséges azt is megállapítani, hogy a vizsgált gyermek különbséget tud-e tenni a nazális és a tisztán ejtett beszédhang között.

A vizsgálat menete

1. A beszédhangok kiejtése izolált formában

Kiejtett hangok: p, t, sz, s,
á, ó, í, ú

Instrukció: „Hangokat fogok mondani szépen, csengően és dűnnyögően. Neked kell megállapítani, mikor mondom a hangot helyesen és mikor hibásan.”

ÉRTÉKELÉS

A vizsgálati űrlapon + jellel jelöljük, ha a gyermek különbséget tesz a hibás és a helyes ejtés között, ellenkező esetben – jellel jelöljük.

2. Beszédhangok szavakban történő kiejtése

Kiejtett szavak: papa, Tóni, szilva,
puska, nap, alma

Instrukció: „Szavakat fogok mondani szépen, csengően és dűnnyögően. Neked kell megállapítani, mikor mondom a szót helyesen és mikor hibásan.”

ÉRTÉKELÉS

A vizsgálati űrlapon + jellel jelöljük, ha a gyermek különbséget tesz a hibás és a helyes ejtés között, ellenkező esetben – jellel jelöljük.

Szükség esetén elvégezhetjük Az artikulációs zavar vizsgálata című fejezetben leírt, a hallásra, a hallási figyelemre, illetve a hallási megkülönböztetőképességre vonatkozó feladatokat (14., 15., 16. melléklet).

[Az űrlapot a 18. melléklet tartalmazza.]

A viselkedés és magatartás megfigyelése a vizsgálati helyzetben

A megfigyeléshez Az anamnézis című fejezetben, valamint a 3. mellékletben találhatók szempontok. A kisérvények részére a megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálatához kapcsolódó 4. melléklet használatát javasoljuk.

Kiegészítő vizsgálatok

- **A beszéd- és a nyelvi fejlettség**
Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata (5. melléklet)
- **A szó hangtani szerkezete**
Lásd Az artikulációs zavar vizsgálata (13. melléklet)
- **A szeriális felfogás, valamint az auditív és verbális emlékezet**
Lásd Az artikulációs zavar vizsgálata (17. melléklet)
- **A passzív szókincs vizsgálata**
Peabody-teszt (PPVT)
- **Aktív észlelés és beszédmegértés**
GMP-teszt (átfogó vizsgálati módszer a beszédészlelési és -megértési képesség feltárásához)
- **A vizuomotoros koordináció**
Bender A-, Bender B-teszt (életkortól függően)
- **A rajzkészség**
Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata (6. melléklet)
Ajánlott: óvodás- és kisiskoláskorú gyermekek számára
- **A diszlexiaveszélyeztetettség előrejelzése**
Lásd A diszlexiaveszélyeztetettség vizsgálata (23. melléklet)
Szűrővizsgálat a gyorstesztekkel (21., 22. melléklet)
Részletes vizsgálat (diszlexiaprognosztikai tesztcsomag = DPT) (23. melléklet)

A diszfónia vizsgálata

A vizsgálat részei

A biológiai-orvosi, a beszéd- és a szociokulturális-pszichés anamnézis felvételét speciális anamnesztikus szempontok egészítik ki. Feljegyezzük a kiegészítő orvosi, pszichológiai vizsgálatok eredményét. Diszfónia esetén nélkülözhetetlen az orr-fül-gégészeti, foniátriai vizsgálat. A vizsgálat a beszédszervi állapotra és működésre, valamint a viselkedés és magatartás megfigyelésére terjed ki.

[Az anamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint az 1. és 2. melléklet űrlapját használjuk gyermekek esetében.]

Ifjúkorú és felnőtt diszfóniásoknál a tünetek kialakulásának történetére, a tünetet fenntartó és/vagy súlyosbító élethelyzetek foltárására helyezzük a hangsúlyt, minél részletesebben kitérve a speciális anamnesztikus szempontok megbeszélésére.

Speciális anamnesztikus szempontok

- Mikor, milyen körülmények között észlelték első ízben a diszfóniát (jelen alkalom az első vagy recidiva)?
- Beszél-e valamilyen okból sokat és hangosan (zsúfolt óvoda, iskola, olyan foglalkozás, amely ezt megkívánja)?
- Van-e nyaki szűrő, feszítő, kaparó érzése, torokszárazság vagy nyálkafelgyülemelés a torokban, krákogás, gombócérzés stb.?
- Kapcsolható-e a hangképzési zavar valamilyen betegséghez (mellhártyagyulladás, keringési zavar, tbc, májbetegségek, mandulagyulladás, gégegyulladás, arcüreg-, homloküreg-gyulladás, mellékvese-, pajzsmirigyzavarok)?
- Milyen külső neurotizáló tényezők járulhatnak hozzá a hangképzési zavar létrejöttéhez a szülők saját megítélése szerint (családi légkör, konfliktusok óvodában, iskolában, munkahelyen, családban)?
- Milyen a pszichés állapot (a szülők saját, illetve a vizsgáló megítélése szerint)?

A beszédszervi állapot és működés vizsgálata

A diszfóniás egyén legtöbbször orr-fül-gégész, foniáter javaslatára fordul logopédushoz, tehát a szakorvosi vizsgálatok után. Gyermekeknél néha maga a logopédus veszi észre a kóros hangképzést, a sajátos hangszínt. A logopédiai vizsgálatot és a terápiát ebben az esetben is meg kell előznie a leletekkel dokumentált foniátriai vizsgálatoknak.

A beszélgetés közbeni megfigyelés és a vizsgálat hangsúlya diszfónia esetén a hangadás, a hang, a légzés jellemzőin van.

A vizsgálat eredményét a vizsgálólapon rögzítjük.

Hangadás (hangszalagok működése)

- préselt (hiperkinetikus)
- levegős (hipokinetikus)

Hangszín

- fátyolozott
- rekedt
- kemény

Hangmagasság

- mély
- magas
- fejhang

A természetes beszédmagasság megállapítása indulatszavakkal történik. Ajánlatos az ásítási vagy indulatszavakból (pl. aha, hűha, jaj) kiindulni, vagy két térd közé előre lehajtott fejjel szótagokat mondani a vizsgált személlyel.

A természetes hangfekvés megfelel az életkornak.

Hangtartás

- Megfigyeljük, hogy egy réshangot (pl. sz) milyen hosszan tud kitartani, hangoztatni.
- A normális kitartás átlagos ideje 16-20 mp.
- A feltűnően rövid hangtartás (5-6 mp) a hangrés rendellenes zárására utal.

Légzés

- nyugalmi légzésmód megfigyelése
 - szájon veszi a levegőt
 - orron veszi a levegőt
- beszédlégzés megfigyelése
 - szájon veszi a levegőt
 - orron veszi a levegőt
- légzéstípus
 - mellkasi
 - hasi
 - vegyes
- a levegőt
 - harmonikusan veszi
 - kapkodóan veszi
 - egyenetlenül veszi
- a levegővel való gazdálkodás megfigyelése
 - egy levegővel képes kimondani:
 - egy szót
 - szavakat
 - mondatot

A beszéd prozódiai elemei

- Milyen a beszéd prozódiaja (kifejező, monoton, tagolt stb.)?
- Milyen jellegzetességei vannak a hangsúlyozásnak?
- Milyen a hangerő, és van-e erősségi váltás a beszédben?
- Van-e magassági váltás a beszédben?
- Van-e hangszínváltás?
- Milyen a beszéd tempója (lassú, gyors, váltakozó)?
- Milyen a beszéd ritmusa? Mi a ritmustalanság jellemzője?

Egyéb jellemzők megfigyelése.

A diszfóniás gyermek, felnőtt vizsgálata során feltűnik, hogy a rekedtség tünete csak egy a sok közül, és a hangadás, légzés, prozódia terén megmutatkozó jellegzetességek egyéb, objektíven látható tünetekkel egészülnek ki. Például: a nyakizmok görcsösek, megfeszülnek, a váll megemelkedik légzéskor, a hasfal kemény, a hang időnként elhalkul, kihagy, gyakori a krákogás, torokköszörülés.

Sok esetben pszichés okokat is feltételezhetünk a diszfónia hátterében, ezért feltétlenül javasolt pszichológus segítségét is kérni.

[A vizsgálólapot a 19. melléklet tartalmazza.]

Viselkedés, magatartás a vizsgálati helyzetben

A megfigyeléshez Az *anamnézis* című fejezetben található szempontok, valamint a 3. mellékletben vizsgálólapok (iskolás gyermekek részére ajánlott).

A dadogás és a hadarás vizsgálata

A vizsgálat részei

A hadarásra és a dadogásra egyaránt jellemző a *beszédrítmus* megváltozása, zavara. A kétféle tünetcsoport sok esetben nehezen határolható el egymástól. A dadogás hátterében gyakran húzódik meg súlyos hadarás, illetve a ritmuszavar először hadarás formájában jelentkezik, majd erre épül a dadogás.

A hadarás *tüneteire és kezelésére* mind gyermekkorban, mind felnőttkorban kevesebb figyelmet fordítanak, ezért a hadarás logopédiai vizsgálata is kevésbé kidolgozott.

A gyermekkorban kezdődő hadarás azonban ugyanolyan jelentős, mint a dadogás, és felnőttkorra nagymértékben felerősödhet, s ugyanúgy akadályozhatja a sikeres kommunikációt, mint a görcsökkel terhelt dadogás. Ezért a dadogás és a hadarás vizsgálatának módszerei is nagyrészt azonosak.

Míg a dadogás tünetei 2-3-4 éves kortól kezdve jelentkezhetnek, a hadarás csak rendkívül ritkán tapasztalható az iskolába lépés előtt. A beszéd felgyorsulására a környezet általában a pubertás idején figyel fel. Ezért a megfigyelési szempontok meghatározásakor és a vizsgálatok kiválasztásakor tekintettel kell lenni az életkorra.

A biológiai-orvosi, beszéd- és szociokulturális-pszichés anamnézis felvételét speciális anamnesztikus kérdések egészítik ki.

[Az anamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint a hozzá kapcsolódó űrlapokat használjuk (1., 2. melléklet).]

Kiegészítő speciális anamnesztikus kérdések

A beszédhiba kialakulásának története (óvodás és általános iskolás gyermekek esetében)

- Ki, mikor figyelte fel először a gyermek beszédének rendellenességére?
- Mikor, hogyan, milyen körülmények között alakult ki a beszédhiba (melyik életkorban, fokozatosan vagy hirtelen, megterhelő élethelyzetek: óvodába, iskolába kerülés, iskola-, tanárváltozás, családi események, betegség, baleset, sokkhatás)?
- Ki értette meg a beszédét legjobban? Hogyan viselkedett a gyermek, amikor nem értették meg?
- A szülők szerint mi okozta a beszédhiba kialakulását?
- Hogyan reagált, mit tett az anya (a család, a környezet), amikor az első tüneteket észlelte?
- Tudatában van-e a gyermek a beszédhibájának, mióta?
- Van-e a gyermeknek beszédgátlása, zavarja-e a beszédhibája?
- Hol, kivel beszél jól, illetve gátoltan?
- Van-e kapcsolatfélelme, mióta?
- A jelenlegin kívül voltak-e már vizsgálaton a gyermek beszédhibája miatt? Hol? Kinél? Milyen véleményt, illetve javaslatot kaptak?
- Kapott-e a beszédhibája miatt gyógyszert? Mit, mennyi ideig szedte, milyen volt a hatása? Járt-e rövidebb-hosszabb időn keresztül pszichológushoz? Milyen hatását érezte ennek? Részesült-e pszichoterápiában?
- Kezelte-e már logopédus a gyermeket? Ki, mennyi ideig? Miért maradt abba a kezelés? Miért jelentkeznek éppen most?
- Történt-e változás a beszéd fejlődésében? Milyen irányú? A változást a szülő mivel hozza összefüggésbe?
- Kinek fontos, ki akarja a családban (a környezetben) a kezelést?
- Mit várnak a szülők (és a beszédhibás) a kezeléstől?

Egyéb, a szülők által fontosnak tartott közlendők.

A szülők benyomása a gyermekről (óvodás és általános iskolás gyermekek esetében)

- Módosította-e a szülők nevelési elképzeléseit a gyermek beszédhibája?
- Mennyire tudják elfogadni gyermeküket? Kimutatják-e a család tagjai az érzelmeiket?
- Hogyan nevelik jelenleg (határozottság, kényeztetés, megfélemlítés, tanítás, tilalom, fenyegetés, büntetés, ezek módjai és eszközei, konfliktushelyzetek a gyermekkel, ezek lefolyása)?
- Milyen a gyermek akarati élete a szülők szerint (önállóság, döntésképeség, céltudatosság, kitartás, kapcsolatkészség)? (Egyezik-e a vizsgáló benyomásaival?)

- Milyennek ítélik a szülők a gyermek érzelmi életét (derűs–nyomott, vidám–rosszkedvű, nyílt–zárkózott, bátor–félénk, engedelmes–önfejű, gyengéd–elutasító, bizalmas–bizalmatlan, segítőkész–önző)? (Hasonlóan ítéli-e meg a vizsgáló?)
- Egyeznek-e a szülők a gyermek nevelésével kapcsolatos problémák megoldási módjaiban? Miben van nézeteltérés? Hogyan oldódik meg a helyzet?
- Ki fegyelmezi inkább a gyermeket? Ki szigorúbb hozzá? Kire hallgat legjobban a gyermek a családban?
- Hogyan osztja be az idejét?
- Mennyire tud figyelni általában?
- Milyen a koncentráló képessége?
- Mennyire érzékeny a zajokra, környezetének mozgalmasságára?
- Milyen a beszédhibás gyermek helyzete a családon belül?
- Hányadik gyermek, hogyan fogadják el testvérei?
- Hogyan tud beilleszkedni az óvodai, iskolai közösségbe?
- Milyen helyet foglal el ott? Vannak-e barátai, hogyan jellemezhetők baráti kötődései?
- Vannak-e a gyermekkel súlyosabb nevelési problémák és gondok (sajátos rendellenességek: indulatosság, ellenszegülés, hazugság, csavargás stb., illetve sajátos magatartászavar: éjszakai felriadás, ágyba vizezés, körömrágás, tic, hányás stb.)? Kezelik-e ezeket?
- Mi okozza a gyermek számára a legnagyobb örömet, illetve szomorúságot?

A dadogás és a hadarás vizsgálata a verbális és nem verbális kommunikáció jellemzőinek, a verbális és nem verbális kommunikáció zavarát enyhítő vagy súlyosbító helyzeteknek, tevékenységeknek a feltárására törekszik. Külön kérdéssor áll rendelkezésre a fiatal és felnőtt dadogók és hadarók vizsgálatához.

A kiegészítő vizsgálatok a szókincset és a nyelvi fejlettséget, a mozgáskészséget és a laterális dominanciát, valamint a rajzkészséget tárják fel.

Emellett a viselkedés és a magatartás megfigyelésére is sor kerül a vizsgálati helyzetben.

A verbális és nem verbális kommunikáció jellemzői

A verbális és nem verbális kommunikáció zavarát enyhítő vagy súlyosbító helyzetek, tevékenységek feltárása

A kommunikációs készség átfogóbb megfigyelésére akkor van szükség, amikor a beszédzavar pontosabb megítéléséhez, illetve a szociális interakciót, a kapcsolatfelvételt és kapcsolattartást befolyásoló, gátló tényezők, jelenségek mélyebb megértéséhez mind a verbális, mind a nem verbális kommunikáció jellemzőit is figyelembe kell venni, és értelmezni kell.

Megfigyelési szempontok és kérdések az interakcióról (óvodás gyermekek esetében)

[Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata című fejezetben és a 7. mellékletben.]

A viselkedés és magatartás megfigyelése vizsgálati helyzetben (óvodás és általános iskolás gyermekek esetében)

[Lásd Az anamnézis című fejezet: Általános megfigyelési szempontok a vizsgálati helyzetben és a 3. melléklet.]

A kommunikáció jellemzői

A kommunikáció jellemzőinek megfigyelése és vizsgálata olyan szempontokat tartalmaz, amelyekről mind a hadarás, mind a dadogás esetében tájékozódni kell. *-gal jelöljük a speciálisan a dadogásra, **-gal a speciálisan a hadarásra vonatkozó kérdéseket.

- Milyen típusú légzés figyelhető meg leggyakrabban?
Mellkasi, hasi, vegyes, mély, a mellkasi és hasi légzés szinkronja, befelé szívott levegővel beszél, egyéb.

- Hogyan tudja beosztani a beszédhez szükséges levegőt?
Elegendő, jó beosztású, kapkodó, egyenetlen, a beszédet megelőzően vagy a beszéd szüneteiben hangos vagy hangtalan kilégzés, egyéb.
- Milyen hangjának hangmagassága, hangszíne?
Sötét, világos, magas, mély.
- Milyen hangerővel beszél?
- * • Hogyan indítja a beszédet?
Elnémulás, elnémulás látható izomgörcsökkel, légzés-előretolás, kemény hangprézelés (tónus), hangismétlés, szótagismétlés (klónus) ismétlődő visszatérés a szólamkezdethez, elnyújtás, éneklő hanghordozás, egyéb.
- * • Milyen tünetek jelentkeznek a beszéd folyamaton belül?
Elnyújtás, elakadás magánhangzókezdetnél, elakadás mássalhangzókezdetnél, „nehéz hangok”, hangbetoldás, hangkihagyás, egyéb.
- * • Milyen időtartamú a görcs, milyen gyakran és hol jelentkezik a beszédben?
... mp-ig is eltart, állandóan folyamatosan, fokozatosan sűrűsödve, fokozatosan ritkulva, elvéteve, egyéb.
- * • A beszéd szervek mely szakaszán jelentkeznek a beszéd folyamatosságát megszakító görcsök, izomtónus-változások?
Rekeszizom, hasfal, mellkas, nyak-vállöv tájéka, gégeizomzat, nyelv-ajakizom, állkapocs.
- * • Milyen beszédének ritmusa, tempója?
- ** • Tapasztalható-e általános felgyorsulás?
- ** • A felgyorsulás a beszéd folyamában a szavak között és/vagy a szavakon belül észlelhető?
• Hogyan hangsúlyoz?
• Mennyire tud élni az értelmezésben jelentős beszédsszünetekkel?
• Milyen mértékben képes gondolatait pontosan, hiánytalanul kifejezni és kielégítően befejezni?
• A beszédzavartól függetlenül vannak-e fogalmazási nehézségei (szókincs, szinonimitás stb.)?
• Milyen az általános izomtónusa, mennyire rugalmasak és mozgékonyak a beszéd szervei?
- * • Vannak-e akaratától független együttmozgásai, hol és hogyan futnak le ezek?
- * • Kidolgozott-e akaratlagos együttcselekvéseket a beszéd lendületének segítésére?
- ** • Vannak-e társuló motoros tevékenységei?
- ** • Tapasztalhatók-e hirtelen motoros reakciók?
- ** • Jellemző-e az általános motoros nyugtalanság?

A kommunikáció zavarát enyhítő vagy súlyosbító helyzetek, tevékenységek feltárása

- ** • Tud-e, szeret-e énekelni?
- * • Hogyan énekel? „Énekeljen el egy dalt!” (szempont a folyamatosság)
• Könnyebb-e verset mondania megakadások nélkül? „Mondjon el egy jól ismert gyerekverset!”
- * • Elakad-e suttogás közben? „Mondjon pár mondatot suttogva!”
- * • Folyamatosabb-e a beszéde, ha magasabb vagy mélyebb hangfekvésben beszél? „Beszéljen más hangon: mint egy kisgyerek, illetve mint egy öregember!”
• Enyhül-e a beszédzavara, ha csak szavakat, összefüggéstelen szósorokat kell mondania? „Számoljon egytől húzig!” „Soroljon fel olyan tárgyakat, amelyeket környezetében lát!”
- Hogyan old meg szerephelyzeteket (utánpótlás, bábozás, tájszólás, idegen nyelv s minden más beszédforma, amikor nem a saját szerepében van)? „Beszéljen úgy, mintha....!”
- Változik-e a beszéde, ha azt mozgással, cselekvéssel kíséri?
- Enyhül-e a beszédhibája, ha mérges, indulatos? (Vagy ha gyógyszert szed, szeszes italt fogyaszt?)

A kommunikáció folyamatának szélesebb körű vizsgálata

- Hogyan jellemezhető mozgásos megjelenése, a bemutatkozás helyzetének mozgásos összképe?
Mennyire harmonikus, diszharmonikus?
- Milyen a testtartása?
- Milyen a térközsabályozása (mozgásos térkihasználás, támpontok keresése, a tárgyak bevonása a mozgásos térbe, a tárgyak használata)?
- Hogyan írható le a gesztushasználat, a mozgásos viselkedés zártsága, nyitottsága, időbelisége, gazdaságossága, aránytalanságai stb.?

- Jellemzik-e mozgásait ismétlések, elakadások, hiányok, ki- és elmaradások, ritmuszavar, bizarrériák?
- Milyen a mimikai kommunikációja?
- Felveszi-e és tartja-e a szemkontaktust?
- Mutat-e vegetatív tüneteket (pl. elpirulás, tenyérizzadás stb.)?
- Hogyan olvas?
- Megjelenik-e a beszédhiba olvasás közben?
- Megfigyelhető-e a beszédhiba valamiféle szabályos hullámmzása, amikor jobb, illetve megint rosszabb a beszéde (pl. érzékenység az időjárás változásaira, testi vagy szellemi fáradtság, betegség előtt vagy után stb.)?
- A családtagok, ismerősök közül kik azok a személyek, akikkel szemben nem jelentkezik a beszédhiba, és kik azok, akiknél súlyosabbá válik?
- Hogyan változik a beszéde a különböző feladathelyzetekben (pl. vásárlás, kérdezősködés, felvilágosítás adása, felelés, vizsgázás, sok ember jelenléte, kétszemélyes beszédhelyzet stb.)?
- Szeret-e telefonálni?
- Változik-e a beszéde, ha fokozottan figyel a tüneteire?
- Vannak-e az írásában is a beszédhibára utaló jegyek (görcsösség, rendezetlenség)?
- Mi a jellemző testi megjelenésére (pl. ruházat, ápoltság stb.)?

Kérdéssor fiatal és felnőtt dadogók, hadarók részére

A kérdéssor olyan önállóan jelentkező ifjúkorú és felnőtt dadogók, hadarók részére készült, akiknél a kórelőzmény feltárásába a családtagok nem vonhatók be.

[A kérdéssort a 20. melléklet tartalmazza.]

Kiegészítő vizsgálatok

A szókincs és a nyelvi fejlettség vizsgálata

- Peabody-teszt (PPVT)
Ajánlott: óvodás- és kisiskoláskorú gyermekek számára.
- Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata című fejezetben.
Ajánlott: óvodáskorú gyermekek esetében.
- PPL-vizsgálat óvodás és kisiskolás gyermekek nyelvfejlődési elmaradásának feltárására.

A mozgáskészség, a laterális dominancia, az idői és téri ritmusérzék vizsgálata

- KTK mozgáskoordinációs teszt gyermekek számára
- Harris-féle laterális dominancia teszt (47. melléklet)
- A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata című fejezetből: A laterális dominancia (óvodáskorú gyermekeknek) és a 6. melléklet.

A rajzkészség vizsgálata

Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata című fejezetben.
Ajánlott: óvodás- és kisiskoláskorú gyermekek számára (6. melléklet).

A diszlexiaveszélyeztetettség vizsgálata

A vizsgálat célja, részei

A diszlexiaveszélyeztetettséget vizsgáló eljárás *célja* azoknak a részképességzavaroknak a feltárása, amelyek jelenléte nehezíti vagy akadályozza az olvasás és írás információszerző és -közlő szerepének kialakulását. Ha időben felfedjük a problémákat, megelőzhetjük, hogy az elsődleges tünetekre rakódjanak a várható következmények (magatartászavarok, agresszió, regresszió, dacre-akció, körömrágás, enurézis, dühkitörés, táplálkozási zavar, önértékelési probléma, iskolai kudarcok stb.).

A diszlexiaveszélyeztetettség gyanúja 5-6 éves óvodás gyermekeknél merülhet fel abban az esetben, ha a logopédus a következő jelenségeket tapasztalja:

- úgynevezett „rizikótényezők” az anamnézis alapján (szülési sérülés, idegrendszeri sérülés, mozgásfejlődési zavar stb.),
- megkésett/akadályozott beszédfejlődés,
- nehezen induló nyelvi fejlődés,
- szegényes szókincs, korlátozott beszédmegértés,
- nehézkes verstanulás, rossz kifejezőkészség, szómegtalálási nehézségek,
- nehezen javítható, elhúzódó pöszeség, zöngétlenség, hangátvetések, szótorzítások,
- negatív audiológiai lelet ellenére gyakori visszakérdezés,
- motoros ügyetlenség, kialakulatlan dominancia vagy keresztezett dominancia,
- rossz ritmusérzék és dallamvisszaadás,
- a prozódiai elemek hiánya, amuzikalitás,
- szórt figyelem.

Ha a fenti jelzések közül néhány együttesen jelentkezik, hasznos először a *két előrejelző tesztet* elvégezni. Így nem maradnak figyelmen kívül azok a gyermekek sem, akikkel nem foglalkozik logopédus, mivel esetleg nem a beszéddel kapcsolatos részképességeik sérültek elsősorban, hanem például motoros ügyetlenségük, szórt figyelmük, téri tájékozódási zavaruk a domináns. Ha az előrejelző feladatokban veszélyeztetettségre utaló jelek vannak, feltétlenül szükséges a részletes vizsgálat elvégzése.

A vizsgálat végzésének ideje

Az optimális időpont a veszélyeztetettség szűrésére a gyermek nagycsoportba lépésének pillanata. Segítséget nyújthat az első osztály korai hónapjaiban tapasztalt sikertelenségek esetében is.

A vizsgálat következménye

Amennyiben a vizsgálat diszlexiaveszélyeztetettséget jelez, a nagycsoportos óvodást prevenciósz foglalkozásban részesíti a logopédus.

Ha a részképességek zavara a nagycsoportos életkor végén, az iskolakezdés előtt derül ki, ajánlatos az óvodai tartózkodást egy évvel megtoldani, s az évet felhasználni a terápiára. Sajnos előfordul, hogy csak az iskolai kudarcok miatt figyelünk fel a sikertelenség okára. Ebben az esetben az iskolai munkával párhuzamosan segít a logopédus által vezetett terápiás munka.

A diszlexiaprevenciósz terápiát megelőzi:

szűrővizsgálat gyorsteszttekkel (ez nem egészül ki anamnézissel),
anamnéziszfelvétel,
részletes vizsgálat és kiegészítő vizsgálatok.

Szűrővizsgálat

Előrejelző gyorsteszt I.

A gyorsteszt a New York-i Columbia Egyetem által összeállított diszlexia-előrejelző gyorsteszt része, amely az optikai ingerekre való verbális válaszok idejét méri. Vizsgálataik szerint a verbális válaszok automatizálásában való sikertelenség korrelál a diszlexiával.

Instrukció: „Nevezd meg a színeket (képeket), amilyen gyorsan csak tudod! Balról jobbra, sorról sorra haladj!”

A korrekcióra csak minimális lehetőséget szabad adni.

Feladatlap

1. A színeket tudja – nem tudja

p	f	s	z	k	f	p	s	k	z
s	z	f	k	z	p	f	k	s	p
f	p	s	f	s	z	k	p	z	f
z	s	k	p	z	s	f	s	p	k
s	f	z	k	f	k	p	f	k	s

Idő:

Megjegyzés (az olvasás kezdésének módja; egyéb feltűnő események):

2. A képeket megnevezi – nem nevezi meg

o	k	e	ó	f	o	k	e	f	ó
e	ó	o	f	ó	k	o	f	e	k
o	k	e	o	e	ó	f	k	ó	o
ó	e	f	k	ó	e	o	e	k	f
e	o	ó	f	o	f	k	o	f	e

Idő:

Eszközök: 1. táblázat: színek (Dlv./I.)

2. táblázat: képek (Dlv./II.)

stopper, feladatlap.

ÉRTÉKELÉS

Az idő mérése stopperrel történik. Az érték lejegyzése másodpercnyi pontossággal fontos! Az értékeléshez a viszonyítási alap az átlagos megnevezési (olvasási) idő = kb. 80-100 mp.

Megfigyeléseink szerint a feladat megoldása akkor sikeres, ha elvégzése nem haladja meg jelentősen az átlagos időt, s ha a színek és a tárgyak megnevezési ideje között nincs feltűnő különbség. Amennyiben a gyermeknek nincs biztos színismerete, ez a gyorsteszt nem értékelhető.

Színre, tárgyra vonatkozóan:

- 0 jó
- / kimaradt
- * mást mond helyette
- ismétli

Sorra vonatkozóan:

- + végigolvassa
- kihagyja
- visszatérve újra kezdi

Kézre vonatkozóan:

- j jobb kézzel kíséri az olvasást
- b bal kézzel kíséri az olvasást
- nem kíséri az olvasást

[A vizsgálólapot a 21. melléklet, a képanyagot a Dlv./I. tartalmazza.]

Előrejelző gyorsteszt II.

A gyorsteszt a vizuális percepciót, a vizuomotoros koordinációt és a szeriális rendezési funkciót vizsgálja. Hasonló feladatok találhatók a Frostig- és az Inizan-tesztben is, de mivel ezek nem azonosak az általunk használttal, egymástól függetlenül elvégezhetők. A teszt csoportosan is végezhető. Maximális létszám 4-5 fő, mikor még ellenőrizni tudjuk, hogy önállóan dolgoznak-e, és hogy valóban megértették-e a feladatot.

I. feladat

Szem- és kézmozgás koordinációja

Instrukció:

- A) „Rajzold meg a kismadár útját anélkül, hogy megállnál vagy a falba ütköznél!”
- B) „Rajzold meg a lepke útját anélkül, hogy megállnál vagy a falba ütköznél!”
- C) „A labda leesik a kosárba, húzd végig az útját ceruzával a megrajzolt vonalon!”

ÉRTÉKELÉS

- A) és B) 1 pont, ha a vonal folyamatos, ha felemelte ugyan a ceruzát, de éles törés nélkül folytatta; 0 pont, ha kb. 1/2 cm-re kiszalad a sorból, vagy nagy a törés.
- C) 1 pont, ha a ceruza nyoma fedi a vonalat, 0 pont, ha csak nagyobb törésekkel fedi.

Összpontszám: 3.

2. feladat

Az alak-háttér változásának megkülönböztetése

Instrukció:

- A) „Keresd meg a kör vonalát, vezesd végig a ceruzáddal!”
- B) „A labdában szívecskék vannak elrejtve, keresd meg azokat, és színezd ki!”

ÉRTÉKELÉS

- A) 1 pont, ha a kört jól körülhatárolja, s a formát nagyjából követi.
- B) 5 pont, ha minden szívet megtalál. A meg nem jelölt szívek számát levonjuk az elérhető maximális 5 pontból.

Összpontszám: 6.

3. feladat

Alakkonstancia vizsgálata

Instrukció:

- A) „Ez itt egy téglalap. (Bemutatom kartonból kivágva.) Keresd meg az összes ilyen formát a tartálykocsin!”
- B) „Ez itt egy háromszög. (Bemutatom kartonból kivágva.) Keresd meg az összes ilyen formát a tartálykocsin!”

ÉRTÉKELÉS

- A) 3 pont, ha minden téglalapot megtalál. Amennyivel kevesebbet jelöl meg, annyit levonunk az elérhető 3-ból.
- B) 3 pont, ha minden háromszöget megtalál. Levonás az előző feladat értékelése szerint.

Ha más formákat is megjelöl, a részfeladat: 0.

Összpontszám: 6.

4. feladat

Térbeli helyzet vizsgálatának próbája

Instrukció:

- A) „Figyeld meg, hogy a sor elején milyen forma van, és mindazokat jelöld meg sorban, amelyek ugyanolyanok!”
 B) „Figyeld meg a sor elején lévő két formát! Jelöld meg azokat, amelyek ugyanolyanok, mint az első! Figyelj a formák sorrendjére is!”

ÉRTÉKELÉS

A) 3 pont, ha csak a helyes formákat jelöli meg, 0 pont, ha más formát is jelöl.

(Ha hiányosan jelöli, levonunk a pontból!)

B) Ua.

Összpontszám: 6.

5. feladat

Térbeli viszonylagosság vizsgálata

Instrukció: „Jól figyeld meg a rajz első felét, kövesd a vonalakat!”

„Rajzold le ugyanúgy te is a másik oldalra!”

ÉRTÉKELÉS

Maximum 3 pont vagy 0 pont.

Összpontszám: 3.

6. feladat

Ritmusismétlés, követés

Instrukció:

A) „Figyeld meg a pálcikák számát és sorrendjét, és rajzold végig ugyanígy a sort!”

B) Ua.

ÉRTÉKELÉS

3 pont vagy 0 pont.

Összpontszám: 6 pont.

Eszközök: 2 db feladatlap 3-3 részfeladattal (Dlv./III.); ceruza.

A TESZT ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉSE

Az elérhető maximális pontszám 30. Ha a gyermek 20 pont alatt teljesít, feltétlenül a részletes vizsgálatra, a DPT-re van szükség!

[A gyorstesztet a 22. melléklet tartalmazza.] [A vizsgálólapot a 22. melléklet, a képanyagot a Dlv./II. tartalmazza.]

A részletes vizsgálat

A részletes vizsgálat az anamnéziszfelvétellel kezdődik, mely kiegészül speciális anamnesztikus szempontokkal

[A biológiai-orvosi és beszédanamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint a hozzá kapcsolódó űrlapot használjuk (1. melléklet).]

Speciális anamnesztikus szempontok (mozgásfejlődés)

- Hogyan, mikor kezdett mászókázni, biciklizni, rollerezni?
- Jelenleg a játszótéren használja-e a mászókát, csúszdát?
- Szokott-e labdázni? Ha nem, labdázna-e, focizna-e vele és ezt szívesen csinálja-e?
- Mikor kezdett önállóan öltözni, vetkőzni, gombolni, cipőt fűzni?

- Felveszi-e a zoknit, cipőt önállóan?
- Tud-e cipőt fűzni, csatot bekapcsolni, gombolni, patentolni?
- Spontán segít-e a háztartásban (mosogatás, törülgetés, terítés, tálcavitel stb.) és milyen sikeresen?
- Milyen ügyes a kézmozgása (a szülők szerint)?
- Manuálisan ügyesítették-e?
- Van-e valamilyen elvállalt kötelezettsége, házimunkája?
- Mennyire koordinált a mozgása?
- Voltak-e gyakori elesései, leesései, egyszerű, „ártatlan” helyzetekben?
- Mennyire tud stabilan közlekedni járműveken, ha nincs ülőhely?
- Gyors vagy lassú a tevékenységeiben általában?
- Játszott-e, játszik-e építőkockával, legóval, összerakójátékkal?
- Hogyan?

A részletes vizsgálatot a diszlexiaprognosztikai tesztcsomaggal (DPT) végezzük el. A DPT tartalmaz olyan feladatokat is, amelyeket más szakemberek (*Inizan, Kovács Tibor, Meixner Ildikó, Nagy József, V. Kovács Emőke*) más összeállításban alkalmaztak a nyelvi fejlettség, iskolakészültség és a diszlexiaveszélyeztetettség megállapítására.

A kiegészítő vizsgálatok a vizumotoros rendezési funkció szintjére, a grafopercepcióra, a dichotikus hallás és a laterális dominancia vizsgálatára irányulnak.

A vizsgálatok részeredményeit az erre a célra szerkesztett vizsgálati lapon rögzítjük. A jó eredményeket a feladatok megnevezése után, a sor végén lévő első négyzetben + jellel, a sikertelenséget a másodikban – jellel jelöljük. Így könnyen tájékozódhatunk majd a gyermek képességeinek állapotáról, egyből szembetűnővé válik a fejlesztendő terület.

Az egyes feladatok után hagyott üres részekre érdemes feljegyezni az adott feladatmegoldás jellegzetességeit, a gyermek verbális közléseit, hisz azok elemzése, értékelése segíti munkánkat.

Vannak feladatok, amelyekhez *képanyag*, s vannak, amelyekhez *feladatlapok* tartoznak, pontos dokumentációul szolgálva a gyermek tevékenységéről.

A munka befejeztével, az eredmények alapos elemzése után megfogalmazzuk a javaslatunkat, amelyet mindig megfelelő indoklással támasztunk alá. Vizsgálódásunk nyomán kiderülhet, hogy diszlexiaprevencióra, diszgráfiaterápiára vagy inkább nyelvi fejlesztő programra, mozgásfejlesztő terápiára, esetleg többféle segítségre is szükség van.

Az egyes *feladatok elvégzésének sorrendje* a gyermek személyiségétől, motivációjától függ. Ha szorongó, nehezen oldódó kisgyermekkel találkozunk, szerencsésebb előbb a rajzos feladatokkal oldani a feszültségét, s csak ezután rátérni a verbális részekre. Ha könnyen megnyilatkozó kisgyermeket vizsgálunk, lehet azonnal a spontán beszéd, a szókincs megfigyelésével kezdeni a munkát. A nehezen figyelő, nyugtalanabb, kapkodó gyermek esetében a verbális és nonverbális feladatok váltogatása az eredményesebb.

A vizsgálat sor elvégzéséhez általában elég egy 45-60 perces foglalkozás. Ettől mindkét irányban lehet lényeges időeltolódás, amely szintén tájékoztat bennünket a gyermek egyéni sajátosságairól, amelyet a terápia során figyelembe kell majd vennünk (pl. munkatempó fokozása, lassítása, erőteljesebb figyelemkoncentráló gyakorlatok stb.).

[A vizsgálólapot a 23. melléklet tartalmazza.]

I. A beszéd vizsgálata

A spontán beszéd vizsgálata

Közvetlen, őszinte érdeklődésünkkel elérhetjük, hogy a gyermek oldottá válik, szívesen kapcsolódik be a feladatvégzésbe.

Kérdéseink lehetnek:

„Mivel jöttél ide? Hol laksz? Van testvéred? Hogy hívják? Kisebb vagy nagyobb nálad? Hogy hívják anyukádat? Mi a foglalkozása? Hogy hívják apukádat? Mi a foglalkozása? El tudod sorolni a hét napjait? Mivel szeretsz játszani? Rajzolni vagy mesélni szeretsz jobban? (Az utóbbi kérdés irányít-hatja a további feladatvégzés sorrendjét.)

A válaszokból hasznos tájékoztatást kapunk a spontán beszéd jellegzetességeiről, pl. szívesen beszél-e, milyen a kifejezőkészsége. Rövid, egyszavas feleletei vannak, vagy bővített mondatokban, választékosan fejezi ki magát? A diszgrammatikus hibákat vagy szómeztalálási nehézséget stb. is rögzíthetjük.

ÉRTÉKELÉS

Ha a gyermek spontán beszéde folyamatos, a kérdésekre adekvát válaszokat ad s általános tájékozottsága megfelelőnek bizonyul, + jellel értékeljük megnyilvánulásait.

Ellenkező esetben – jellel, de mindig jeleznünk kell a negatív értékelés okát.

A szókincs vizsgálata

A gyermekhez közel, majd távolabb álló tárgyak képeinek önálló megneveztetésével végezzük ezt a feladatot (csiga, gyöngy, béka, horgászbót, felhő, kecske, sátor, borsó, csésze, szög, cserép, gyökér, pata, csipesz, rügy).

Jó, ha a gyermek válaszait pontosan lejegyezzük, például:

csésze = kanna,

cserép = vödör,

pata = láb lónak,

csiga = gacsi,

horgászbót = halat fogó

Az irányzavarra is fény derülhet ennél a feladatnál, például ha a képeket következetesen jobbról balra olvassa vagy a gyökér képét a fa koronájának hiszi.

ÉRTÉKELÉS

+ jellel értékeljük a feladatot, ha könnyedén, gördülékenyen, szótörzés és jelentős pontatlanság nélkül sorolja a képek neveit. Ha az előbbieken említett hibákat észleljük, – értékelést adunk.

Amennyiben iránytévesztést tapasztalunk, azt természetesen nem a szókincs terhére értékeljük, hanem a téri tájékozódás címszó alatt – jelzést kap.

Ugyanez vonatkozik a beszédhibákra is; rossz kiejtés mellett is értékelhetjük a szókincset megfelelően. (De a beszédhiba címszó alatt azonnal jelezzük az eltérést.)

A szómeztalálási nehézség megfigyelése, feljegyzése fontos ennél a feladatnál. Érdekes a nehezen aktivizálható szavakat némi gyakorlás után újra elmondani. A hibaszám és a felsorolásra használt idő csökkenése jó prognózist ígér.

[A képanyagot a Dlv./III. tartalmazza. A képeket a szaggatott vonal mentén szét kell vágni.]

Az összefüggő beszéd vizsgálata

A folyamatos, összefüggő beszédet eseményképről való önálló mesélés alapján ítéljük meg. Lejegyezzük a gyermek mondatait.

Kérdésünk: „Meséld el, hogy mi történik a képen!”

ÉRTÉKELÉS

Ha csupán a tárgyakat sorolja, a cselekvéseket nem említi, összefüggéseket nem fedez fel és nem keres, – jellel értékeljük a feladatot. Fontos lejegyeznünk, hogy gondolatait önállóan vagy csak kérdésekre képes elmondani, tömő mondatokat vagy bővített, esetleg alárendelt mondatokat is használ.

Az összefüggő beszédet nyelvi hibák esetén nem értékeljük megfelelően, beszédhiba esetén igen.

[Az eseményképet a Dlv./IV. tartalmazza.]

A relációs viszony megértése

A relációs viszony megértését apró tárgyakkal való manipuláció során vizsgáljuk. Az irreális szituáció helyes létrehozása megmutatja számunkra, hogy valóban értik-e a relációs viszonyokat.

Instrukció: „Tedd a kanalat a pohár alá!”

ÉRTÉKELÉS

A feladat értékelése egyértelműen + vagy –.

Relációs szavak használatának vizsgálata

A vizsgálat képsorozattal történik (labda – a szék alatt, lepke – a virág fölött, kocka – az ásó és a vödör között, kacsa – a hordó előtt, tű – a céna mellett, cica – a kutyaház mögött van).

Kérdéseink a magyar nyelv irányhármasságának megfelelőek:

Hol van a cica?

Honnan megy majd el a kacsa?

Hová gurult a labda? stb.

Feljegyezzük, ha például a névutós szerkezet helyett ragos főnevet használ, pl. a szék alatt helyett – széknél kifejezést.

ÉRTÉKELÉS

Ha a névutós szerkezet helyett ragozott főnevet, vagy ha nem a megfelelő névutót használja a gyermek, – jellel értékeljük a feladatot.

[A képanyagot a Dlv./V. tartalmazza. A képeket a szaggatott vonal mentén szét kell vágni.]

A diszgrammatizmus

A probléma felfedezése tulajdonképpen már az eddigi vizsgálatoknál is megtörténhetett. Hogy a hibák mennyire konzekvensek vagy esetleg csak véletlenek voltak, befejeztetési gyakorlatokkal, célirányos kérdések feltevésével ellenőrizhetjük.

Instrukció: „Fejezd be a mondatot!”

A levelek ősszel ...

A focisták rúgják a ...

„Felelj a kérdésre!”

Mivel vágjuk a papírt?

Kivel szeretsz játszani? stb.

ÉRTÉKELÉS

Ennek a feladatnak az értékelésére ráérünk a vizsgálat befejezésekor, hiszen addig is fölbukkanhat még nyelvi rendezetlenség. Ebben az esetben – jelet kap.

A beszédhiba vizsgálata

A beszédhiba vizsgálatát a pöszeség vizsgálati metodikája szerint végezzük és értékeljük. Fontos lejegyeznünk a hibásan ejtett hangzókat, a hangcseréket, azok konzekvens, illetve inkonzekvens voltát. Ide kívánczik annak feljegyzése is, hogy mióta jár logopédiai kezelésre a gyermek, és milyen ütemben javul a beszéde.

ÉRTÉKELÉS

Egyértelműen + vagy –.

Nehéz szavak utánmondása

A vizsgálat a tévesztések jellegére, a hibatípusok lejegyzésére ad lehetőséget (szótorzítás, hangátvetés, szótagkihagyás, zöngés–zöngétlen tévesztése stb.).

Nehéz szavak: csecsebecse, tevekaraván, krizantém, kozmopolitizmus, iktatókönyv, Konstantinápoly. Érdemes megfigyelnünk, hogy hogyan változik a szóalak; ahányszor kimondatjuk a szót, mindig más lesz, például tevekaraván – tevekajaván, tevekavarán, tevekavarán stb., vagy következetes a hangcserre vagy a szótorzítás.

ÉRTÉKELÉS

Egyértelmű + vagy –.

[A szóanyagot a 23. melléklet tartalmazza.]

II. A fogalomalkotás vizsgálata

Három, egy fogalomkörbe tartozó képet teszünk a gyermek elé.

Instrukció: „Sorold fel, hogy miket látsz a képeken! Hogyan hívjuk ezeket egy szóval?”
dinnye, barack, szilva; ló, tehén, kakas; hajó, repülő, vonat; gereblye, olló, ásó.

Lejegyezzük a megoldás menetét: sikerül-e analógia nélkül a fogalomalkotás, vagy segítség után is csak a sorozat egy-egy tagját emeli ki újból mint főfogalmat. Lehetőségünk van a soralkotás módját itt is megfigyelni; helyesen, balról jobbra vagy fordítva olvassa a képeket.

ÉRTÉKELÉS

Ha az első képsorozatban segítenünk kell a főfogalmat megtalálni, de annak analógiájára jól megoldja a többi feladatot, + jellel értékelhetjük a munkát.

[A képanyagot a Dlv./VI. tartalmazza. A képeket a szaggatott vonal mentén szét kell vágni.]

III. Különbség megfogalmazása

Ugyanannak a tárgynak két képe van a gyermek előtt, amelyek bizonyos vonatkozásban különböznek egymástól: rövid és hosszú ceruza, keskeny és széles szalag, kicsi és nagy alma, alacsony és magas fiú, ép és törött pohár, hervadt és nyíló virág.

Instrukció: „Szerinted egyformák ezek a ceruzák?” „Mi a különbség közöttük?”

ÉRTÉKELÉS

Elfogadható, bár nem választékos szókincre vall, ha csupán a kicsi, nagy, kisebb, nagyobb jelzővel jellemzik a képsorozat tagjait. Gyakori, hogy nem tud váltani a gyermek, s megtapad az első feladatok megfogalmazásánál, ahol a méretekre vonatkozik a különbség. Amikor a törött és az ép pohár összehasonlításához ér, különbségnek szintén a nagyságbeli differenciát jelöli meg, bár azok mérete teljesen azonos. Ha az analógiánál megtapad, semmiképp sem lehet + jellel értékelni a feladatot. Sok esetben érezhető, hogy megfelelően érzékeli a gyermek a különbséget, de grammatikailag nem tudja megoldani (pl. „Az egyik nem van eltörve, a másik igen.”). A feladat értékelése ekkor is –.

[A képanyagot a Dlv./VII. tartalmazza. A képeket a szaggatott vonal mentén szét kell vágni.]

IV. Önálló vers- vagy mesemondás

Megkérjük a gyermeket, hogy mondja el a kedvenc versét, vagy ha az nincs, meséjét. Sokszor nem kapunk választ erre a kérdésünkre azoktól a diszlexiaveszélyeztetett gyermekektől, akik nyelvi területen sérültek elsődlegesen. Gyakori, hogy vers vagy mese helyett énekelnek a gyermekek.

ÉRTÉKELÉS

Ha önállóan tud verset, mesét mondani, + jellel értékeljük. Minden esetben lejegyezzük a verbális emlékezet tévesztéseit, de ezek miatt nem kap a gyermek – jelet.

Amennyiben dalt énekelt, azt is elfogadjuk. Fontos megjegyeznünk, hogy könnyen jut-e eszébe egyik vers a másik után, vagy csak többszöri felkérésre, egy-egy versre emlékeztetve kezd a feladathoz. Ekkor – jelet kell adnunk.

V. A hallási differenciálóképesség vizsgálata

Megfigyeljük, hogy meg tudja-e különböztetni például a zöngés és a zöngétlen hangzókat, van-e számára jelentést megkülönböztető szerepe a hosszan, illetve röviden ejtett hangzóknak.

Instrukció: „A két kép közül arra a képre mutass, amelyik nevét hallottad!”

(gép – kép, doboz – toboz, baba – papa, seb – zseb, olló – holló, tenyér – kenyér, vonal – fonal, tol – toll)

ÉRTÉKELÉS

Itt is egyértelmű a pontozás; egy tévesztés esetén is – jelet adunk. (Elnézőek lehetünk a tol – toll szavak esetében.)

[A képanyagot a Dlv./VIII. tartalmazza. A képeket a szaggatott vonal mentén szét kell vágni.]

VI. A térbeli tájékozódóképesség vizsgálata

a) Saját testen

Instrukció: „Emeld fel a jobb kezed! Mutasd meg, hogy melyik a bal lábad!” stb.

Ha az irányokat biztonsággal megkülönbözteti a gyermek, következhetnek a viszonyítási feladatok.

b) Viszonyítási feladatok

Instrukció: „A jobb kezeddel fogd meg a jobb bokád! Mutasd meg a bal csuklód!”

Ennél a gyakorlatnál jelzést kapunk arra is, hogy ismeri-e a boka, csukló, könyök, térd testrészek neveit. (Óvodáskorban keresztezést nem kérünk, pl.: „A jobb kezeddel fogd meg a bal térded!”)

ÉRTÉKELÉS

Az a) feladatnál csak az egyértelműen jó választ lehet + jellel minősíteni.

A b) feladatnál azt is értékeljük, hogy megtalálja-e a felsorolt testrészeket.

A c) feladatban az eszköz feladatlap.

Az *instrukciókat* egymás után adjuk: „Ez egy asztal rajza. Négy tányér van rajta. Rajzolj a jobb oldali tányérba egy bögrét, a felső tányérba egy zsömlét, a bal oldali tányérba egy kiflit, az alsó tányérba azt, amit reggelizni szeretnél! Az asztal közepére rajzolj egy virágot!”

Megfigyeljük, hogy megtalálja-e a megfelelő tányért. Gondolkodik, vagy határozottan rajzol jó, illetve rossz helyre.

ÉRTÉKELÉS

Csak a hibátlan megoldásért jár + jel.

[A c) feladat eszköze: 23. melléklet 1. feladatlap. A lapot a pontozott vonal mentén ketté kell hajtani.]

VII. A dominancia megállapítása a kéz, szem, láb vonatkozásában

A kéz dominanciája

Instrukció: „Tégy egy pontot minden négyzet közepébe. Igyekezz gyorsan dolgozni, mert mérem az időt! Először fogd a bal kezedbe a ceruzát, majd a jobb kezeddel is végigpontozhatod az alsó kockasorokat!”

Ennél a feladatnál eltérünk a +, – jelzéstől, a kéz, a láb és a szem kockájába a jobb vagy a bal szavak kezdőbetűit írjuk.

Megfigyeljük, hogy

- hány másodperc alatt végzi el a pontozást a jobb, illetve a bal kezével,

- milyen irányban halad a pontozással, különös tekintettel arra, hogy a sorváltásnál hol folytatja a munkát,
- marad-e ki négyzet,
- könnyedén végzi-e a feladatot, vagy nehezebbre esik.

Eszköz: 23. melléklet 2. feladatlap.

ÉRTÉKELÉS

Dominánsnak vehetjük azt a kezét, amellyel rövidebb idő alatt és pontosabban dolgozik.

A szem dominanciája

Instrukció: „Kukkants bele ebbe a távcsőbe!” (Erre a célra fóliát tartó gurigát használhatunk.)

A feladatot többször megismételtetjük, mindig más tárgyat nézetünk a gyermekkel. A távcsövet mindig újra az asztalról kell elvennie. (Így az is kiderül, hogy melyik kézzel nyúl a tárgy után.)

ÉRTÉKELÉS

Domináns az a szem, amelyikhez a távcsövet emeli a gyermek.

A láb dominanciája

Instrukció: „Rúgj egy gólt a labdával! Lép fel a kisszékre! Lép le róla!”

ÉRTÉKELÉS

Domináns az a láb, amelyet aktívabban használ a gyermek; azzal lép először, azzal rúg stb.

VIII. A vizuális emlékezet vizsgálata

Tárgyképre vonatkozóan

5 tárgyképet teszünk a gyermek elé: cica, hajó, egér, kanna, szőlő.

Instrukció: „Nézd meg jól ezeket a képeket, és jegyezd meg, hogy mit látsz rajtuk!”

„Most mutatok neked egy lapot, amelyre sok képet rajzoltam. Keresd meg és mutasd meg nekem közülük azokat a képeket, amelyeket az előbb láttál!”

Ha nem sikerül mind az öt képet megtalálnia, még egyszer megnézheti azokat. Megfigyelhetjük, hogy hány ismételésre van szüksége a gyermeknek a helyes megoldáshoz.

ÉRTÉKELÉS

Ha az 5 tárgyképből először legalább 4-et, az ismételésre mind az 5-öt felismeri, + jelzést kaphat.

Formákra vonatkozóan

Instrukció: „Anyuka kabátjáról leszakadt a gomb.” (Bemutatom külön kártyán a 4 kerek lyukas gombot, majd elteszem a gyermek szeme elől.) „Anyuka ugyanilyet szeretne venni, de elfelejtette, hogy milyen. Segíts neki! Válaszd ki a gombok közül azt, amelyiket az előbb mutattam!”

Instrukció: „Apuka a kerti munka után így tette le az ásót. Figyeld meg, mert elveszem, és ki kell keresned a rajzok közül az ugyanilyet!” (Úgy tegyük a gyermek elé az ásó képét, hogy annak feje jobb irányba mutasson.)

Instrukció: „Zsuzsiék négyen vannak testvérek. Mindannyian 3-3 lufit kaptak. Ez Zsuzsié.” (Bemutatom külön kártyán a 3. csoportot, majd elteszem.) „Mutasd meg a rajzon, hogy melyik volt Zsuzsié!”

Eszközök: bemutatókártyák és képsorozatok.

ÉRTÉKELÉS

+ jelzést csak mindhárom részfeladat jó megoldása esetén kaphat a gyermek. A vizsgálólapon részleteznünk kell a tévesztéseket.

Jelekre vonatkozóan

Az előző feladatokhoz hasonlóan oldjuk meg. (Egy formát külön kártyán megfigyeltetünk, majd azt eltéve megkerestetjük a többi rajz között.)

A vizuális emlékezet feladatmegoldásainak hibatípusait érdemes elemeznünk: a sorrendiséget, a mennyiséget, a téri elhelyezkedést vagy a vizuális mintát jegyzi-e meg nehezebben a gyermek.

ÉRTÉKELÉS

Ha a 3 részfeladatból rossz valamelyik megoldás, – jelet kaphat a gyermek.

[A bemutatókártyákat és a képanyagot a Dlv./IX., X. tartalmazza. A Dlv./IX. lapot a szaggatott vonalak mentén szét kell vágni.]

IX. Vizuális minta követése, soralkotás

Instrukció: „Folytasd a sort ugyanúgy, ahogy én elkezdtem. Nézd, az első négyzetbe két vonalat rajzoltam, a következőbe semmit, majd újra két vonalat stb. Mit kell most rajzolnod? Folytasd!”

A következő sorokat ugyanígy elmagyarázzuk, de azután már nem segítünk.

Eszköz: 23. melléklet 3. feladatlap.

ÉRTÉKELÉS

Csak a ritmus megfelelő ismétlése esetén kaphat + jelet. Itt is felfigyelhetünk az iránytévesztésre, esetleg a sorrend felcserélésére.

X. Az auditív emlékezet vizsgálata

Hangra vonatkozóan

Instrukció: „Hangokat fogok mondani, mondd te is utánam!”

á-í, á-í-ó, á-í-ó-e, á-í-ó-e-ú

Lejegyezzük, hogy hány hang visszaadására képes a gyermek, azok sorrendisége megfelel-e a hallottnak.

ÉRTÉKELÉS

Amennyiben a sorrend megfelelő, a négy hangra való visszaemlékezés tekinthető + jelnek.

Szavakra vonatkozóan

Instrukció: „Szavakat fogok mondani, mondd te is utánam, ha én befejeztem!”

fésű, maci, dugó, pipa, baba.”

ÉRTÉKELÉS

Ha nem sikerül a gyermeknek mind az öt szót elismételnie, újra elmondjuk azokat. Lejegyezzük, hogy az ismétlések során hány szót tud visszaadni, s azok sorrendje megfelelő-e. Ha három ismétlésre a sorrend és a mennyiség is jó, + jelet adunk.

Mondatokra vonatkozóan

Instrukció: „Papagájjátékot fogunk játszani. Mondok egy mondatot, és kérlek, hogy ugyanúgy ismételd meg, ahogy hallottad!”

1. Megettem az ebédet.
2. Erzsike fagylaltot kapott.
3. Marika és Sári labdázna.
4. Egy szép homokvárat építettem.
5. A lányok nagyon szeretnek labdázni.

6. Én már egyedül is tudok mosakodni.
7. Anyukám azt mondta, hogy nagyon ügyes vagyok.
8. Én szófogadó vagyok, ezért mindenki szeret.
9. Ha majd hatéves leszek, iskolába fogok járni.
10. Nem igaz, hogy neked sokkal több játékom van, mint nekem!
11. Nekem sokkal több játékom lesz, ha majd én is nagyobb leszek!
12. Pista nem fogadott szót az anyukájának, ezért kikapott.
13. Én nem szoktam kikapni, mert én mindig jó és szófogadó vagyok.
14. Nagyon szeretek fürdeni, mikor süt a nap és meleg a víz.
15. Kati már egyedül fűzi be a cipőjét, de megkötni még nem tudja.
16. Jancsi egy szép labdát kapott születésnapjára, amellyel sokáig játszott.
17. Bandi elkérte a labdát, de nem akarta visszaadni, ezért összevesztek.
18. A rossz gyerekek folyton összevesznek, de én jó vagyok, és nem szoktam veszekedni.
19. Kati tegnap vendégségben volt, ahol egy aranyos kisbabával játszott egész este.
20. A szomszédék kisbabája már fel tud állni, ha valakinek a kezébe kapaszkodhat.
21. A barátom kapott egy kutyát, amit szerettem volna megsimogatni, de mindig elszaladt.
22. Ha holnap jó lesz az idő, kimegyünk az udvarra játszani, ha nem, akkor a szobában maradunk.
23. Tegnap délután pénzt kaptam, ezzel elszaladtam a boltba, és nagyon sok csokoládét vásároltam.
24. Hazafelé menet egyet véletlenül kibontottam, és mire hazaértem, az egészet megettem.

[A mondatsor a Prefer verbális emlékezet vizsgálatából való. (Nagy József: 5-6 éves gyermekeink iskola-készültsége. Bp., 1980, Akadémiai Kiadó).]

ÉRTÉKELÉS

A teljesen hibátlanul, szó szerint megismételt mondat 1 pont, a többi 0. Öt egymást követő 0 pont után abbahagyjuk a feladatot. + jelzést az a kisgyermek kaphat, aki legalább 12 pontot összegyűjt.

A történetre vonatkozóan

Instrukció: „Mondok egy mesét, nagyon figyelj, mert szeretném, ha pontosan ugyanígy elmondanád te is: Marika vett egy babát. Szép baba volt műanyagból. Kék volt a szeme, sárga a ruhája. De aznap, amikor Marika megvásárolta, a baba leesett, és sáros lett a ruhája. Marika szépen kimosta.”

Megfigyeljük, hogy a gyermek hány fontos elemre emlékezik a következők közül:
Marika, baba, műanyag, kék szem, sárga ruha, vásárolni, leesett, sáros lett, kimosta.

Eszköz: 23. melléklet.

ÉRTÉKELÉS

A 9 elemből 7 jelenléte még + jellel értékelhető, amennyiben a történet logikusan építkezik, s az események sorrendjét nem cseréli fel a gyermek.

A hiányzó elemeket érdemes feljegyeznünk, ugyanis nem mindegy, hogy díszítőelem (bár ezek is fontos alkotói beszédünknek) vagy a történetet előrevivő momentum hiányzik, s így az összefüggések nem következnek megfelelő időrendben.

XI. A vizuális percepció vizsgálata

Formákra vonatkozóan

Instrukció: „Csak a teljesen egyforma ábrákat kösd össze!”

Ezt a feladatot többnyire jól megoldják a gyermekek, jó bevezető a nehezebb próbákhoz. Az eltérő helyzetű háromszögeknél szoktak hibázni.

Eszköz: 23. melléklet 4. feladatlap.

ÉRTÉKELÉS

+ jellel csak a hibátlan megoldást értékelhetjük.

ÉRTÉKELÉS

+ jelzést csak akkor kaphat a gyermek, ha a beszéd és a mozgás szinkrónban van.

Szóanalízis

Kérdés: „Hogy hívnak? Tapsold le a neved! Milyen hanggal kezdődik a neved?”

ÉRTÉKELÉS

+ jelzést kaphat a gyermek, ha helyesen letapsolta a nevét, és a kezdő hangot vagy hangokat meg tudja mondani.

XIV. Rajzvizsgálat

Instrukció: „Rajzolj egy embert (bácsit, nénit, gyereket), amilyen szépet csak tudsz!”

A rajzoláshoz csak grafitceruzát használjon a gyermek, és ne radírozzon.

ÉRTÉKELÉS

A rajz értékelése a Goodenouh-skála értékelési szempontjai szerint történik, amihez ajánljuk pszichológus segítségének az igénybevételét.

Kiegészítő vizsgálatok

- **Bender A-teszt**

A Bender A-teszt négy-hat éves gyermekek vizuomotoros rendezési funkciójának szintjét méri, fontos információkat ad a grafopercepcióról és a mintakövetési készségről.

- **Dichotikus hallásvizsgálat**

A nyelvi teljesítményeket biztosító anatómiai struktúrák aszimmetriája képezi a nyelvi készségek fejlődésének legkedvezőbb biológiai feltételét. Az aszimmetria kimutatására alkalmas a dichotikus hallásvizsgálat.

Ez a vizsgálat csak ép hallás mellett alkalmazható. A gyermeknek fülhallgatósn keresztül egyszerre mindkét fülébe más-más szó, az eredeti vizsgálatban ezen kívül más-más szám is érkezik, amelyeket azonnal reprodukálnia kell a hallott sorrendben. Ha a jobb fülbe érkező szavak közül ad vissza többet a gyermek, az azt jelenti, hogy a bal hemiszférában van a beszédfolyamatok szervezésének a dominanciája.

Ha a bal fülbe érkező ingereket részesíti előnyben a gyermek, az a jobb félteke dominanciáját jelzi a beszéd szempontjából.

A jobb és a bal fül jelzései közötti különbség utal az említett aszimmetria jelenlétére és mértékére. Az utóbbi időben Gósy Mária is alkalmazza ezt az eljárást.

- **A laterális dominancia**

Lásd A megkésett/akadályozott beszéd- és nyelvi fejlődés vizsgálata című fejezetben a négyéves kortól ajánlott feladatokat, kiegészítésül a Harris-féle laterális dominancia tesztet. [Lásd A Harris-féle laterális dominancia teszt című fejezetet és a 47. mellékletet.]

- Továbbá szükség esetén kérnünk kell a pszichológus, a szemész, az audiológus, a fül-orr-gégész, a gyermekideggyógyász, a gyógytornász segítségét is.

A diszlexia vizsgálata

A vizsgálat részei

A biológiai-orvosi és beszédanamnézist szociokulturális kérdőíves anamnézis egészíti ki. Feljegyezzük a kiegészítő, pszichológiai vizsgálatok eredményeit is.

A diszlexiavizsgálat az olvasást, a szövegemlékezetet és -megértést, az írást és a nyelvi-grammatikai készséget tárja fel.

A csatlakozó kiegészítő vizsgálatok a szókincsre, a nyelvi fejlettségre, nyelvi percepcióra, a beszédészlelésre, beszédmegértésre, a lateralitásra és a részképességek fejlettségére irányulnak.

[Az anamnézis felvételéhez Az anamnézis című fejezet szempontjait, valamint a hozzá kapcsolódó űrlapot használjuk (1. melléklet). A szociokulturális anamnézishez a diszlexiások esetében külön kérdéssort kell használni (24. melléklet).]

Szociokulturális kérdőíves anamnézis diszlexiásokról

A család

- Az apa foglalkozása, iskolai végzettsége
- Az anya foglalkozása, iskolai végzettsége
- A család struktúrája. Kiből áll (ép, csonka)?
- Familiáris tényezők
 - Van/volt-e a családban
 - beszédhibás: igen * nem
 - diszlexiás: igen * nem
 - balkezes: igen * nem
 - alkoholista: igen * nem
 - epilepsziás: igen * nem
 - olyan, aki későn kezdett beszélni: igen * nem
 - tanulási zavarokkal küszködött: igen * nem
 - migréntől szenvedett: igen * nem
- Anyagi viszonyok a szülő megítélése szerint
 - jó * közepes * gyenge * veszélyeztetett körülmények
- Lakásviszonyok
- Kulturális viszonyok (rendszeresen olvasnak-e, ki szerzi be a könyveket, mit olvasnak, van-e, akinek gyenge a helyesírása)
 - Szabadidő eltöltése (könyv, kirándulás, színház, mozi, hangverseny, hobbi stb.)
- A család és a gyermek viszonya
 - Várt gyermek volt-e?
 - Ha nem, miért?
 - Mit vár a gyermektől (ambíciók, vágyak)?

Gondozás, nevelés, szoktatás

- Hogyan oldotta meg a szülő a nevelési problémákat a gyermekénél?
 - Alvászavarok esetén mit tett?
 - Hogyan szoktatta szobatisztaságra?
 - Mit csinált, ha dacos volt, nem akart szót fogadni?
 - Mit tett, ha sírt a gyermek, mert nem tudott olvasni?
- A nevelésről
 - Mivel jutalmazták és miért?
 - Mivel büntetik és miért?
 - Mi a legjobb és mi a legrosszabb tulajdonsága az iskolában, a családban?
 - Egyöntetű-e a nevelés?
 - Van-e nézeteltérés a szülők között? Ha igen, miben? Hogyan oldódik meg?
- A gyermek magatartása
 - Milyen az alaptermészete (vidám, szomorú, nyugodt, nyugtalan stb.)?

Mennyit alszik?

Milyen az osztálytársaihoz való viszonya?

Hogyan illeszkedik be a közösségbe?

Van-e a gyermeknek napirendje?

Miből áll a napirend?

- Mikor kezdett önállóan

öltözni,

vetkőzni,

gombolni,

cipőt fűzni?

Manuálisan ügyesítették-e?

Van-e a gyermeknek valamilyen házimunkája?

Gyors vagy lassú a tevékenységeiben?

Jobb-, bal- vagy kétkezes a gyermek? Esetleg kialakulatlan a laterális dominancia.

Kényszerítették a jobb kéz használatára?

Milyen a kezügyessége?

Olvasás, írás

- Kezdetől fogva fennállott-e az olvasási nehézség?
- Ki ismerte fel?
tanár * pszichológus * orvos * szülő
- A gyermek egyedül olvas-e vagy a szülő olvassa fel a leckét?
- Bántja-e a gyermeket az olvasási nehézség?
- Nehezeze esik-e az írás, van-e írásproblémája?

Iskolai tanulmányok

- Hány éves korban kezdett iskolába járni?
- Járt-e óvodába?
- Felmentették-e vagy ismételt-e osztályt?
- Mikor tanul? Mennyit?
- Mi érdekli legjobban? Mely tantárgy/ak a kedvence/i?
- Hogyan fogadja a szülő az iskolai érdemjegyeket?

Érdemjegyei:

irodalom:

írás:

nyelvtan:

rajz:

helyesírás:

más tárgyak:

matematika:

magatartási érdemjegye:

- Anyanyelv: magyar * kétnyelvű * idegen nyelvű
- Töltött-e a gyermek hosszabb időt külföldön?
Hol?
Hány éves korában?
- Mit olvasott egyedül?
(1, 2, 3, 4, 5, 6. ... stb. db könyv)

Olvasás közbeni megfigyelés

Semmi különös * magában olvas * kitér a feladat elől * szorongó * kezét tördeli * körmét rágja
* hirtelen fárad * sírva fakad * ideges arcrángás * hangja rekedt, fátyolos * bizonytalan * halk

Ceruzafogása: jó * nem jó

Hány részben történt a vizsgálat?

ÉRTÉKELÉS

A szociokulturális anamnézisből kiemeljük a legfontosabb tüneteket, és ezeket + jelzéssel látjuk el.

A családról

- Nem életkorának megfelelő osztály.
- Alacsony iskolai végzettség (szülők).
- Csonka család.
- Beszédhiba, diszlexia, balkezesesség, alkoholizmus, epilepszia előfordulása.
- Késői beszédfejlődés, tanulási zavar, migrén.
- Veszélyeztetett anyagi körülmények.
- Nincs rendszeres olvasó, vagy nem olvasnak.
- Gyenge helyesírás a családban.
- Ha nem várták a gyereket, vagy irreálisak a vágyak a gyermekkel kapcsolatban.

Condózas, nevelés, szoktatás

- Nevelési probléma.
- Alvászavar, enurézis, magatartási zavar.
- Ha jellemző a nevelésre a büntetés.
- Nem egyöntetű a nevelés.
- A gyermek magatartása eltér a társaitól (hipermotilis, hiperaktív vagy más anomália).
- Nem tud beilleszkedni a közösségbe.
- Nincs napirendje.
- Későn kezdett önállóan vetkőzni, gombolni, cipőt fűzni.
- Manuálisan nem ügyesítették, házimunkája nincs.
- Nagyon lassú.
- Kialakultalan kezesesség.
- Jobb szem, bal kéz – kevert dominancia.
- Erőszakosan átállított jobb kéz.

Olvasás-írás

- Kezdetről fennáll az olvasási nehézség.
- A szülő olvassa fel a leckét.
- Bántja a gyereket az olvasási nehézség.
- Íráskérdések.

Iskolai tanulmányok

- Osztályismétlések.
- Állandóan tanulnak vele.
- Az eredményei gyengék.
- A szülő nem tudja elfogadni az olvasás-írás nehézségeit, illetve nem segíti a gyereket.

[A kérdőívet a 24. melléklet tartalmazza.]

Az olvasás vizsgálata

Az olvasás vizsgálatára minden olyan esetben szükség van, amikor a gyereket azzal a panasszal hozzák, hogy nem tud vagy rosszul tud olvasni, illetve ha bármilyen beszédhiba mellett vagy annak kezelése során felmerül a diszlexia gyanúja. A vizsgálathoz a gyermek életkora és iskolai osztályfoka, illetve a probléma természete, súlyossága szerint más és más nehézségi fokozatot kell alkalmazni. A vizsgálat így történhet diszlexiaprevencióban részt vett, 1–2. osztályos, 3–4. osztályos és felső tagozatos tanulóknál.

Az olvasás vizsgálatának két fő területé van: olvasás és szövegemlékezet-szövegmemegértés. Az olvasási felméréslapok, illetve az emlékezetet és megértést vizsgáló szövegek egyben lehetővé teszik a haladásnak, a terápia eredményességének az ellenőrzését is.

ke-fe hal
 te-tő lá-da
 vá-za du-da
 cu-mi ka-pa

II. Olvasási felmérőlap diszlexiaprevenciós csoport részére

A feladatlap szerkezete azonos az I. felmérőlapéval. Eltérés a szótípusok összeállításában jelentkezik: tartalmazza a hosszabb, változó szerkezetű szótípusokat is. Az értő olvasás kialakulásáról az utolsó feladategység tájékoztat bennünket (26. melléklet).

o	é	i	ó	e	a	í	á	ö	a	ő	é	ü	í	á	o	ü
ó	a	ö	á	ű	i	ü	e	o	é	ű	ő	e	ó	ö	i	a

z	t	k	l	p	ty	v	c	g	j	m	f	d	sz	n	c	r
cs	b	ny	r	s	h	zs	d	ly	k	gy	b	l	g	z	t	f

ső	lá	be	kó	nye
dá	fe	zü	lyu	vő
csű	ra	he	gé	zsű
tyó	cú	mő	bi	gya
sze	té	pá	szo	nő

ős	ágy	szú	ez	fa
eb	ma	tő	hó	ág

mó-kus	ka-lács	na-pos	ka-lász
zsi-neg	do-boz	gye-rek	szú-nyog

csen-gő	bál-na	gyer-tya	gör-be
kesz-tyű	kan-csó	lab-da	puly-ka

zöld	gond	must	csont
korty	völgy	költ	domb

ab-lak	íz-lik	új-ság	os-tor
asz-tal	or-vos	em-ber	ol-vas

Húzd alá, amelyik nem igaz!

a ló szé-nát i-szik.

a lek-vár sós.

az ó-ra ke-tyeg.

a szú-nyog csíp.

a gyu-fa já-ték.

Az olvasás vizsgálata 1. osztályban

A vizsgálatra jelentkezés időpontjától függően választjuk meg az olvasás vizsgálatához használt feladatlapot. A tanév első félévének vége felé az I. számú, a tanév végén a II. számú feladatlapot olvastatjuk a gyermekkel (27., 28. melléklet).

I. Olvasási felmérőlap 1. osztályos gyermekek részére

[Meixner Ildikó munkája]

1. a e i ó ő ű á e é ő ú ó ű ő ú
 i a á é i á ű ó i é ú e ő a ű
 mp hiba

2. s m t v b l k n z r v k t z s
 r n b m r l b t v z m k s n
 mp hiba

3. ma bó zi vű lú va
 tá kú lé ró ke té
 nű me tá sé bi nű
 rő zá re zű sű kó
 li sű nú vő mé ba
 mp hiba

4. én tol boka kosár benzin
 ma rét satu tábor vonta
 ól köt móló kevés
 út néz sima borul
 ló bal bíró körte
 kő tűr zene zokni
 tű rak sűrű bukta
 mp hiba

5. Mit kap a cica?
 Mit mér a boltos?
 Min áll a vonat?
 Mit őriz a puli?
 Kivel sétál Tibi?

Megértés: mp hiba

össz. mp: össz. hiba:

Az 5. feladatnál az elolvasott kérdésre a gyermeknek válaszolnia kell. Ha csak egy-egy szót mond, de az adekvát, akkor elfogadjuk. Az ötödik kérdés-válasz után följegyezzük, hogy hányra adott megfelelő választ. (Pl. 5:3 – ez jelzi a megértést.)

II. Olvasási felmérőlap 1. osztályos gyermekek részére

[Meixner Ildikó munkája]

I.

ó e i a ú ő é ű á ú é ő á
 ű ú é e ő ó í á ű a i é ó ú
 e ű ő a ó é ő ú i ű é á a
 mp hiba

II.

t	m	z	f	d	j	k	c	b	sz	r	cs	g	ly
n	h	p	zs	v	ty	d	cs	l	s	gy	f	z	g
ny	p	ly	b	s	ny	sz	m	ty	zs	n	gy		
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>											

III.

mó	tyi	dű	sze	cá
ve	zsó	ső	bó	szú
fi	pő	cse	lyé	za
ta	ve	lú	nyő	csé
bú	nű	gyó	cú	rő
jő	hú	fé	mi	pű
ké	lya	ki	tyű	gya
dú	gá	nya	zsé	ná
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>		

IV.

is	tál	bab	duda	cserép
te	fut	rét	hűtő	doboz
ők	gép	szív	rózsa	nyerít
só	haj	pék	roló	kártya
fű	mos	szel	csésze	zsömle
ágy	nap	hab	batyu	pelyhes
eb	tíz	nyál	olló	vontat
sző	vág	gyújt	ecset	gyümölcs
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>		

V.

Mihály elhatározta,
 hogy maga készít ajándékot
 anyukájának a nevenapjára.
 Sokat gondolkodott, mi legyen az.
 Vékony falemez elejére egy kockát
 ragasztott, amögé pedig
 egy üres dobozt.
 A falemez alá hurkapálcikával
 négy kereket erősített.
 Kész a teherautó!
 Még jogosítvány sem kell hozzá.
 mp *hiba*

VI.

Ki készít ajándékot?
 Mire készíti?
 Mi lesz az ajándék?
 Miből csinálja?
 Mivel erősíti oda a kerekeket?
 Mi nem kell hozzá?

Megértés: *mp* *hiba*

össz. *mp*:

össz. *hiba*:

Az olvasás vizsgálata 2. osztályban

Meixner Ildikó vizsgálati anyagát használjuk. A tanév elején a betűk, szótagok, szavak olvasása után az V. a) és VI. a) feladatot, a tanév második félévétől az V. b) és VI. b) feladatot alkalmazzuk. A kérdéseket is a gyermek olvassa föl, a válaszát leírjuk. Jelezzük, hány kérdésre tudott helyesen válaszolni. (Pl. 6:2 = hatból kettőre – ez jelzi a megértést.) Végül összesítjük az I–V. feladat olvasási idejét másodpercekben és a hibák számát.

Olvasási felmérőlap 2. osztályos gyermekek részére

I.

o	e	i	a	ú	ő	é	ű	á	ú	é	ő	á	
ű	ú	é	e	ő	ó	i	á	ű	a	i	é	ó	ú
e	ű	ő	a	ó	é	ő	ű	i	ú	é	á	a	
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>											

II.

t	m	z	f	d	j	k	c	b	sz	r	cs	g	ly
n	h	p	zs	v	ty	d	cs	l	s	gy	f	z	g
ny	p	ly	b	s	ny	sz	m	ty	zs	n	gy		
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>											

III.

mó	tyi	dű	sze	cá
ve	zsó	ső	bó	szú
fi	pő	cse	lyé	za
ta	ve	lú	nyő	csé
bú	nű	gyó	cú	rő
jő	hú	fé	mi	pű
ké	lya	ki	tyű	gya
dú	gá	nya	zsé	ná
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>		

IV.

is	tál	bab	duda	cserép
te	fut	rét	hűtő	doboz
ők	gép	szív	rózsa	nyerít
só	haj	pék	roló	kártya
fű	mos	szel	csésze	zsömle
ágy	nap	hab	batyu	pelyhes
eb	tíz	nyál	olló	vontat
szó	vág	gyújt	ecset	gyümölcs
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>		

V. a)

Zsolt leckéje kész. Lemegy a térre.

Viszi a rolliját is.

A téren már sok gyerek van.

Bori éppen hintázik.

Hopp, leugrik a hintáról.

Megüti a lábát. Nagyon sír.

Zsolt odaszalad.

– Ülj a rollimra! – mondja Borinak. –

Hazaviszlek. Anyukád majd segít rajtad.

. *mp* *hiba*

II.

s	k	m	f	l	t	b	j	n	g	sz	d	c	z
sz	cs	gy	d	n	h	ny	p	v	ty	zs	s		
b	ly	g	cs	m	ny	r	gy	f	c	zs			
r	sz	ly	d	l	p	b	v	m	j	n	t		
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>											

III.

ná	ró	sé	csú	gyű
me	nú	szi	je	lyő
dé	há	cű	nyá	tye
fi	pa	le	cé	zsá
jó	vű	zá	he	ró
tű	kó	csa	lyő	si
ba	gő	tyű	ki	da
mú	té	nyú	ga	zső
bő	fá	pő	zsú	gű
lé	ve	gyó	sző	zú
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>		

IV.

ól	fél	boka	János	ismét
én	más	kapa	nyájas	vizsga
ám	híg	deka	gyanús	pózna
tű	gém	redő	csomóz	érdes
rá	föl	szűrő	zsineg	harang
lé	lát	potya	tücsök	sütemény
de	fül	fénye	löttyög	pontatlan
ad	tál	csúszó	kevés	krokodil
be	dal	cipó	képes	petrezselyem
	<i>mp</i>	<i>hiba</i>		

V. a)

A Pipitér utcában trafikusbódé áll a járda szélén. Gabi megáll előtte és buzgón sorolja magában: „Ilyen lendkerekes autóm már van, de ilyen pici buszom még nincsen!” Éppen elhatározza, hogy kérni fog ilyet édesapától, mikor halk koppanást hall. Odanéz. Íme, a lába előtt fekszik egy ugyanolyan pici busz a kövön!

mp hiba

V. b)

Nem vette észre a trafikos néni, hogy egy buszocska kipottyant. Gabi besandít az ablakon: a néni hátul áll, rendezkedik a polcon. Gabi boldogan zsebre teszi a buszt, és eliszkol. Hogy fog leszaladni ott-hon, a fotel támláján! De ha édesanya megtudja, hogy csak úgy fölvette a földről? Az elárúsítónak is hiánya lesz!

mp hiba

VI. a)

Ki megy az utcán?
Hogy hívják az utcát?
Mi áll a járda szélén?

Milyen autója van már a kisiúnak?
 Mi tetszik meg neki?
 Váratlanul mi történik?

Megértés: mp hiba

VI. b)

Mit nem vett észre a trafikos néni?
 Mit jelent az, hogy sandít?
 Miért lehet a fotelon játszani?
 Mitől fél a gyerek?
 Mi lesz a trafikos nénivel?
 Szerinted mit fog tenni a gyerek?

Megértés: mp hiba

össz. mp: össz. hiba:

Két megjegyzés:

- A 2. osztály végétől a szövegolvasáshoz tartozó kérdésekre a gyermek írásban (is) válaszol. Az írásra fordított idő természetesen nem számít bele az olvasási időbe.
- A gyermek olvasásszintjétől függően szükséges lehet, hogy visszalépjünk egy előző feladatsorra. Ha például a 3. osztályos gyermek nagyon gyenge eredményt ér el, célszerű a 2. osztályosoknak szánt felmérőlapot használni.

[A feladatlapot a 30. melléklet tartalmazza.]

Az olvasás vizsgálata felső tagozatban

Ötödik osztálytól a szövegértés és a nyelvi-grammatikai készség vizsgálata során az olvasás és írás hibáira, hiányosságaira is fény derül. Mégis, hogy objektív adataink legyenek a hibák típusairól, az olvasás tempójáról, elolvastatjuk a gyermekkel és értékeljük a 4. osztályosoknak szánt olvasási felmérőlap anyagát (30. melléklet).

MINŐSÍTÉSI SZEMPONTOK AZ OLVASÁSVIZSGÁLATHOZ

Az olvasás tempóját, a hibázásokat és a nem szótagolva írt szöveg olvasásának folyamatosságát a következőképpen minősíthetjük:

Tempó

nagyon lassú	*	lassú	*	határérték feletti
600–1000 mp		400–600 mp		300–400 mp

Hibák száma

nagyon sok	*	sok	*	határérték feletti
40–50		30–40		20–30

Folyamatosság

betűző * szótagoló * folyamatos

A *határértékek*, amelyek fölött diszlexiásnak tekinthetjük a gyermeket, illetve szükségesnek tartjuk a speciális megsegítést, a következők:

2–4. osztály: 280 mp, 18 hiba

5–8. osztály: 250 mp, 15 hiba

A szövegemlékezet és a szövegmegértés

Bár mindegyik olvasólap végén található szövegértési, -emlékezeti feladat, továbbiakra is szükség van. Ezeket jól használhatjuk a kontrollvizsgálatoknál is.

A szövegértés-vizsgálat egyszerű módja, ha a mese elolvastatása után a tanulságot kell aláhúzással jelölni, több lehetőség közül választva.

Alsó tagozatos gyermek szövegértésének ellenőrzésére alkalmas a színezés, rajzolás, amelyet a szöveg utasításának megfelelően kell végezni.

Az összetettebb szövegértési-szövegemlékezeti vizsgálat során háromféle módon ismerhet meg a gyermek három különböző szöveget (mesét):

- az elsőt magnetofonról hallgatja (auditív megértés),
- a másodikat hangosan felolvassa (auditív-motoros teljesítmény),
- a harmadikat némán olvassa (vizuális teljesítmény).

A szöveg megértése, a szövegemlékezet a következőképpen vizsgálható:

- a hallott vagy olvasott szövegből kérdéseket tesz fel a logopédus, s a válaszokat lejegyzí,
- a gyermek elmondja a szöveg (mese) tartalmát (ezt magnetofonra is vehetjük),
- kaphat a gyermek átfogó kérdést a szöveg tanulságáról, amelynek alapján a magyarázatot leírhatja.

A vizsgálat alapján következtethetünk a gyermek akusztikus, vizuális figyelmére, percepciójára, gondolkodási műveleteire, szókincsére, helyesírási készségére is.

Szövegértési vizsgálat 2., 3. osztályosok részére

- Olvasd el figyelmesen a mesét! (A másodikok egy oldalt olvasnak el.)

Hogyan lett bölcs a nyúl?

Egy napon a nyúl felkereste az embert.

– Jó napot, ember! Tanulnom kellene, és kitől tanulhatnék mástól, mint az embertől. Kis állat vagyok, ezért az eszemet kellene használnom, hogy baj ne érjen. Segítenél élesíteni az eszemet?

– Szívesen, de tudnom kell, érdemes vagy-e rá. Teljesítsd három kívánságom! Így nyerheted el a bölcsességet. Az első: hozd el nekem a leopárd két hátsó fogát.

– Igyekezni fogok – mondta a nyúl, és elrohant. Meghívta otthonába a leopárdot. Jó lakomát készített. Falatozás után a leopárd ásítani kezdett.

– Két fogad igen rossz állapotban van, kedves leopárd. Vérmérgezést kaphatsz, elpusztulhatsz.

– Vajon ki ért itt a foghúzáshoz?

– Én – és ügyesen ki is húzta a leopárd két hátsó fogát. Elbúcsúztak, és a nyúl visszament az emberhez.

– Nagyon bölcs az, aki ki tudta húzni a hatalmas leopárd két fogát – mondta az ember.

– A második kívánságom: hozd elém az erdő legmérgeesebb kígyóját.

A nyúl elment az erdőbe. Találkozott a mérges kígyóval.

– Tudnom kellene, melyik állat a leghosszabb az erdőben.

– Természetesen én.

– Lehet, de ezt az embernek kellene eldöntenie. Elviszlek hozzá.

– Nagyszerű! – örvendett a kígyó.

Az ember azt mondta: nagyon bölcs az, aki az erdő legmérgeesebb állatát el tudta hozni hozzám.

– Harmadik kérésem: hozd el az erdő legkisebb madarait.

A nyúl a madarakhoz sietett.

– A kígyó az életetekre akar törni, de én megvédelek benneteket. Bújjatok be ebbe a kalitkába!

A madarak rábízták életüket a nyúlra. Ő elvitte őket az emberhez.

– Ó, te kisnyúl, maradj olyan bölcs, mint amilyen most vagy. Az a valódi bölcs, aki el tudja intézni, amit rábíztak.

- Válaszolj szóban (írásban) a kérdésekre!

(A 2. osztályosok csak az első hat kérdésre válaszoljanak és szóban adják a választ, amelyet a logopédus lejegyez a kérdéseket tartalmazó melléklet üres soraiba.)

1. Miért kereste fel a nyúl az embert?
2. Mit akart a nyúl?
3. Hány kívánsága volt az embernek?
4. Mi volt az első kívánság?
5. Milyen állat a leopárd?
6. Hogyan húzta ki a nyúl a leopárd fogát?
7. Mi volt a második kívánság?
8. Mit mondott a nyúl a mérges kígyónak?
9. Mi volt a harmadik kívánság?
10. Mit bíztak a madarak a nyúlra?
11. Mi a tanulság?
12. Mondd el a mese tartalmát!

ÉRTÉKELÉS

A válaszokat a kérdések alatti üres sorban rögzítjük, felírjuk, hogy a gyerek hány kérdésre tudott válaszolni a tízből, meg tudta-e fogalmazni a tanulságot (leírjuk, hogyan). A mese tartalmának elmondását lejegyezzük a melléklet megfelelő helyére. (Minőségi elemzést a 12. melléklet: történetelmondás szempontjai szerint végezhetünk.)

[A felmérőlapot a 31. melléklet tartalmazza.]

Szövegértési vizsgálat 4. osztályosok részére

- Olvasd el figyelmesen a szöveget!

Barlangkutató bűvárok (Az Élet és Tudomány című lapból)

A bűvárok közül a legkevésbé a barlangkutató bűvárokat ismerik. Az ő munkájuk különösen nehéz. A földmélyi vizekben dolgozva nem bukkanhatnak a felszínre. Útjukat állják a kövek. Ezért barlangkutatásra csak a legkiválóbb könnyűbűvárok vállalkoznak. Aki bele akar kóstolni ebbe a veszedelmes mesterségbe, annak előzőleg tíz órát kell a légzőkészülékkel merülnie. A barlangba két önállóan működő légzőkészüléket visz magával. Ez azért fontos, hogy ha az egyik elromlik, tüstént levegőt szolgáltatson a másik.

Szabály: ha az egyik készülék elromlott, azonnal vissza kell fordulni.

A barlangi merüléskor a rendelkezésre álló levegőnek csak a felével szabad számolni, a másik fele tartalék – ha a bűvár eltévedne.

A barlangi merülést csak vezetőkötéllal szabad végrehajtani. Ezt a bűvárok derekához kötik, orsóját a merülés irányítója tartja. Ha a bűvár eltévedne, a helyén meg kell várnia a biztosító bűvárt, aki megkísérli őt kivezetni.

A magyar barlangkutató bűvárok a tatolcai tavasbarlang felderítésében vettek részt.

- Válaszolj szóban (írásban) a kérdésekre!

1. Miért nehéz a barlangkutatók munkája?
2. Milyen bűvárok vállalkoznak barlangkutatásra?
3. Mi a feltétele annak, hogy bűvár legyen valaki?
4. Hány légzőkészüléket visz magával a bűvár?
5. Mi a szabály?
6. Mennyi levegőt használhat merüléskor?
7. Miért kell a tartalék levegő?
8. Hogy hívják a kötelet, amellyel merülnek?
9. Hová kötik a vezetőkötelet?
10. Ki tartja a kötél orsóját?
11. Mit kell tennie a bűvárnak, ha eltéved?
12. Mondj egy tavasbarlangot!

ÉRTÉKELÉS

A gyermek által leírt jó válaszok számát rögzítjük, ez a szöveg megértésére és a szövegmélekezetre egyaránt utal.

5. osztálytól szintén ezt a szövegértési vizsgálatot végezzük.

[A felmérőlapot a 32. melléklet tartalmazza.]

Az írás vizsgálata

Az írás vizsgálatára elsősorban diszlexiás gyermekeknél van szükség, illetve abban az esetben, amikor a szülő (a pedagógus) azzal a panasszal hozza (küldi) a gyermeket, hogy az nem tud vagy rosszul tud írni.

Eszközök: papír, ceruza, stopper, a tollbamondásra szánt szövegek tanári példánya.

A vizsgálat menete

A diktálandó anyagot a diszlexia súlyossága, az életkor és a terápiában eltöltött idő határozza meg. A tanár először felolvassa a teljes szöveget, majd mondatonként, szavanként diktálja helyes kiejtéssel, a helyesírási problémákat nem hangsúlyozva. Egy-egy mondatot megismételhet, a vesszőket jelezni kell. A mondat végi írásjeleket a gyermeknek önállóan kell alkalmaznia. Amikor kész a tollbamondás, a gyermekkel még egyszer nézessük át. A gyermekek általában ceruzával dolgoznak, felméréskor azonban radírt nem használhatnak.

A tollbamondásokat félévente megismételjük, amikor a minősítést készítjük.

ÉRTÉKELÉS

Minőségi jegyek: külső alak, a betűk alakja, nagysága, kötésmód, aránytartás, egyenletesség, vonalfolytonosság, az írás sűrűsége (betűközök, szóközök), ritmusa, lendületessége, nyomatéka.

Helyesírási hibák, betűkihagyások.

Technikai készségek és szokások: ülés, testtartás, kéz-láb helyzete, szemtávolság, íróeszközfogás, kézvezetés, írásmozgás színvonala.

Fiziológiás, pszichés jegyek: viselkedés írás közben, aktivitás, igény szint.

Mennyiség: hány betűt képes percenként leírni.

Írástempó különböző feladathelyzetben: szavak másolása (helyesírási alapkészletből), írás diktálásra, különböző tollbamondások, emlékezetből írás, otthoni fogalmazás.

Néhány példaanyag az íráskészség vizsgálatához

1. osztály: Az 1. osztályos novemberi felmérő (olvasásvizsgálat) magánhangzós, mássalhangzós betű-, szótag- és szósorai.
2. osztály: „A varjú az ágon ül. Sajtot eszik. Arra megy a róka. Ellopja a sajtot.”
„Két kacsa totyog hápogva a tó felé. Zsupsz, máris pancsolnak, fürdenek benne. A bögyüket teleszedik pici halakkal meg békalencsével. Finom, friss víz! – hápogják. Könnyű nektek! – gondolja a gyík a parton. Én semmi pénzért nem mennék be a vízbe. Jobb nekem egy napos kövön sütkéreznem.” (Meixner Ildikó)
3. osztály: „Sütött a pék egyszer egy óriási kalácsot. Szép pirosra, ropogósra sült. Elvitte az erdőbe, hogy a legjobb erdei állatnak adja. Találkozott a borzzal. A borz meglátta a kalácsot, és így szólt: Jaj, de finom, friss kalácsod van! Ugyan hová viszed? Nos, szerinted kinek adhatnám? – kérdezte a pék. Ó, csakis nekem! – kiáltott a borz.” (Szebényiné Nagy Éva)
4. osztály: „Olga az erdőben sétált. Az út szélén egy madarat talált. – Ó, hiszen eltörött a lába! – kiáltotta. Elvitte haza, és meggyógyította. A madár lába szépen rendbe jött. Olga boldogan vitte vissza az erdőbe.” (Szebényiné Nagy Éva)

Felső tagozat: A katonák tűzzel-vassal irtották az ellenséget.

Még be sem fejeztem az olvasást, máris el kellett mennem, hogy megéleztessem a korszolyámat.

Olyan mélyen aludtam, hogy nem hallottam a nagy dörrenést.

A ház egyik lakója szolt, hogy a szobája fala megrepedt.

Károly elvesztette a metszőollót. Édesapja megszidta, mert az olló nagyon költséges szám.

A Móricz Zsigmond körteret I. István király fiának, Imre hercegnek a szobra díszíti, Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotása. Ugyancsak az ő munkája a Szabadság-szobor a Gellérthegyen.

Mondd meg!

Fúts be!

Fürödj meg!

Menj vissza!

Oltsd el!

A nyelvi-grammatikai készség vizsgálata

Ez a vizsgálat nyújt segítséget a diszlexiásoknál és diszgráfiásoknál előforduló *nyelvi és helyesírási zavarok* objektívebb méréséhez. A felmérések az olvasás és írás vizsgálatának egy részét képezik. Mint a többi teszt, ezek sem nélkülözhetik a tanár évközi gondos megfigyeléseit, észrevételeit. A kezelés megkezdése előtt, felvételnél, a minősítések alkalmával, majd az elbocsátáskor a munka hatékonyságának mérésére használhatók, természetesen mindig az adott osztályfoknak megfelelő szinten.

Az egyes felmérők feladatait azért pontozzuk, mert ily módon félévkor, az év végén, minősítéskor a megismételt vizsgálat eredményei jobban összehasonlíthatók. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ha a gyermek a maximális pontszámra csak a felét vagy annál kevesebbet ér el, az nagyon gyenge teljesítményt jelez.

Új, második osztályos diszlexiással a 2. osztályos felmérőt végeztetjük el. Nem kezelt 3. osztályos diszlexiással visszaléphetünk a 2. osztályos nyelvi felmérő szintjére. Újonnan jelentkező 4. osztályos diszlexiással célszerű először a 3. osztályos, esetleg a 2. osztályos felmérőt megíratni. Kezelt 4. osztályos diszlexiások esetében a 4. osztályos felmérővel kezdünk a tanév elején. A felmérőket a minősítések idején megismételjük, illetve az osztályfoknak megfelelő felmérőt is elvégeztetjük.

A felső tagozatos gyermekekkel jelentkezéskor a 4. osztályos felmérőt végeztetjük el, majd néhány hónap kezelés után, illetve a félévi vagy év végi minősítéskor használjuk a felső tagozatos felmérőt. Több évig tartó kezelés esetén is ezzel végezzük a kontrollvizsgálatot.

2. osztályos nyelvi-helyesírási felmérőlap

1. Jelöld a magánhangzók hosszúságát! (A két első betű próba.)

a ó i e ő u ű á é o í ö ü ü

12 pont

2. Írd át pirossal azt a mássalhangzót, amelyik „morog”! Jelöljük együtt az első két betűt! (A két első betű próba.)

m	s	r	p	b	c	k	zs	g	f	z	t
sz	d	gy	l	n	h	ty	v	ny	cs		

20 pont

3. Írd a képek alá a nevüket! Tapsold is le, és annyi pontot írd a név alá, ahányat tapsoltál!

30 pont

4. Felelj a kérdésekre!

Mi legyen a maci neve?

Hol él?
Mit szeret enni?
Hová bújik télen?
Mivel nyúl az ételhez?

10 pont

5. Írd le az ellenkezőjét!

kicsi – nagy
jó –
szép –
tisztta –
hegyes –
régí –

10 pont

6. Változtasd meg a magánhangzót, új szót kapsz!

Pl. kap kép köp kúp

tál

fal

dal

12 pont

7. Írj a képekről egy-egy mondatot!

8 pont

8. Tollbamondás

18 pont

Elérhető pontszám: 120

Elért pontszám:

ÉRTÉKELÉSI SZEMPONTOK

- 1. feladat:* a rövid hangot jelölő betű alá pontot, a hosszút jelölő alá vízszintes vonalat kell rajzolni. Minden helyesen jelölt betű 1 pontot ér. Maximális pontszám: 12.
- 2. feladat:* a gyermek figyelmét felhívjuk a zöngé érzékelhetőségére. Az első két hangot a tanár segítségével érzékeli és jelöli a gyermek. Minden, megfelelő színnel átírt hang 1 pontot ér. Maximális pontszám: 20.
- 3. feladat:* a képekhez tartozó szavak: szív, gólya, kulcs, hóember, kesztyű, kalapács, nyúl, béka. A gyermek hangosan mondhatja a szavakat, miközben letapsolja. Minden szó, amely alá a szótag-számnak megfelelő számú pontot rajzolt, összesen 2 pontot ér (ebbe beletartozik a leírt szó és a letapsolt pontjelzés is). Maximális pontszám: 30.
- 4. feladat:* a gyermek a kérdéseket olvashatja hangosan vagy magában, tetszése szerint. Minden egyes tartalmilag megfelelő válasz 1 pontot ér, és a megfelelő helyesírást is értékeljük 1 ponttal. Maximális pontszám: 10.
- 5. feladat:* minden tartalmilag és helyesírási szempontból helyes melléknév 2 pontot ér. Maximális pontszám: 10.
- 6. feladat:* a magánhangzók megváltoztatásával létrejövő új szavak: tál – tél, tol, túl, fal – fel, fél, föl, fül, fül; dal – dél, dől, dúl, dül. Minden új szó 1 pontot ér. Maximális pontszám: 12.
- 7. feladat:* Mindkét képről 4-4 szavas mondatot várunk, a névelő is szónak számít. Minden szó 1 pontot ér. Maximális pontszám: 8.

8. feladat: a tollbamondás szövegét először olvassuk fel, majd mondatonként diktáljuk, úgy, hogy felolvassuk az egész mondatot, majd szavanként közepes tempóban megismétljük. Minden jól leírt szó – beleértve a névelőket és a mondatkezdő nagybetűket, mondatvégi írásjeleket, a szóhatárok betartását –, az íráskép és vonalvezetés 1 pontot ér. A tollbamondásban a hosszú mássalhangzó értéke 2 pont. Maximális pontszám: 18. (14 pont a jól leírt szavakért, + 4 pontot kaphat az előző vagy felsorolt szempontokért.)

A tollbamondás szövege:

A varjú az ágon ül. Sajtot eszik. Arra megy a róka. Ellopja a sajtot.

Megjegyzés: Nem biztos, hogy súlyos diszlexiás gyermekkel elvégeztethető ez a feladatlap második osztály elején. A tanár segíthet a feladatok megértésében, de ha a gyermek olvasási nehézségei kétségesé teszik a megoldást, akkor a felmérőt csak később (félévkor, év végén) csinálja meg. Mindenképpen célszerű azonban a felmérő feladatsorát megosztva, két-három egymást követő alkalommal adni a gyermeknek.

A második osztályos felmérő összpontszáma: 120.

[A felmérőlapot a 33. melléklet tartalmazza.]

3. osztályos nyelvi-helyesírási felmérőlap

1. Írd át pirossal a betűt, ha „rezeget” a torkod, zölddel pedig akkor, ha nem „rezeget”! (A két első betű próba.)

s	b	f	p	m	b	v	z	s	p	t	j	h
k	g	sz	r	d	zs	l	n	ty				

20 pont

2. Írd a képek alá az odaillő szót!

18 pont

3. Egészítsd ki a mondatot a kérdések alapján!

A fán megérett a (mi?).

(ki?) felmászott a fára, és (mit csinált?). Kosárba rakta a (mit?). A gyümölcs (milyen?) volt.

10 pont

4. Álló vonalakkal tagold szavakra a mondatot!

Töbбетésszelminterővel.

Írd le szótagolva is! Így kezd!

Töb-

10 pont

5. Mi a játékszabály? Folytasd!

este – reggel

zaj –

hegy –

fény –

nappal –

élet –

egészség –

kezdet –

14 pont

6. Számozással sorold a neveket betűrendbe!

...Zoli, ...Ilona, ...Sanyi, ...Béla, ...Anna, ...Karcsi

6 pont

7. Pótold az alábbi szavak hiányzó betűit (j vagy ly)!

Ibo...a, a...tó, i...enkor, to...ás, mi...en, kulcs...uk, állóhe..., ká...ha, te...föl, ha...ó

10 pont

8. Mivel kínálsz meg a barátodat? Sorolj fel négyfélét! Írd ide!

4 pont

9. Írj egy-egy mondatot a képről!

Hová? Hol?

8 pont

10. Tollbamondás

50 pont

Elérhető pontszám: 150.

Elért pontszám:

ÉRTÉKELÉSI SZEMPONTOK

1. *feladat*: minden megfelelő színnel átírt mássalhangzó 1 pontot ér. Maximális pontszám: 20.

2. *feladat*: a feladatban a magánhangzók és a mássalhangzók időtartamának jelölését figyeljük meg. Az első sor képeihez tartozó szavak: cipő, esernyő, gyűrű, tűzoltó. Minden helyesen írt magánhangzó 1 pontot ér. A második sor szavai: dinnye, hattyú, süllyed, olló. Minden helyesen írt hosszú mássalhangzó 2 pontot ér. Maximális pontszám: 18. A képek megnevezésében a logopédus ne segítse a gyermeket, mert jelzésértékű lehet, ha észreveszi, hogy a hajó „süllyed”.

3. *feladat*: a mondatok kiegészítésénél minden olyan beírt szó 1 pontot ér, amely nyelvileg helyesen felel a kérdésre. A helyesírást külön értékeljük, szintén 1 pont adható, ha hibátlan a szóalak. Maximális pontszám: 10.

4. *feladat*: minden jó helyen meghúzott vonal 1 pontot ér, maximális pontszám: 3. Szótagolásnál minden helyesen leírt szótagért 1 pont jár, maximális pontszám: 7.

5. *feladat*: a megoldásként várt szavak: csönd, völgy, árnyék, éjjel vagy éjszaka, halál, betegség, vég. Minden tartalmilag helyes főnév 1 pontot ér, a jó helyesírásért szintén 1 pont javasolható. Maximális pontszám: 14.

6. *feladat*: minden megfelelő helyre sorolt névért 1 pont jár. Maximális pontszám: 6.

7. *feladat*: az üres helyre jól beírt j, illetve ly 1-1 pontot ér. Maximális pontszám: 10.

8. *feladat*: a várt megoldás négy -val, -vel toldalékos főnév. Maximális pontszám: 4.

9. *feladat*: a mondatoknak a kérdésre kell felelniük. Egy, tartalmilag megfelelő hívás, hol kérdésre válaszoló helyhatározót tartalmazó helyes mondat 4 pontot ér. Maximális pontszám: 8.

10. *feladat*: a tollbamondást a 2. osztályos felmérőnél leírtak szerint diktáljuk. Minden jól leírt szó 1 pontot ér; összesen 45 szót értékelünk, ezenkívül 5 pont adható az írásjelek helyes használatáért. A tollbamondást külön füzetlapra is írhatja a gyermek, amelyet a felmérőhöz csatolunk. Maximális pontszám: 50.

A tollbamondás szövege: Sütött a pék egyszer egy óriási kalácsot. Szép pirosra, ropogósra sült. Elvitte az erdőbe, hogy a legjobb erdei állatnak adja. Találkozott a borzsal. A borz meglátta a kalácsot, és így szólt: Jaj, de finom, friss kalácsod van! Ugyan hívás viszed? Nos, szerinted kinek adhatnám? – kérdezte a pék. Ó, csakis nekem! – kiáltotta a borz.

A 3. osztályos felmérő összpontszáma: 150.

[A felmérőlapot a 34. melléklet tartalmazza.]

4. osztályos nyelvi-helyesírási felmérőlap

1. Figyeld meg a szabályt! Folytasd a sort!

Aki kövér, az nem sovány.
 Ami széles,
 Ami sima,
 Ami tompa,
 Aki gyáva,
 Ami nehéz,
 Aki irigy,
 Aki őszinte,
 Aki gyors,

16 pont

2. Írd be a helyes végződést! (Kérdezz! Miről? Mitől? Miből?)

Pl. fogasról
 szobá....., lábad....., szabó....., cipő....., fiók....., fiók....., ládá....., doboz....., járdá.....

8 pont

3. Folytasd a sort a példa alapján!

ad – adjál! adjad! add!
 véd –
 küld –
 mond –

18 pont

4. Egészítsd ki az alábbi szavakat! Pótold a hosszú kétjegyű mássalhangzókat!

Pl. össze
 ö.....e, tü.....ent, re.....en, ho.....ú, kö.....ű, po.....an, di.....e, ha.....ú

16 pont

5. Mivel dolgozol a konyhában, a kertben, a műhelyben?

Írj hat példát!

12 pont

6. Válaszolj írásban a kérdésekre!

Mit csinált?
 Mit?

12 pont

7. Fejezd ki más szavakkal!

mozsár	zsalu
zsúri	mázsa
zseni	csorda
kovász	kovács
császár	mocsár

20 pont

8. Válaszolj a kérdésekre!
 „S-zs” betűs szavakat használj!
 Hová?
 Hol?

8 pont

9. Tollbamondás

30 pont

Elérhető pontszám: 140.

Elért pontszám:

ÉRTÉKELÉSI SZEMPONTOK

1. *feladat:* a várt válaszok:
 ..., az nem keskeny. ..., az nem érdes vagy rücskös. ..., az nem hegyes vagy éles. ..., az nem bátor. ..., az nem könnyű. ..., az nem jószívű. ..., az nem hazug. ..., az nem lassú.
 Minden tartalmilag helyes ellentétes melléknévre 1 pontot adunk, ezenkívül a jó helyesírás is 1 pontot ér. Maximális pontszám: 16.
2. *feladat:* minden helyesen beírt toldalék értéke 1 pont. Maximális pontszám: 8.
3. *feladat:* a felszólító mód használatát fogalmaztassuk meg a gyermekkel szóban (a példát beszéljük meg). Minden helyesen leírt igealak 2 pontot ér. Maximális pontszám: 18.
4. *feladat:* minden helyesen pótoltszó hosszú kétjegyű mássalhangzó 2 pontot ér. Maximális pontszám: 16.
 Várt válaszok: öccse, tüsszent, reccsen, hosszú, könnyű, pottyán, dinnye, hattyú.
5. *feladat:* a megoldás akkor is elfogadható, ha nem két-két példát ír, hanem például egy konyhai eszköz és három kertit. A lényeg, hogy szerepeljen a -val, -vel toldalék, de más helyesírási szempontok betartását is pontozzuk. Maximális pontszám: 12.
6. *feladat:* minden helyes válasz 2 pontot ér. Maximális pontszám: 12.
7. *feladat:* a feladat a szókincset méri. A gyermek megadhat szinonimát, vagy leírhatja, körülírhatja az adott szavak jelentését. Minden tartalmilag helyes megoldás 1 pont, a helyesírás külön 1 pontot ér. Maximális pontszám: 20.
8. *feladat:* a várt válaszok: demizsonba, táskába – demizsonban, táskában. A tartalmilag helyes, a kérdésekre válaszoló, s vagy zs betűt tartalmazó szavak 1 pontot érnek. Maximális pontszám: 8.
9. *feladat:* a tollbamondást külön füzetlapra is írathatjuk, a helyesírást a következőképpen értékeljük: 25 helyesen írott szó 25 pont, ezenkívül 5 pont adható az írásjelek használatáért. Maximális pontszám: 30.

A tollbamondás szövege: Olga az erdőben sétált. Az út szélén egy madarat talált. – Ó, hiszen eltörött a lába! – kiáltotta. Elvitte haza, és meggyógyította. A madár lába szépen rendbe jött. Olga boldogan vitte vissza az erdőbe.

A 4. osztályos felmérő összpontszáma: 140.

[A felmérőlapot a 35. melléklet tartalmazza.]

Felső tagozatos nyelvi-helyesírási felmérőlap

1. Leltározd a TÁBOROZÁS szó hangjait!
 zöngés
 zöngétlen

9 pont

2. Írd mellé más szóval!

megszeppent
centrum
zseni
gerle
tusoló
regél

6 pont

3. Pótold a hiányzó ékezeteket! (ü, ű, ö, ő, é)

tuvel, szovet, fesul, tokes, tuzer, tomeg, futes, mogul

13 pont

4. G B S L D R Ú A A Á

A fenti betűkből egy ismert sportág nevét tudod összeállítani. Melyik az?

Á B O T R

Ezekből a betűkből két értelmes szót is össze tudsz állítani.

a) Nyáron a gyerekek, fiatalok kedvenc tartózkodási helye:

b) A gyáva ellentéte:

20 pont

5. Az első és második oszlop szavaival képezz összetett szavakat!

víz	lépcső
eső	gáz
vár	csuszamlás
könny	nyomás
föld	csepp
csiga	csatorna

12 pont

6. Egészítsd ki a szöveget!

Tegnap, Szolno..... hazafelé jövet elromlott az autónk. Ma apu elvitte a szerviz..... Várnia kellett, ezért kiszállt az autó....., és ivott egy kávét a közeli presszó..... Ott jött rá, hogy a kocsi ajtajá..... hagyta a kulcsot. Kisietett a presszó....., vissza a szerviz..... a kocsi.....

8 pont

7. Szólítsd fel Bandit, hogy tegye meg! Például:

Nem mutatja meg az ellenőrzőjét: Mutasd meg az ellenőrződöt!

Nem adja oda a könyvét.

Nem fészülködik.

Nem mondja meg a nevét.

Nem olvas újságot.

Nem használ szappant.

Nem alszik éjjel.

12 pont

Elérhető pontszám: 80.

Elért pontszám:

ÉRTÉKELÉSI SZEMPONTOK

1. *feladat*: minden hang helyes megoldása 1 pont. Maximális pontszám: 9.
2. *feladat*: minden helyes szinonim szó 1 pont. Maximális pontszám: 6.
3. *feladat*: minden hiányzó ékezet helyes beírása 1 pont. Maximális pontszám: 13.
4. *feladat*: a sportág helyes leírása esetén a maximális pontszám 10 pont, a tábor és bátor szavak leírásáért 5-5 pont jár. Maximális pontszám: 20.
5. *feladat*: az összetett szavak megfelelő képzéséért és leírásáért szavanként 2 pont jár. Maximális pontszám: 12.
6. *feladat*: a szövegkiegészítésnél minden helyesen alkalmazott rag 1 pontot ér. Maximális pontszám: 8.
7. *feladat*: a felszólító mód helyes használata mondatonként 2 pontot ér. Maximális pontszám: 12.

A felső tagozatos felmérő összpontszáma: 80.

[A felmérőlapot a 36. melléklet tartalmazza.]

A diszlexiavizsgálatok eredményeit átvezethetjük egy összesítő értékelőlapra. Ugyanitt jelölhetjük a tanév végi vagy a kontrollvizsgálat eredményeit is (37. melléklet).

Kiegészítő vizsgálatok

Szókincs

A vizsgálat szavak megmagyarázásával történik.

Instrukció: „Mondd meg, mit jelent az a szó, amit mondok!”

Ajánlott szavak:

2. *osztály*: pózna, bika, egres, pázsit, harkály, szeder, dúdol, gubó, kalapál, simogat.
 3. és 4. *osztály*: zsalu, mozsár, demizson, dézsa, kovács, göngyöl, hordó, gyalul, fácán, dália.
- Felső tagozatosok*: zuhanyozó, matrac, gálya, páfrány, gerle, lugas, felsikál, lovagol, szamovár, nyereg.

ÉRTÉKELÉS

+ és – jelekkel, illetve a gyermek választát pontosan lejegyezzük. A kezelés elején és végén is végezzük el a vizsgálatot az összehasonlíthatóság érdekében.

[A vizsgálat szóanyagát a 38. melléklet tartalmazza.]

Nyelvi fejlettség, nyelvi percepció

- PPL-vizsgálat óvodás és kisiskolás gyermekek nyelvfejlődési elmaradásának feltárására.
- Token-teszt – a teszt érzékeny mutatója a receptív nyelvi funkciónak (lásd a Token beszédmegértési teszt gyermekeknek című fejezetet és a 48. mellékletet).

Beszédészlelés, beszédmegértés

- GMP-teszt a beszédészlelési és beszédmegértési képesség feltárásához.

Laterális

- Harris-féle laterális dominancia teszt (lásd 47. melléklet).

Részképességek fejlettsége, tanulási alkalmasság

- Hiskey–Nebraska-féle tanulékonyági teszt.
- Sindelar-féle vizsgálóeljárás a részképesség-gyengeségek felismeréséhez.
(Csak a vizsgálatra kiképzett szakember végezheti!)

A diszkalkulia vizsgálata

A vizsgálat részei

A diszkalkuliaveszélyeztetettség, illetve a fennálló diszkalkulia diagnosztizálására szolgáló vizsgálatok három fő részre bonthatók: orvosi, pszichológiai és pedagógiai vizsgálatra.

Orvosi vizsgálat

Az orvosi – lehetőség szerint gyermekneurológiai, neuropszichológiai – vizsgálat célja, hogy feltárja az esetleges neurológiai eltéréseket, tüneteket, kóros elváltozásokat. A terápia megtervezése és a prognózis szempontjából a vizsgálati eredmények meghatározóak lehetnek.

Pszichológiai vizsgálatok

A pszichológiai vizsgálatok célja, hogy feltérképezzék a gyermek intelligenciastruktúráját és a különböző részképességek állapotát. Így nyerhetünk hasznos információt arról, hogy a számolási zavar egy általános fejlődésbeli elmaradás tünete, vagy pedig egy/több részképesség gyengeségével állunk szemben.

Szükséges elvégezni a Snijders–Oomen nonverbális intelligenciatesztet, ugyanis ez a teszt a diszkalkuliás gyermek intelligenciastruktúrájáról és intelligenciaszintjéről is reális képet ad, kiküszöbölve a számolási zavarral együtt gyakorta jelenlévő beszéd- és nyelvfejlődési hátrányok hatását.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy bár a diszkalkuliás gyermekek többségének intelligenciakvóciense a normál övezetbe tartozik, a SON szubtesztok szórt intelligenciastruktúrát mutatnak: egyes részképességek kiemelkedőek, mások nagyon gyengék lehetnek. Ez utóbbi megállapítás leginkább a kombinációs feladatokban, az összefüggések felismerésében, a rövid távú emlékezet terén és az analógias gondolkodásban elért teljesítményekre érvényes. A terápia szempontjából a szubtesztok eredményei a differenciált egyéni foglalkoztatás érdekében fontosak.

A MAWGY-R intelligenciateszt számolási gondolkodás, számismétlés és mozaik szubtesztje is alátámaszthatja a diszkalkulia tényét.

Lényeges információkat nyújt a Frostig- és Bender-teszt a vizuomotoros koordináció, az alak-háttér állandóság, a térbeli helyzetek és összefüggések terén mutatkozó hiányosságokról.

Pedagógiai vizsgálat

A pedagógiai vizsgálat jelen esetben a számolási képességek vizsgálatát jelenti. Ezt megelőzi az általános és a speciális anamnézis felvétele, amelyhez az adatokat az anyától, illetve a gyermeket legjobban ismerő személytől kérjük.

Az általános anamnézisre nem térünk ki részletesen. A speciális anamnézis legfontosabb elemeit szempontsorba foglaltuk, amely tartalmazza a számolási problémák előzményeire, megjelenési sajátosságaira, a diszkalkulia gyanúját felkeltő körülményekre, tünetekre vonatkozó kérdéseket is.

Külön szempontsor készült az óvodáskorú (nagycsoportos) és az iskoláskorú (1–4. osztályos) gyermekek részére.

Maga a vizsgálat tartalmában alkalmazkodik a gyermek életkorához, osztályfokához, illetve matematikai tudásának elvárható (feltételezhető) szintjéhez.

A számolás vizsgálata óvodáskorú gyermekek esetében

A vizsgálatot minden esetben el kell végezni, amikor a beszédhibás gyermeknél diszkalkuliára utaló panasz vagy a számolási problémák gyanúja ezt szükségessé teszi, illetve a tünetek beszédhiba nélkül is jelentkezők.

Eszközök:

- 3 szék,
- üres lap,
- előrajzolt ábrás sorozat (lásd A soralkotás megfigyelése...)
- színes pálcikák,
- korongok,

- 20 db egyforma tárgy,
- 2 db alaphalmaz (pl. kartonokból),
- képsorozatok (felvágva),
- színes ceruzák, grafitceruza.

Szemponatok az óvodáskorú (nagycsoportos) gyermekek diszkalkuliaveszélyeztetettségének felismeréséhez

- **Az általános anamnézis részletes ismerete**
 - a terhesség lefolyása, a szülés körüli történések, a születés utáni események;
 - a gyermek mozgás- és értelmi fejlődése;
 - a beszéd- és a nyelv fejlődése, különös tekintettel a fogalmak és a grammatikai struktúrák kialakulására.
- **A családban esetleg előforduló tanulási nehézségek, különös tekintettel a matematikára**
- **A szülő és az óvónő megfigyelései a gyermekről**
 - tornafoglalkozásokon a mozgássorok utánzása (ügyesség, egyensúly, irányok, sorrend) megfelelő-e;
 - a mozgás és a beszéd ritmusa összehangolt-e mondóka, vers elmondásakor, számláláskor;
 - megfelelő-e a tájékozódása saját testén, síkban, térben;
 - idői tájékozódása megfelelő-e;
 - tudja-e a napszakok, napok, évszakok nevét sorrendben, jellemző jegyeiket ismeri-e;
 - szeret-e mesét hallgatni otthon és az óvodában;
 - kéri-e, hogy meséljenek neki;
 - elmondja-e a mesét a szövegre jól emlékezve, a lényeget kiemelve;
 - szereti-e a társasjátékokat, legőépítést, puzzle-összerakást;
 - a színeket felismeri-e, megnevezi-e;
 - alapvető matematikai fogalmakat megért-e, beszédében használ-e pl. nagyságviszonyokra vonatkozó fogalmakat;
 - középső csoportos korában számlálgatott-e;
 - érdeklődik-e a számosság iránt;
 - nézeget-e spontán módon számokat, rákérdez-e a számokra (pl. házszám, autóbusz száma);
 - másolgat-e számjegyeket, önállóan leírja-e azokat;
 - saját testén mennyiségeket egyeztet-e;
 - a mennyiségállandóság fogalma kialakulóban van-e?
- **Az óvodai környezet- és matematika-foglalkozásokon fontos a következők megfigyelése**
 - a passzív szókincs és az aktív beszéd;
 - instrukciók megértése;
 - a figyelem terjedelme, koncentráló-képesség, feladattartás, munkatempó;
 - motiváltság.
- **Szükséges-e a gyermek számára bármely okból kifolyólag egyéni, illetve kiscsoportos fejlesztés (pl. mozgásterápia, logopédiai kezelés, általános fejlesztés)?**
- **A gyermek spontán játékában előfordul-e és milyen formában**
 - a halmazalkotás, számlálás;
 - különböző matematikai fogalmak használata;
 - ellentétpárok nyelvi kifejezése;
 - színek megnevezése;
 - matematikai tartalmú grammatikai struktúrák használata?

- A matematikával való „játszás” örömet okoz-e a gyermek számára?
- A szociális háttér segítő, illetve hátráltató szerepe a matematikai képességek kialakulásában, fejlődésében

A számolásvizsgálat pedagógiai területei és a diszkalkuliaveszélyeztetettségre utaló tipikus hibák

1. A saját testen, térben, síkban, időben való tájékozódás felmérése, tér- és síkbeli relációk alkotása

Instrukció:

Állj a szék mögé!
 Állj a szék mellé!
 Állj a szék elé!
 Dugd a lábadat a szék alá!
 Tedd a kezedet a szék fölé!
 Ülj az első székre!
 Ülj az utolsó székre!
 Ülj a középső székre!
 Mutasd meg, hol van a bokád!
 Mutasd meg, hol van a térded!
 Mutasd meg, hol van a könyököd!
 Emeld fel a jobb kezedet!
 Hol vannak a lap sarkai?
 Hol van a felső sarka?
 Az óvodai jeledet rajzold a lap alsó sarkába!
 Mikor keltél ma fel? Mit csináltál eddig? Milyen nap van ma?
 Milyen évszak van most? Hogyan öltözködünk télen?

Tipikus hibák lehetnek:

- kialakulatlan, illetve bizonytalan tájékozódás,
- grammatikai hibák a tér- és időfogalmak kifejezésében,
- a relációs szókincs hibás használata,
- bizonytalan bal-jobb differenciálás.

2. A soralkotás megfigyelése manipulatív szinten (2, majd 3 változóval)

Instrukció:

Elkezdtem itt egy sort! Folytasd! (egy piros, egy kék pálcika; két piros, egy kék pálcika)
 Színes formákat rajzoltam erre a lapra, folytasd a sort! (fekete kör, piros háromszög; fekete kör, zöld álló egyenes, piros háromszög)

Tipikus hibák lehetnek:

- egyáltalán nem ismeri fel a szabályt,
 - kevesebb változót ismer fel,
 - nem tudja tartani a szabályt,
 - a szabály megfogalmazása sok segítséget igényel.
- (Nehézséget jelent a színek és a formák megnevezése.)

3. Számlálás növekvő és csökkenő sorrendben a megfelelő számkörben tárgyakkal, majd anélkül, ujjon és korongon.

Instrukció:

Számláld meg, hány halacska van az asztalon!
 Számláld meg az ujjaidat!
 Számláld meg a korongokat!
 (4., majd 7, végül 10 halacska, illetve korong van a gyermek előtt.)
 Most számlálj 10-től visszafelé!

Tipikus hibák lehetnek:

- a tárgyak megérintése és a beszéd koordinációja helytelen,
- az ujjak különálló mozgatása ügyetlen,
- az ujjmozgás és a beszéd koordinációja helytelen,
- hibás számlálás,
- a számlálás ritmusa egyenetlen.

4. A globális mennyiségfelismerés saját testen (majd tárgyakon, korongokon)

Instrukció:

Annai ujjadat nyisd ki, amennyit mondom!

5, 1, 3, 5, 4, 10, 5, 7, 2

Mennyi halacsát látsz az asztalon? (5 halacsát különböző térbeli elrendezés szerint mutatunk meg a gyermeknek.)

Hány korongot látsz a képen?

(3-as körben korongkép felmutatása)

(5-ös körben korongkép felmutatása)

Tipikus hibák lehetnek:

- a globális mennyiségfelismerés nem alakult ki, illetve csak kialakulóban van.

5. A számemlékezet vizsgálata: 2-3-4 taggal oda-vissza

Instrukció:

Ismételd meg a számokat, ahogy én mondom!

4-2, 4-2-8, 3-5-1 stb.

Most fordítsuk meg! 1-3, 3-1-4! stb.

(A számismétlést az első sikertelen megoldásig folytatjuk.)

Tipikus hibák lehetnek:

- számemlékezete gyenge,
- utánmondáskor akusztikus tévesztések figyelhetők meg.

6. Mennyiség-számnév egyeztetése

Instrukciók:

Vegyél ki a dobozból 3 korongot! Mennyi korongod van?

Vegyél ki a dobozból 5 korongot! Számláld meg, hány korong van! Tehát mennyi korongod van?

Vegyél ki a dobozból 6 korongot! Hány korongod van?

Eközben megfigyeljük, hány korongot vesz ki egyszerre a gyermek a dobozból, azt hány ujjal fogja meg, s globálisan „átfogja-e” a három mint mennyiség fogalmi körét, vagy újból kezdi számlálgatni a korongokat az asztalon, amikor lerakja. Fontos a számlálás ritmusának megfigyelése ismét: a mozgás és a beszéd koordinálási foka megfelelő-e, soralkotása jó-e.

A fentieknek megfelelően minden feladatnál megfigyeljük a számlálást, s hogy a gyermek tudja-e: egy bizonyos mennyiségben a számmal (számnévvel) jelzett elem található.

Tipikus hibák lehetnek:

- a mennyiség-számnév egyeztetése hibás,
- a gyermek nem tudja, hogy egy halmaz megszámlálásakor az utolsónak kimondott számnév az adott halmaz számosságát jelöli.

7. A mennyiségi relációk alkotásának megfigyelése (a mennyiségi relációk megnevezése) tárgyakkal, modellekkel, cselekedtetéssel, majd anélkül

Instrukció:

Ebben a tóban legyen sok hal!

Ebben a tóban legyen keves hal!

Te fejezd be, amit én mondok! Ebben a tóban kevés hal van, és ebben a tóban...?
 Itt legyen sok kiskacsa! Ott kevés!
 Itt legyen kevés kiskacsa! Ott több!
 Itt legyen kevesebb kiskacsa!
 Itt legyen ugyanannyi kiskacsa!

Tipikus hibák lehetnek:

- az instrukciók értelmezése nehézkes,
- nem értelmezi a sok, semmi, kevés, több, kevesebb, ugyanannyi matematikai fogalmakat,
- aktív beszédében nem használja vagy bizonytalanul alkalmazza a szükséges matematikai fogalmakat.

8. A mennyiségállandóság kialakulásának megfigyelése

Instrukció:

Öt halacska-t tegyél a tóba!
 Hány halacska van a tóban?
 (A halakat különböző módon rendezzük el a térben.)

Tipikus hibák lehetnek:

- a mennyiségállandóság kialakulatlan,
- a mennyiségállandóság alacsony szinten van kialakulóban.

9. Összeadást és kivonást tartalmazó egyszerű szöveges feladat végzése (cselekvéssel, majd képről, illetve szóban)

Instrukció:

Mondok egy feladatot. Jól figyelj meg, mert el kell ismételned utánam, majd ki kell számolnod!
 „Három kacsa áll a tó szélén. Két kacsa odaúszik. Hány kacsa lesz a parton?”
 Most mondok egy másik feladatot! Ezt is jól figyelj meg, mert el kell ismételned utánam, majd ki kell számolnod!
 „Három kacsa áll a tó szélén. Kettő a vízbe megy. Hány kacsa marad a parton?”

Tipikus hibák lehetnek:

- a szöveget nem tudja elismételni,
- nem emlékszik a kérdésre,
- a lényeget nem tudja kiemelni,
- gyenge szintű szövegértelmezése miatt nem a helyes matematikai műveletet jelöli ki,
- a választ nem tudja megfogalmazni.

10. A műveletek végzésének megfigyelése (összeadás, kivonás, pótlás, bontás) cselekvés közben tárgyakkal, korongokkal, illetve rajzban

Instrukció:

3 korongom van, melléjük tesztek 2-t, hány korongom lesz?
 3 korongom van, legyen 5!
 5 korongom van, ennyit megmutatok. Mennyit nem mutatok meg?
 (A tanár 2 korongot mutat meg.)

Tipikus hibák lehetnek:

- nem érti az instrukciót, a feladatot,
- nem értelmezi a műveletet (a szükséges matematika tartalmú grammatikai struktúrák analizálása-szintetizálása hibás),
- nem tudja elvégezni a feladatot (számfogalmi bizonytalanság és műveletvégzési nehezítettség, rossz számolási technika miatt).

11. Gondolkodási műveletek felmérése (főleg analízis-szintézis, összefüggések felismerése, analógias gondolkodás, logikai ítéletek alkotása)

[Nagy József Prefer-vizsgálata alapján. Ajánlott a Mit gondolsz? sorozat 1., 2., 3. rész képanyaga (Logopédia Kiadó KKT).]

Fontos megfigyelni a vizsgálat alatt, hogy érti-e a gyermek az óvodai matematika nyelvén adott instrukciókat, hiszen az életkornak, óvodai csoportnak megfelelő követelmények el nem érése már utalhat valamilyen lemaradásra. Ugyanígy jelzésértékűek a környezetfoglalkozásokon mutatkozó lemaradások (pl. összefüggések fel nem ismerése) is. Továbbá fontos vizsgálati szempont a feladathelyzetben tapasztalt figyelem, emlékezet, kitartás, koncentrációképeség, taníthatóság is.

ÉRTÉKELÉS

Az értékelőlap 1–10. részében a tipikus hibák meglétét + jellel jelöljük, a 11. rész esetében szöveges értékelést végzünk.

A diszkalkuliaveszélyeztetettség megállapításának szempontjából a következő részterületeken mutatott gyenge teljesítménynek van döntő fontossága:

- a saját testen, térben, síkban, időben való tájékozódás, tér- és síkbeli relációk alkotása (1.),
- számlálás növekvő és csökkenő sorrendben (3.),
- mennyiség-számnév egyeztetése (6.),
- mennyiségi relációk alkotása, megnevezése (7.),
- a mennyiségállandóság kialakultságának szintje (8.),
- műveletvégzés (10.).

Az egyéves fejlesztő foglalkozás után megismételt vizsgálat megmutatja, hogy szükséges-e az iskolakezdéssel együtt tovább folytatni a speciális megsegítést, vagy elég az 1. osztály végén tájékozódni a gyermek iskolai eredményeiről.

[A értékelőlapot a 39. melléklet tartalmazza.]

A diszkalkulia vizsgálata iskoláskorú gyermekek esetében

A vizsgálatot minden esetben el kell végezni, amikor a beszédhibás gyermeknél diszkalkuliára utaló panasz vagy a számolási problémák gyanúja ezt szükségessé teszi; a tünetek a beszédhiba nélkül is jelentkezhetnek.

Eszközök:

- négyzethálós papír, színes ceruzák, korongok,
- 20 db egyforma tárgy,
- előrajzolt ábrás sorozat képe (lásd óvodásvizsgálat: A soralkotás megfigyelése).

A következőkben ismertetjük a legfontosabb általános megfigyelési szempontokat (általános és speciális anamnézis felvétele), valamint a konkrét megfigyelési szempontokat, tipikus hibákat a diszkalkuliás gyermek pedagógiai vizsgálata során.

Szempontok a diszkalkulia felismeréséhez iskoláskorú (1–4. osztályos) gyermekek esetében

- **Az általános anamnézis részletes ismerete**
 - a terhesség lefolyása, a szülés körüli történések, a születés utáni események;
 - a gyermek mozgás- és értelmi fejlődése;
 - a beszéd és a nyelv fejlődése, különös tekintettel a fogalmak és a grammatikai struktúrák kialakulására.

- A családban esetleg előforduló tanulási nehézségek, különös tekintettel a matematikára
- A szülő, az iskolai pedagógus megfigyelései a gyermekről
 - testnevelésórán a mozgássorok utánzása (ügyesség, egyensúly, irányok, sorrend) megfelelő-e;
 - a mozgás és beszéd ritmusa összehangolt-e versmondáskor, számláláskor;
 - megfelelő-e a tájékozódása saját testén, térben, síkban;
 - tisztában van-e az irányokkal matematikai műveletvégzés közben;
 - idői tájékozódása megfelelő-e;
 - tudja-e a napszakok, napok, hónapok, évszakok nevét sorrendben, el tudja-e mondani jellemzőiket,
 - tud-e az óra szerint időt meghatározni;
 - felismeri-e, megnevezi-e a színárnyalatokat;
 - szeret-e mesét hallgatni otthon, az iskolában;
 - olvas-e meséket önállóan;
 - el tudja-e mondani a mese, iskolai olvasmány tartalmát a lényegét kiemelve;
 - szereti-e a társasjátékokat, memoryt, kártyajátékokat, legőépítést, puzzle-összerakást;
 - megérti-e és a beszédében használja-e az alapvető matematikai fogalmakat;
 - az iskolai tanulmányok kezdetén mennyire (volt) automatizált a számlálása növekvő és csökkenő sorrendben;
 - iskolába kerüléskor
 - felismerte-e a számjegyeket,
 - az alpműveleteket cselekvésben értelmezte-e,
 - a mennyiségállandóság fogalma kialakult volt-e?
- Az iskolai matematika-, környezet- és egyéb tanórákon fontos a következők ismerete a pedagógustól kért vélemény alapján
 - viszonyfogalmak, főfogalmak megértése és használata;
 - passzív és aktív szókincs;
 - a beszéd- és nyelvi fejlettség;
 - a beszédmegértés és nyelvi percepció;
 - instrukciók, feladatok szövegének megértése;
 - a figyelem tartóssága, koncentrálóképeség;
 - feladattartás, munkatempó;
 - motiváció.
- Szükséges volt-e óvodáskorban a gyermek számára bármely okból kifolyólag egyéni, illetve kiscsoportos fejlesztés (pl. mozgásterápia, logopédiai fejlesztés, általános fejlesztés)?
- Szükséges-e a gyermek számára az iskolai tanulmányokkal párhuzamosan valamilyen kiegészítő fejlesztés (pl. logopédiai terápia, pszichoterápia, korrepetálás)?
- Iskolai tanulása
 - A tanulásban mennyire önálló?
 - Milyen érdemjegyei vannak az egyes tantárgyakból?
 - Az iskolai pedagógus miben lát problémát a gyermekkel kapcsolatban?
 - Konkrétan a matematikatanulás terén hol tapasztalja a pedagógus a nehézségeket?
- A matematikát tanító pedagógus hogyan látja a gyermeknél
 - a számfogalmak absztrahálódásának folyamatát,
 - a számolási technika interiorizálódását,
 - a műveletvégzés biztonságát.
 - Milyen gyakran ismétlődő hibákat, hibázási módokat tapasztal?
 - Amennyiben szükséges volt a rendszeres korrepetálás, az irányított folyamatos otthoni gyakorlás, annak milyen eredménye volt?

• **Hogyan reagál a gyermek a kudarcokra? Van-e egyáltalán sikerélménye a matematikában?**

A szakember kiegészítheti ismereteit, ha az óvodáskorra vonatkozó szempontsort is figyelembe veszi. Természetesen tájékozódnia kell az iskoláról (állami, alapítványi, speciális szemléletű stb.) és az osztályról (normál, tagozatos, fejlesztő, logopédiai stb.), ahova a gyermek jár.

Szintén fontos a gyermek korábbi vizsgálati eredményeinek áttekintése, a gyermekre vonatkozó adatvédelmi szempontok betartásával.

A diszkalkuliavizsgálat pedagógiai területei és a számolási zavarra utaló tipikus hibák

A feladatok az alsó tagozatos gyermekeknek szólnak, de felső tagozatosokkal is végezhetők. Ilyenkor figyelembe vesszük az adott osztályok számkörét is. Az eltérésekre a vizsgálat leírásakor kitérünk.

1. A saját testen, térben, síkban, időben való tájékozódás felmérése, bal-jobb differenciálás, lateralitás vizsgálata (megfigyelése)

Instrukció:

Tedd a kezed az asztal alá! Hol van a kezed?

Tedd a kezed az asztal fölé! Most hol van a kezed? Honnan vetted el?

Tedd a kezed az asztalra! Hol van a kezed? Honnan vetted el?

Instrukció:

Emeld fel a bal kezedet!

Emeld fel a jobb kezedet!

Fogd meg a jobb kezeddal a jobb füledet!

Fogd meg a bal kezeddal a bal térdedet!

Fogd meg a jobb kezeddal a bal füledet!

Instrukció:

Milyen nap van ma?

Milyen nap volt tegnap? Milyen nap lesz holnap?

Milyen évszak van most?

Mit csináltál ma, amíg ide elindultatok.

Írd fel a nevedet a kockás lap bal alsó sarkába!

Tipikus hibák lehetnek:

- kialakulatlan, illetve gyenge tájékozódás,
- grammatikai hibák a tér- és időfogalmak kifejezésében,
- a relációs szókincs hibás, illetve bizonytalan használata,
- bizonytalan bal-jobb differenciálás,
- kialakulatlan, illetve keresztezett dominancia.

2. A számfogalmak felmérése (megfigyelése)

- *Számlálás növekvő és csökkenő sorrendben* 10-es, 20-as, illetve osztályfoknak megfelelő számkörben egyesével, tízesével (ha szükséges tárgyakkal, modellekkel is).

20-as számkör

Instrukció:

Számlálj 1-től 20-ig fölfelé és visszafelé!

Rossz megoldás esetén tárgyakat, korongokat számlálunk.

100-as számkör

A vizsgálatot az első osztály számlálási feladatával kezdjük. (L. előbb.)

Instrukció:

Számlálj 18-tól fölfelé egyesével!

Számlálj 72-től vissza egyesével!

(Az instrukcióban ritkán használhatjuk a „számlálj növekvő sorrendben, illetve csökkenő sorrendben” kifejezéseket, mert a diszkalkuliás gyermek a matematikai fogalmakat feltehetően kevésbé érti meg.)
(A számlálást két tízes átlépéséig folytatjuk.)

Instrukció:

Számlálj tízesével, 10, 20...!

Számlálj tízesével 100-tól visszafelé!

1000-es számkör

A vizsgálatot az 1. és 2. osztály feladataival kezdjük. (L. előbb.)

Instrukció:

Számlálj 126-tól egyesével fölfelé!

Számlálj 256-tól egyesével vissza!

(A számlálást két tízes átlépésig folytatjuk.)

Instrukció:

Számlálj 120-tól tízesével fölfelé!

Számlálj 530-tól tízesével visszafelé!

(A számlálást növekvő sorban 210-ig, csökkenő sorban 390-ig figyeljük meg.)

A 4–8. osztályos gyermekekkel az első három osztály feladatait végezzük el a tudásszintnek megfelelően.

Tipikus hibák lehetnek:

- a mozgás-beszéd koordinációja nem megfelelő,
- számok kihagyása, felcserélése,
- iránytévesztés,
- szabálytévesztés,
- akadozó ritmusú, de hibátlan számlálás,
- egyenletes ritmusú, hibátlan, de lassú számlálás.

• Globális mennyiségfelismerés saját testen, tárgyakon, modelleken

Az alábbi feladatokat minden osztályfokon elvégezzük. E ponttól kezdve mindvégig bátorítjuk a gyermeket, hogy nyugodtan használja segítségül az ujjait, illetve bármilyen eszközt, amelyet „a számoláshoz” szükségesnek tart.

Instrukció:

Mutasd meg az ujjadon, amit mondok!

5, 7, 2, 9, 5, 10, 8, 3, 4, 6.

Megoldás közben megfigyeljük a kézmozdulat határozottságát, az irány megtartását, valamint azt, hogy a két kéz viszonylatában hogyan tud globális mennyiségekkel manipulálni (pl. 7 után a 2 mutatókor alkalmazza-e az elemi szintű bontást saját testén).

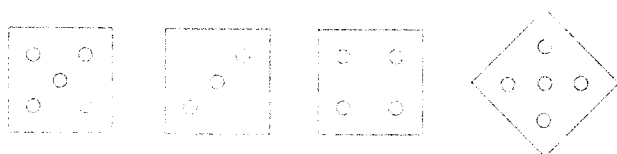
Tipikus hibák lehetnek:

- a globális mennyiségfelismerés hiánya,
- a globális mennyiségfelismerés csak kialakulóban van,
- a globális mennyiségfelismerés hiánya műveletvégzés közben (a műveletek végzése során figyelhető meg).

Sikertelenség esetén vagy bizonytalan megoldáskor korongokkal végezzük a következő feladatokat:

Instrukció:

Hány korongot látsz a képen?

Ha a feladat elvégzése után a gyermek nem rendelkezik globális mennyiség-felfogással a modellek szintjén,

- *Mennyiségi relációk alkotása, megnevezése tárgyakkal, modellekkel, cselekedtetéssel, majd cselekedtetés nélkül számokkal*

20-as számkör

a) Feladatvégzés fejben

Instrukció:

Melyik több: a 7 vagy a 6?

Melyik több: a 17 vagy a 16?

Melyik kevesebb: a 3 vagy az 5?

Melyik kevesebb: a 12 vagy a 13?

b) Feladatvégzés írásban

Instrukció:

Írd le a számokat: 3, 15, 1, 0, 7, 7, 20, 9, 6! (A számokat a tanár diktálja.)

Olvasd el, mit írtál le!

Rajzold be a több-kevesebb jelét a számok közé!

100-as számkör

a) Feladatvégzés fejben

Instrukció:

Melyik több: a 36 vagy a 34?

Melyik több: a 62 vagy a 26?

Melyik kevesebb: a 71 vagy a 72?

Melyik kevesebb: az 57 vagy a 75?

b) Feladatvégzés írásban

Instrukció:

Írd le a számokat: 72, 36, 63, 100, 27, 27! (A számokat a tanár diktálja.)

Olvasd el, mit írtál le!

Rajzold be a több-kevesebb jelét a számok közé!

Sikertelen megoldás esetén a 20-as számkör feladatait végezzük.

1000-es számkör

a) Feladatvégzés fejben

Instrukció:

Melyik több: a 126 vagy 125?

Melyik több: a 210 vagy a 120?

Melyik kevesebb: a 126 vagy a 136?

Melyik kevesebb: a 305 vagy az 503?

b) Feladatvégzés írásban

Instrukció:

Írd le a számokat: 124, 162, 204, 204, 402! (A számokat a tanár diktálja.)

Olvasd el, mit írtál le!

Rajzold be a több-kevesebb jelét a számok közé!

Sikertelen megoldás esetén a 100-as, esetleg a 20-as számkör feladatait végezzük.

A magasabb osztályfokon az ezres, tízezres számkör feladatait végezzük el a tudásszintnek megfelelően.

Tipikus hibák lehetnek:

- a mennyiségi relációk helytelen értelmezése,
- a több-kevesebb-ugyanannyi fogalmának helytelen használata,
- a relációs jel (mint matematikai szimbólum) tartalmi azonosításának hiánya,
- a relációs jel helytelen alkalmazása (pl. a síkbeli tájékozódás zavara miatt),
- a vizuális észlelés zavara miatt az azonos számjegyeket tartalmazó, de nem ugyanannyit jelölőket egyenlőnek véli.

- *A fenti feladatok közben lehetőségünk nyílik a számnév-számjegy egyeztetésének (diktált és leírt számjegyek kiolvasása) megfigyelésére is*

Tipikus hibák lehetnek:

- diktált számnevek hibás leírása,
- leírt számjegyek hibás kiolvasása.

- *Számjegyek írásának megfigyelése*

Tipikus hibák lehetnek:

- grafomotorosan ügyetlen írás,
- számjegyek elhelyezése a négyzethálóban hibás,
- hibás számjegyírás,
- tükörírás figyelhető meg (ez esetben a mennyiségi relációk alkotása is hibás lehet!).

- *A mennyiségállandóság felmérése*

Instrukció:

Vegyél ki a dobozból 7 korongot!

Hány korong van az asztalon? És most hány korong van?

(A korongokat különböző térbeli elrendezésben helyezjük el a gyermek előtt, illetve színeiben is változtatjuk azokat.)

(Szükség esetén tárgyakkal végezzük el a fenti feladatot.)

Tipikus hibák lehetnek:

- a mennyiségállandóságot nem észleli tárgyakon, korongokon,
- a mennyiségállandósága (alacsony szinten vagy magas szinten) kialakulóban van.

- *A helyiérték-fogalom vizsgálata*

Százas számkörtől végezzük. A már diktált és jól leírt számok közül néhányat kiválasztunk.

Instrukció:

Hány egyes, hány tízes van ebben a számban?

(Sikertelen megnevezés esetén megkérdezzük a gyermeket, hogyan rakná ki pénzzel a leírt számjegyet, ha csak egyforintosa, tízforintosa stb. van. A helyi értékeket csak az egyesek és tízesek esetében nevezzük meg segítségképpen.)

Tipikus hibák lehetnek:

- a helyiérték-fogalom nem alakult ki,
- a helyi érték értelmezése modellek megnevezésével (pl. pénz) sem alakult ki,
- a helyi érték megnevezésekor a helyi érték helyett a számjegyet nevezi meg,
- a helyi értéket műveletvégzés közben nem veszi figyelembe.

- *A számemlékezet vizsgálata*

A vizsgálatot minden osztályfokon elvégezzük, az első sikertelen megoldásig folytatjuk.

Instrukció:

Számokat mondok, mondd utánam!

Példa: 2-7

3-8-1

9-2-7-4

6-3-8-1-4

7-2-3-0-9-1

Instrukció:

Számokat mondok, mondd utánam fordított sorrendben!

Példa: 6-1

3-8-4

2-9-5-6

Tipikus hibák lehetnek:

- számemlékezete gyenge,
- utánmondáskor akusztikus tévesztések figyelhetők meg.

3. Az alpműveletek és inverzeik (pótlás, bontás, összeadás, kivonás, szorzás, osztás) értelmezésének, lejegyzésének, elvégzésének vizsgálata 10-es, 20-as és osztályfokoknak megfelelő számkörben

(Az alpműveleteknél külön-külön is jelöljük a főbb hibatípusokat, majd a 3. pont végén az összes hibatípust felsoroljuk, amelyeket mindvégig a vizsgálónak figyelnie kell.)

• **Pótlás**

Minden osztályfokon az alábbi feladatokat végezzük el.

Instrukció:

Vegyél ki a dobozból 3 korongot!

(Információértékű, ha egy mozdulattal nem tud 3 korongot kivenni a dobozból.)

Legyen öt!

Legyen megint három!

Legyen hét!

A hibás megoldás oka lehet, hogy nem érti az instrukciót (ilyenkor szüksége lehet az instrukció más megfogalmazására. Pl. tegyünk hozzá, vagy vegyük el belőle). Hibás megoldás műveletvégzési nehézség miatt is előfordulhat.

• **Bontás**

Minden osztályfokon a következő feladatokat végezzük.

Instrukció:

Vegyél ki 7 korongot a dobozból!

A tanár elveszi mind a 7 korongot, majd az egyik kezében mutat kettőt.

Ennyit megmutatok. Mennyit nem?

Tipikus hibák lehetnek:

- nem tudja a cselekvésben bemutatott műveletet a matematika nyelvére lefordítani a gyermek (nem értelmezi a bontást),
- műveletvégzési nehézség miatt hibás a megoldás.

• **Összeadás**

20-as számkör

Instrukció:

a) Mennyi három meg kettő? Számold ki! (szóban végezzük)

b) Írd le, amit mondok: három meg négy! Számold ki!

Írd le, amit mondok: hét meg nyolc! Számold ki!

c) A gyermek írásban kapja a következő feladatokat.

Instrukció:

Feladatokat írtam, olvasd el és számold ki azokat!

$$9 + 6 =$$

$$12 + 4 =$$

$$16 + 4 =$$

$$10 + 10 =$$

Olvasd ki az eredményt!

100-as számkör

A vizsgálatot a 20-as számkör feladatainak elvégzésével kezdjük. (L. előbb.)

Instrukció:

a) Mennyi harminckettő meg négy? Számold ki! (szóban végezzük)

b) Írd le, amit mondok! Hetvenhárom meg öt. Számold ki!

c) A gyermek írásban kapja a következő feladatokat:

(Az instrukció az előzővel egyezik.)

$$30 + 20 =$$

$$47 + 5 =$$

$$38 + 40 =$$

$$23 + 52 =$$

$$28 + 37 =$$

Olvasd ki az eredményt!

1000-es számkör

A vizsgálatot a 20-as számkör feladatainak elvégzésével kezdjük. (L. előbb.)

A 100-as számkör feladataiból a következőket kapja a gyermek írásban:

(Az instrukció az előzővel egyezik.)

$$47 + 5 =$$

$$38 + 40 =$$

$$28 + 37 =$$

Instrukció:

a) Írd le, amit mondok! Százhuszonhat meg háromszázötvenkettő. Számold ki!

b) A gyermek írásban kapja a következő feladatokat:

(Az instrukció az előzővel egyezik.)

$$342$$

$$+ 206$$

$$248$$

$$+ 572$$

Olvasd ki az eredményt!

Magasabb osztályfoktól kezdve

Az előzőekben leírt feladatokkal (ideértve a 20-as és 100-as számkör feladatainak részleteit is) kezdjük az összeadás vizsgálatát.

Instrukció:

a) Írd le, amit mondok: négyezer-háromszázharmincöt meg kettőezer-hatszázhuszonnégy! Számold ki!

b) A gyermek írásban kapja a következő feladatot:

$$6827$$

$$+ 3549$$

Olvasd ki az eredményt!

A *tízes átlépés* végzését minden osztályfokon, az analógiák felismerését, alkalmazását osztályfoknak megfelelő számkörben megfigyeljük. Megnézzük, hogy a gyermek érti-e a tízes átlépést az összeadás műveleténél, valamint száz- és ezres számkörben az analógiákat felismeri-e műveletvégzés közben.

Mennyi: $8 + 7$? (a műveletet lejegyezzük, kiszámoljuk)

Akkor mennyi $18 + 7$; $28 + 7$? (szóban végezzük)

Mennyi $2 + 3$? (szóban végezzük)

Akkor mennyi $20 + 30$; $200 + 300$? (szóban végezzük)

Tipikus hibák lehetnek:

- a műveletet nem tudja lejegyezni (hiányos leírás, illetve a szükséges szimbólumok hibás tartalmi azonosítása fordulhat elő),
- a műveletet nem tudja kiolvasni,
- a tízes átlépés menetét nem értelmezi összeadáskor,
- az analógiákat nem ismeri fel,
- az analógiákat műveletvégzés közben nem alkalmazza,

- számolási technika szempontjából:
nem alakult ki számolási technika,
rossz módszerű számolási technika,
lassú, bizonytalan számolási technika,
sajátságos, fejben számolási technikát alkalmaz,
némely számkörben és némely műveletnél absztrahált számolási technika is megfigyelhető,
- iránytévesztés műveletvégzés közben (síkban),
- áttérés más műveletre,
- megtapadás az előző műveletnél,
- a százaskör műveletvégzési menetét nem ismeri, illetve bizonytalanul alkalmazza,
- a nulla értelmezése műveletvégzés közben hibás.
- az írásbeli műveletvégzés menetét nem ismeri (szerialitás gyengesége is),
- a maradékot nem tartja meg.

	Diktált feladat	Írásban adott feladat
• Kivonás		
Számkör		$9 - 6 =$
20-as	$5 - 3 =$	$18 - 7 =$
		$42 - 7 =$
100-as	$36 - 5 =$	$60 - 10 =$
		$57 - 20 =$
		$90 - 35 =$
		$68 - 24 =$
		$72 - 27 =$
	427	611
1000-es	$- 215$	$- 386$
	4826	7218
Magasabb számkörben	$- 3205$	$- 3749$

Az instrukciók megegyeznek az összeadáskor elhangzott instrukciókkal.

A **tízestlépés** végzését minden osztályfokon, az analógiák felismerését, alkalmazását osztályfoknak megfelelő számkörben megfigyeljük. Megnézzük, hogy a gyermek érti-e a tízes átlépést a kivonás műveleténél, valamint százaskörben és ezres számkörben az analógiákat felismeri-e műveletvégzés közben:

Mennyi $13 - 7$? (a műveletet lejegyezzük)

Akkor mennyi $23 - 7$? $33 - 7$? (szóban végezzük)

Mennyi $5 - 2$?, akkor $50 - 20$? $500 - 200$? (szóban végezzük)

Tipikus hibák lehetnek:

- a műveletet nem tudja lejegyezni (hiányos leírás, illetve a szükséges szimbólumok hibás tartalmi azonosítása fordulhat elő),
- a műveletet nem tudja kiolvasni,
- a tízes átlépés menetét nem értelmezi elvételtkor,
- az analógiákat nem ismeri fel,
- az analógiákat műveletvégzés közben nem alkalmazza,
- számolási technika szempontjából:
nem alakult ki számolási technika,
rossz módszerű számolási technika,
lassú, bizonytalan számolási technika,
sajátságos, fejben számolási technikát alkalmaz,
némely számkörben és némely műveletnél absztrahált számolási technika is megfigyelhető,
- iránytévesztés műveletvégzés közben (síkban, „szereplők” felcserélése),
- áttérés más műveletre,
- megtapadás az előző műveletnél,
- a százaskör műveletvégzési menetét nem ismeri, illetve bizonytalanul alkalmazza,
- a nulla értelmezése műveletvégzés közben hibás.
- az írásbeli műveletvégzés menetét nem ismeri (szerialitás gyengesége is),
- a maradékot nem tartja meg,
- a maradék síkbeli elhelyezése hibás.

• **Szorzás**

A százas számkör tanulásának második szakasza, a magasabb számkörbe lépés első szakasza

A szorzás műveletének elvégzéséhez a gyermeknek tudnia kell azonos számokat összeadni.

Instrukció:

a) Mennyi háromszor hét? (szóban végezzük)

Ha a megoldást „rávágja”, ez azt mutatja, hogy a szorzótábla bevétele bizonyos szinten megtörtént, de nem jelenti egyúttal azt, hogy érti a szorzás műveletét.

b) Mennyivel több a négyszer hét? (szóban végezzük, de ha szükséges, mindkét szorzást lejegyezzük)

c) Írd le, amit diktálok! Három meg három meg három meg három. Számold ki!

Hogyan tudnád egyszerűbben kiszámolni?

Ha a fenti összeadást nem tudja szorzással átalakítani, az arra utal, hogy nem tudja a gyermek a szorzás műveletét értelmezni.

d) Mennyi kilenceszer nyolc?

Hatszor hat?

Ötször négy?

Tipikus hiba lehet az utóbbi feladatok közben:

- nem tudja „rávágni” az eredményt. Ebben az esetben megkérdezzük a gyermektől, hogyan szokta kiszámolni. Két lehetőség: az adott szorzótábla végigmondása, illetve sorozatos összeadás (itt ismét lemérhetjük, érti-e a szorzás műveletét),
- a szorzótábla bevétele nem történt meg,
- a szorzótábla bevétel alatt áll.

A magasabb számkörbe lépés második szakasza

A vizsgálatot a 100-as, 1000-es számkör, a magasabb számkörbe lépés első szakasza feladatainak elvégzésével kezdjük.

Instrukció:

Írd le, amit mondok. Háromszáztizenhét szorozva kettővel! Számold ki!

Tipikus hibák lehetnek:

- balról jobbra indul el a szorzással,
- elfelejti a maradék hozzáadását,
- a szorzatot nem a helyi értéknek megfelelő helyre írja.

Magasabb osztályfokon is a 100-as, 1000-es számkör feladataival kezdjük a szorzás vizsgálatát.

Instrukció:

Írd le, amit mondok! Kettőszázhatvannégy szorozva tizenöttel. Számold ki!

Tipikus hibák lehetnek:

- az előző hibákon kívül a szorzást aláhúzza.

(Néhány diszkalkuliás gyermek felismeri, hogy az egyessel való szorzás eredményét nem kell külön leírni.)

• **Osztás**

A 100-as számkör tanulásának második szakasza. Az 1000-es számkör, magasabb számkörbe lépés első szakasza

Az osztás műveletének elvégzéséhez a gyermeknek tudnia kell azonos számokat elvenni, valamint a szorzótábla bizonyos szintű tudására van szükség.

Instrukció:

a) Mennyi harminckettőben a négy? (szóban végezzük)

Ha a megoldást „rávágja”, ez azt mutatja, hogy a bennfoglalótábla bevétele bizonyos szinten megtörtént, de nem jelenti egyúttal azt, hogy érti az osztás műveletét.

b) Mennyivel kevesebb a huszonnyolcban a négy? (szükség esetén lejegyezzük)

c) Írd le, amit diktálok! Tizenkettőből három -ből három -ből három -ből három. Számold ki!

Hogyan tudnád egyszerűbben kiszámolni?

Ha a b) pontban feltett kérdésre nem tudja a választ, valamint ha a fenti kivonásokat nem tudja osztással alakítani, az nagy valószínűséggel azt jelenti, hogy a gyermek nem értelmezi az osztás műveletét.

d) Mennyi négyszer három? Számold ki!

Ellenőrizd, hogy jól számoltál-e: tizenkettőben a három...?

Tipikus hiba lehet:

- a szorzás és osztás közötti kapcsolatot nem érti a gyermek (ez sokszor független a műveletek értelmezésétől).

A magasabb számkörbe lépés második szakasza

A vizsgálatot az előző feladatok elvégzésével kezdjük.

Instrukció:

Írd le, amit diktálok: hatszázhuszonhárom osztva héttel! Számold ki!

Tipikus hibák lehetnek:

- jobbról kezdi a műveletvégzést,
- a maradékot nem tartja meg,
- a maradék síkbeli elhelyezése hibás,
- a részletszámítások számjegyeit rosszul helyezi el a síkban,
- az osztót és az osztandót felcseréli,
- az osztás végzésének szabályát, szerialitását nem ismeri, nem alkalmazza, illetve bizonytalanul alkalmazza.

Magasabb osztályfokon

A vizsgálatot a 100-as és 1000-es számkör feladataival kezdjük.

Instrukció:

Írd le, amit mondok! Hétezer-harmincöt osztva huszonhattal! Számold ki!

Tipikus hiba lehet az előzőekben leírtakon kívül:

- a kétjegyű osztó számjegyeivel külön-külön végzi el az osztást (nem értelmezi a kétjegyűvel való osztást).

Az alapműveletek végzésekor előforduló tipikus hibák összegzése

- a műveletet nem tudja lejegyezni (hiányos leírás, illetve a szükséges szimbólumok hibás tartalmi azonosítása fordulhat elő),
- a műveletet nem tudja kiolvasni,
- a műveletet nem tudja értelmezni,
- a tízes átlépés menetét nem értelmezi összeadáskor (pótláskor),
- a tízes átlépés menetét nem értelmezi kivonáskor,
- analógiákat nem ismer fel,
- az analógiákat műveletvégzés közben nem alkalmazza,
- számolási technika szempontjából:
nem alakult ki számolási technika,
rossz módszerű a számolási technika,
lassú, bizonytalan a számolási technika,
sajátságos, fejben számolási technikát alkalmaz,
(néhány számkörben és némely műveletnél absztrahált számolási technika is megfigyelhető),
- iránytévesztés műveletvégzés közben (síkban: „szereplők” felcserélése),
- műveletvégzés közben áttérés más műveletre,
- megtapadás az előző műveletnél,
- a szorzás és bennfoglalás kapcsolatát nem értelmezi,
- a szorzó- és bennfoglalótábla bevésése nem történt meg,
- akusztikus tévesztés miatt más szorzóra tér át,
- a százas számkör műveletvégzési menetét nem ismeri, illetve bizonytalanul alkalmazza,
- a nulla értelmezése műveletvégzés közben hibás.
- az írásbeli műveletvégzés menetét nem ismeri,
- a maradékot nem tartja meg,
- a maradék síkbeli elhelyezése hibás.

4. Egyszerű és összetett szöveges feladat végzése

- **Összeadás egyszerű szöveges feladatban**

20-as számkör, 100-as számkör tanulásának első szakasza

Instrukció:

Mondok neked egy szöveges feladatot. Jól figyeld meg, mert utána el kell ismételned!

Példa: Három süni lakott az udvarban. Négy melléjük költözött. Hány süni lakik az udvarban?

Instrukció:

Most mondd el te is!

Instrukció:

Jegyezd le, amit fontosnak találsz! Számold ki!

- **Kivonás egyszerű szöveges feladatban**

20-as számkör, 100-as számkör tanulásának első szakasza

Instrukció:

Mondok neked egy másik szöveges feladatot. Jól figyeld meg, mert utána el kell ismételned!

Példa: Kilenc autóm van, kettőt neked adok. Mennyi van most nekem?

Instrukció:

Most mondd el te is!

Instrukció:

Jegyezd le, amit fontosnak találsz! Számold ki!

- **Szorzást tartalmazó egyszerű szöveges feladat**

Instrukció:

Mondok ismét egy szöveges feladatot. Jól figyeld meg, mert utána el kell ismételned!

Példa: Négy vázám van, mindegyikben három-három szál virág van. Hány virágom van?

Instrukció:

Mondd el te is!

Instrukció:

Jegyezd le, amit fontosnak találsz! Számold ki!

Megjegyzés: ha a gyermek igényli, a szöveges feladatokhoz rajzot készíthet.

(Osztást tartalmazó szöveges feladat végzésére a vizsgálaton elenyésző számban kerül sor, ezért a vizsgálati alapfeladatok között nem jelöltük.)

- **Többszörös összeadást tartalmazó összetett szöveges feladat**

A húszas számkör tanulásának második szakaszától kezdve minden szinten elvégezzük az egyszerű szöveges feladatokat, valamint a következőt.

Instrukció:

Mondok még egy szöveges feladatot. Jól figyeld meg, mert utána el kell ismételned!

Példa: Három fiú megy kirándulni, kettővel több lány. Hány gyerek megy kirándulni?

Instrukció:

Most mondd el te is!

Instrukció:

Jegyezd le, amit fontosnak találsz! Számold ki!

Tipikus hibák lehetnek a szöveges feladatok végzésekor:

- a feladatot nem tudja elismételni,
- a kérdést nem tudja felidézni,
- a lényegét nem tudja kiemelni,
- a szöveget nem tudja a matematika nyelvére lefordítani (cselekedtetéssel sem),
- a kijelölt műveleteket nem tudja elvégezni,
- a választ nem tudja pontosan megfogalmazni.

5. Matematikai logikai szabályok felismerése

Matematikai logikai szabályok felismerése növekvő, csökkenő és váltakozó szabályú számsorozat folytatásakor.

• *Manipulatív szinten*

1–2. osztály

Instrukció:

Rajzoltam ide formákat, folytasd ugyanígy! $\triangle \bigcirc \triangle \bigcirc$
 (a háromszög fekete, a kör piros)
 (A tanár nem készíti a gyermek elé a kétféle ceruzát.)
 Mondd el, mit rajzoltál le!

Tipikus hibák lehetnek:

- a gyermek csak egy szabályt ismer fel,
- a gyermek nem ismeri fel egyik szabályt sem (szín, forma),
- a gyermek a szabályt nem tudja megfogalmazni (színek és/vagy a mértani formák megnevezési nehézsége miatt is előfordulhat).

(A formák kivitelezésének minősége nem szempont, de a grafomotoros készség ügyessége itt is megfigyelhető.)

• *Egyváltozós számsorozat folytatása*

1., 2., 3. osztály

Instrukció:

Ez egy számsor. Folytasd!

Példa: 2, 5, 8 ...

Instrukció:

Ez egy másik számsor. Folytasd!

Példa: 20, 18, 16 ...

• *Kétváltozós számsorozat folytatása*

2. osztálytól minden osztályfokon végezzük

A vizsgálatot az 1., 2., 3. osztály feladatával kezdjük.

Instrukció:

Ez egy újabb számsor. Folytasd!

Példa: 2, 5, 4, 7, 6 ...

Tipikus hibák lehetnek:

- a szabályt nem tudja felismerni,
- a szabályt a matematika nyelvén nem tudja megfogalmazni,
- a szabályt nem tudja megtartani,
- a növekszik, csökken matematikai fogalmakat nem értelmezi,
- a „valamivel növekszik, valamivel csökken” értelmezését nem tudja (grammatikai struktúrák analízisa, szintetizálása hibás),
- műveletvégzési nehézség miatt a sor folytatása hibás,
- csak egy változót ismer fel.

[A vizsgálólapokat a 40. melléklet tartalmazza.]

A vizsgálat eredményét mindvégig befolyásolhatja a gyermek gyenge figyelme (esetleg a figyelemzavar hiperaktivitással társul), a rövid idejű emlékezete, feladattartása, taníthatósága, fáradékonysága, gondolkodásbeli és motorikus lassúsága, valamint esetleg a tanulási kudarcok miatt kialakult szorongása, az önbizalom hiánya.

A *taníthatóságot* minden feladatnál kipróbáljuk: kis segítség, kis rávezető instrukció vagy kérdés feltevése előhívja-e a gyermekben az adott feladat megoldási próbálkozását. Ez utalhat arra is, hogy esetleg egy már jobb szinten értelmezett, begyakorolt, de elfelejtett ismeretről van szó, valamint arra is, hogy mennyi segítséggel hívható elő ez az ismeret.

A matematikával kapcsolatos képességek, a matematikatudás vizsgálata során tapasztalt, a számolási zavarra utolsó tipikus hibákat a 39. (nagycsoportos óvodáskorú gyermekek esetében) és a 40. (iskoláskorú gyermekek esetében) *mellékletben* foglalhatjuk össze. Amennyiben az adott hibát tapasztaltuk, + jelet teszünk a megfelelő rovatba.

ÉRTÉKELÉS

Az értékelőlapon + jellel jelöljük a tipikus hibák meglétét.

Diszkalkuliát valószínűsíthetünk, ha a következő területen feltűnően sok tipikus hiba fordul elő:

- mennyiségi relációk alkotása, megnevezése (2.3.),
- mennyiségállandóság (2.6.),
- helyi érték (2.7.),
- bontás és pótlás (3.1.),
- összeadás, kivonás (3.2.).

Szintén diszkalkuliára utal,

- ha a gyermek jó tájékozódás, jó számlálás, jó számnév-számjegy egyeztetés, relációalkotás és megfelelő figyelem mellett hibátlan műveletvégzést mutat a pótlás, bontás, összeadás és kivonás műveleténél,

de: az absztrahálódást tekintve (az eszközigényes számolási technikáját megfigyelve) a számfogalmi mégis kialakulatlanok;

- ha a gyermeknél kialakult mennyiségállandóságot és kialakult helyiérték-fogalmat tapasztalunk,

de: számfogalmi kis számkörökben sem absztrahálódtak.

Diszkalkulia jellegű terápiára, egyénre szabott, célzott részképesség-fejlesztésre van szükség akkor is,

- ha a magasabb rendű alaphalmazok (szorzás, osztás) végzését nem nehezíti számfogalom-kialakulatlanság,

de: a művelethez szükséges részképességek gyengék, esetleg hiányzik a művelet értelmezése;

- ha a szöveges feladatokban a kijelölt művelet elvégzése absztrahált szintű,

de: szöveg- és számemlékezeti, szövegértelmezési gyengeség miatt nehézkes a művelet kijelölése.

Ilyenkor az egyes műveletekhez tartozó matematikai szimbólumokat értelmezi, de a hozzájuk tartozó matematikai tartalmú grammatikai struktúrákat analizálni-szintetizálni (értelmezni) nem tudja.

A gyermek matematikai-logikai gondolkodása (lásd 5. Matematikai logikai szabályok felismerése) mutathat jobb és gyengébb képet, mint számfogalmainak állapota és a velük végzett műveletek absztrakciós szintje. Ezért az itt jelentkező hibák elemzése fontos, de nem döntő a diagnózis kialakításában.

A diszkalkuliaterápia hatását tanévenként kontrollálni kell, s az eredménytől függően az első diagnózist szükség szerint módosítani szükséges. A módosítás – a számolási zavar súlyosságának meghatározása – pozitív és negatív irányú egyaránt lehet.

[Az értékelőlapot a 40. melléklet tartalmazza.]

Az afázia vizsgálata

A vizsgálat célja és módszerei

Az afázia a lokális, organikus károsodás okozta pszichés zavarok egyik legszembeötlőbb formája, a beszéd/nyelv centrális mechanizmusainak, mentális reprezentációjának sérülése.

Az afázia vizsgálatának módszerét a vizsgálat célja határozza meg. Irányulhat egyrészt annak kimutatására, hogy a beteg afáziás-e, milyen típusú, milyen súlyosságú az afáziája, másrészt hogy feltárja, a beszéd mely szintjei károsodtak, vagy ellenkezőleg, melyek épek. Döntő a vizsgálati módszer kiválasztásában az is, hogy csupán a diagnózis felállítása vagy a rehabilitáció stratégiájának kialakítása, illetve a beszéd helyreállításának ellenőrzése a cél.

Az afáziavizsgálatoknak számos típusa létezik. Osztályozhatók aszerint, hogy egy szélesebb spektrumú neuropszichológiai vizsgáló eljárás részét képezik-e (ilyen *Lurija* vizsgálati módszere, valamint a *Halstead-Reitan*-tesztbateriát a *Wepman-próbával*), vagy pedig fordítva, az afázia tesztet az összeállítók igyekeznek „multimodálissá” tenni oly módon, hogy beépítik a verbális tesztbe a perceptuális és motoros folyamatok károsodásának kimutatását is (pl. *Schuell* bateriája).

Az afáziavizsgáló eljárások másik típusú osztályozása a következő:

1. szűrővizsgálatok (pl. *Token*-teszt, *Wepman*-próba),
2. diagnosztikai tesztbateriák (leíró, mélyelemző jellegűek, mint *Lurijaé*, vagy standardizált profilok, mint a *Boston Veteran Hospital Aphasia Test*),
3. speciális próbák egy-egy verbális funkció vizsgálatára (ilyen a szófolyékonyság-próba, elbeszélés-teszt stb.),
4. funkcionális beszédteszt, amelyek a beteg kommunikációs (verbális – nem verbális, szituációs) készségeit vizsgálják (pl. *Porch-index*, *Holland-féle CADL*).

Jelenleg e tesztípusok közül egy szűrővizsgálat (a *Token*-teszt) és egy differenciáldiagnosztikai bateriát magyar nyelvű adaptálása történt meg. Az optimális differenciáldiagnosztikai teszt jellemzői a következők:

- klasszikus tipológiára épül;
- nemzetközileg elfogadott, elterjedt;
- vizsgálja a beszéd minden klinikailag releváns folyamatát;
- kvantitatív;
- megfelel a tesztek pszichometriai követelményeinek;
- alacsony a függése az életkor, az iskolai végzettség és a premorbid intelligencia szempontjából;
- nem tartalmaz olyan részpróbákat, amelyek erősen nyelv- és kultúraspecifikusak;
- általában egy ülésben felvehető, egyszerű, kórtermi körülmények között is használható eszközökkel;
- a teszt a lehető legkisebb mértékben támaszkodik a diagnosztika szubjektív véleményére.

Ezen kritériumokat egyetlenegy használatban lévő teszt sem elégíti ki teljes mértékben. Viszonylag sok feltételnek tesz eleget a nemzetközileg is igen elterjedt *Western Aphasia Battery* (WAB).

Token beszédmegértési teszt

Eredetileg *DeRenzi* és *Vignolo* közölte 1962-ben. Szinte minden jelentősebb afáziacentrum kipróbálta és módosította. E módosítások figyelembevételével alakította ki *DeRenzi* és *Faglioni* a próba rövid változatát, amely a következő kritériumoknak felel meg:

- intelligenciatelítettsége minimális, az egészséges emberek számára megértése nem jelent különösebb nehézséget;
- a nehézségek kizárólag nyelvi szintűek;
- minimális a szenzoros input és a motoros output igénye.

Hangsúlyoznunk kell – a fenti kritériumokon túl – a teszt egyik legfontosabb jellegzetességét: mégpedig azt, hogy a megértendő információ nem redundáns, minden egyes elemének dekódolása nélkülözhetetlen a teljesítéséhez. Vagyis a vizsgálati személy nem kap kiegészítő információt sem a kontextusból, sem pedig a beszédprozódiaiból. Éppen ezért a betegek szituációs beszédmegértését nem tükrözi.

A vizsgálati módszer leírása

A vizsgálathoz 20 db kb. 3 mm vastag négyzet és kör (akár fából, kartonból, műanyagból kivágva) szükséges, két, egymástól jól megkülönböztethető méretben (30 mm és 20 mm átmérővel, illetve oldalhosszal) és 5 színben. A figurák elrendezése a következő:

piros	fekete	sárga	fehér	zöld
fekete	piros	fehér	zöld	sárga
fehér	fekete	sárga	piros	zöld
sárga	zöld	piros	fekete	fehér

Instrukció:

„Körök és négyzetek vannak maga előtt. Vannak nagyok, és vannak kicsik. Vannak pirosak, feketék, sárgák, fehérek és zöldek. Az lesz a feladata, hogy megérintse azt a figurát, amelyet megnevezek! Kezddhetjük?”

Az instrukció közben végigmutatjuk az éppen felsorolt figurákat. A teszt 4. része előtt figyelmeztetjük a vizsgálati személyt, hogy a továbbiakban egymás után két figurát nevezünk meg, ezért mindig várja ki a mondat végét, és az elhangzás sorrendjében érintse meg a figurákat. A teszt utolsó része előtt ismét figyelmeztessük a vizsgálati személyt, hogy a korábbiaktól kissé eltérőek lesznek az utasítások.

A teszt 36 utasítást tartalmaz. Az I., II., IV. és VI. rész előtt, mivel ezek nem tartalmaznak méretmegjelölést, letakarjuk a kisméretű figurákat tartalmazó két sort.

A feladat részkérdései

I. rész

1. Érintse meg a kört!
2. Érintse meg a négyzetet!
3. Érintse meg a sárga figurát!
4. Érintse meg a piros figurát!
5. Érintse meg a fekete figurát!
6. Érintse meg a zöld figurát!
7. Érintse meg a fehér figurát!

II. rész

8. Érintse meg a sárga négyzetet!
9. Érintse meg a fekete kört!
10. Érintse meg a zöld kört!
11. Érintse meg a fehér négyzetet!

III. rész

12. Érintse meg a kis fehér kört!
13. Érintse meg a nagy sárga négyzetet!
14. Érintse meg a nagy zöld négyzetet!
15. Érintse meg a kis fehér kört!

IV. rész

16. Érintse meg a piros kört és a zöld négyzetet!
17. Érintse meg a sárga négyzetet és a fekete négyzetet!
18. Érintse meg a fehér négyzetet és a zöld kört!
19. Érintse meg a fehér kört és a piros négyzetet!

V. rész

20. Érintse meg a nagy fehér kört és a kis zöld négyzetet!
21. Érintse meg a kis fehér kört és a nagy sárga négyzetet!
22. Érintse meg a kis zöld négyzetet és a nagy piros négyzetet!
23. Érintse meg a nagy fehér négyzetet és a kis zöld kört!

VI. rész

24. Tegye a piros kört a zöld négyzetre!
25. Érintse meg a fekete kört a piros négyzettel!
26. Érintse meg a fekete kört és a piros négyzetet!
27. Érintse meg a fekete kört vagy a piros négyzetet!
28. Vegye fel a zöld négyzetet a sárga négyzet mellől!
29. Ha van itt kék kör, érintse meg a piros négyzettel!
30. Tegye a zöld négyzetet a piros kör mellé!
31. Érintse meg lassan a négyzeteket és gyorsan a köröket!
32. Tegye a piros kört a sárga négyzet és a zöld négyzet közé!
33. Érintse meg az összes kört, kivéve a zöld kört!
34. Érintse meg a piros kört, ne a fehér négyzetet!
35. A fehér négyzet helyett érintse meg a sárga kört!
36. A fekete kör érintése után érintse meg a sárga kört!

Ha a beteg az első részben hezitál, hogy melyik kört, négyzetet stb. mutassa meg, akkor figyelmeztetjük, hogy „bármelyikre rámutathat”.

A teszt első öt részében, ha a beteg nem ad választ, vagy hibásan reagál, megismételjük a kérdést. Nem fontos állandóan jelezni a betegnek, hogy rossz volt a válasza. Ha a harmadik vagy a negyedik részben adja az első téves választ, figyelmeztetjük, hogy „tévedett, figyeljen egy kicsit jobban!”. Esetleg megkérdezhetjük az akut állapotú betegtől, hogy nem fáradt-e el, nem akar-e egy kicsit pihenni. 20-30 mp után, amíg a beteg behunyta szemmel ül vagy fekszik, folytathatjuk a vizsgálatot. Hosszabb szünet beiktatása értékelhetetlenné teszi a próbát.

A teszt hatodik részében csak a beteg határozott kérésére ismételjük meg az instrukciót (ilyenkor az adott választ már nem értékeljük), mivel a kérdés megisméltése általában nem javítja a beteg teljesítményét.

Amennyiben a beteg egymás után 5 hibás választ ad, félbehagyjuk a próbát (kivéve a hatodik részben) – erről természetesen nem tájékoztatjuk a beteget: „Köszönöm szépen. Látom, egy kicsit elfáradt. Most hagyom pihenni egy negyedórát, utána folytatjuk a vizsgálatot.” Visszatérve a beteghez más feladatot adunk.

Vizsgálat közben vigyázzunk arra, hogy beszédtempónk mindig közepes legyen, jól artikuláljunk, és tagoljuk a mondatokat, ne emeljük ki semmit az adott információból.

A vizsgálati jegyzőkönyv vezetése:

Nem elegendő csak azt jelölni, hogy jó vagy rossz választ adott-e a beteg. Mind a verbális ismétlést, mind a kézzel adott hibás választ pontosan le kell írni, mivel ezek jellege igen lényeges információkat adhat az afázia differenciáldiagnózisa számára.

A beteg válaszának jelölése igen egyszerű rövidítési rendszer alapján történhet. A sokszorosítással készült jegyzőkönyvben pl. „Érintse meg a nagy fehér négyzetet és a kis zöld kört!” alá felírjuk a választ a következő módon:

1. n. feh. + k. feh. ○, azaz nagy fehér négyzet és kis fehér kör

2. rb., azaz rendben másodszorra

A beteg verbális válasza, a kérdés megismétlésének lejegyzése természetesen nagyobb gyakorlatot igényel (vagy magnetofont).

[A vizsgálati jegyzőkönyvet a 41. melléklet tartalmazza.]

AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

a) Kvalitatív módszerrel

Minden egyes helyes válaszra a beteg 1 pontot kap. Amennyiben a 2. utasítás megismétlése után ad csak helyes választ, az 0,5 pontot ér. A maximális pontszám tehát 36 pont.

A Token beszédmegértési teszt életkorfüggetlen. Ezt az egészséges magyar populációval végzett vizsgálatok is alátámasztották. Ugyanakkor a betegek iskolázottsága befolyásolja, ha nem is jelentős mértékben, a tesztben elért teljesítményt. Ennek kiküszöbölésére egy korrekciós módszer javasolható (ez a magyar populációnál minimálisan különbözik az olasztól és az angoltól): ha a beteg 6 osztálynál alacsonyabb iskolai végzettségű, teljesítménypontjához hozzáadunk 1 pontot, ha 9–12. osztályt végzett, akkor levonunk 1 pontot, ha iskolai végzettsége középiskolánál magasabb, akkor 2 pontot vonunk le.

E korrekció első pillantásra elhanyagolhatónak tűnik, jelentősége akkor van, ha a teszt alapján kell megítélnünk az afázia súlyosságának mértékét, illetve szűrővizsgálat esetén azt kell eldöntenünk, hogy beszédmegértési zavara afáziás jellegűnek tekinthető-e.

DeRenzi és munkatársai megállapítottak egy kritikus értéket a normális és a patológiás teljesítmény megkülönböztetésére: az átlagérték körüli 90%-os toleranciaintervallum alsó határával egyenlő ez az érték, vagyis az a pont, amely alá a vizsgált egészséges populáció 5%-ának eredménye kerül.

A teszt adaptálása során nemcsak sine morbo személyekkel végeztük el a próbát, hanem hospitalizált, erősen szorongó betegekkel is. E betegek teljesen ép beszédmegértés mellett valamivel alacsonyabb eredményt értek el, mint az egészségesek. Míg az egészségeseknél a kritikus pont 30, a szorongó betegeknek ez az érték 27,5 pont. Azaz létezik egy bizonytalansági zóna 27,5 és 30 pont között, amely teljesítmény alapján egyértelműen nem dönthető el, hogy neurotikus afáziás, sőt nem afáziás, organikus unilaterális agyi károsodásban szenved-e az adott személy. (A bal oldali nem afáziás unilaterális agyi károsodott betegeknél a toleranciazóna alsó határa 28 pont volt, míg a jobb oldaliaknál 29 pont.) Azaz nagy valószínűséggel csak 27,5 pont alatt állíthatjuk, hogy a beteg afáziás jellegű beszédmegértési zavart mutat.

A vizsgálat a különböző szerzők szerint statisztikailag megbízható. Azonban előfordulhat, hogy egy-egy beteg teljesítménye erősen „fluktuál”. Éppen ezért ajánlatos minden betegnél kétszer elvégezni a próbát, háromnapnyi különbséggel. Ez elsősorban a krónikus állapotú betegekre vonatkozik, akiknél a teszt hónapokkal, sőt évekkel később is alig tükrözi a beszédmegértés esetleges javulását.

Az agyi megbetegedést, károsodást követő első hetekben a beszédmegértés javulása igen gyors lehet, így a Token-teszt alkalmazása bizonytalanná válik akkor is, ha mind az obszerváció kezdetén, mind a beteg kibocsátása idején kétszer végezzük el a vizsgálatot. Igaz, megfigyeléseink szerint annál a betegnél, akinek a teljesítményét erős hullámlás jellemzi, kibocsátásakor is jelentősen különbözni fog a két vizsgálat eredménye.

A Token beszédmegértési teszt alapján (DeRenzi és Faglioni szerint) az afáziás betegeket öt kategóriába sorolhatjuk:

1. nem mutatnak beszédmegértési zavart 36–30 pont,

2. enyhe zavar 29–25 pont (29–27 pont között akkor értékeljük afáziás jellegűnek a teljesítményt, ha beszédprodukciója is afáziás tüneteket mutat, pl. fonológiai zavarok, anómiás stb.),

3. közepes zavar 24–17 pont,
4. súlyos zavar 16–9 pont,
5. igen súlyos zavar 8–0 pont.

A Token-teszt felvétele előtt, illetve a kapott eredmények értékelésekor ki kell zárni, hogy a beteg

- szintévesztő, illetve színagnóziás,
- nem ignorálja-e látótere valamely részét,
- az elkövetett hibák nem eredhetnek a vizuomotoros koordináció zavarából,
- nem áll-e fenn a betegnél a frontális szindróma valamely variánsa, akár motoros perszeverációk, akár a célirányos viselkedés súlyos zavara formájában.
- nem utal-e a hibázás fluktuálása a figyelem zavarára.

b) A teljesítmény kvantitatív elemzése

A teszt első három részében nyilvánvalóan a megértendő információnak csak a terjedelme növekszik. Az információ rövid idejű memóriában való tárolása csak annyi időre szükséges, amíg a beteg megtalálja a megfelelő figurát. Ha az első két részben hibázik a beteg, ennek elsősorban megértési zavar ennek az oka (a Broca-afáziásoknál is). Ha a hibák a második részben jelennek meg, még mindig megértési zavarról beszélünk, de ez eredhet az információfeldolgozási csatorna csökkent kapacitásából: oka lehet azonban a szavak értelmének elidegenedése is, amely igen jellemző a szenzoros afáziákra.

Nagyon fontos figyelni arra, hogyan ismétli meg a beteg a hallott információt (amennyiben spontán megismétli). Ennek ugyanis differenciáldiagnosztikai értéke lehet. Ha ugyanis a beteg jól teljesíti a feladatot, annak ellenére, hogy rosszul ismétli meg, valószínűleg vezetékes (afferens motoros-vezetékes) az afázia. E betegek a gyakran normál övezetben teljesítenek. A transzkortikális motoros afáziára a jó utánmondás jellemző, de a megértés nem intakt, többet hibáznak a vezetékes afáziásoknál. (Nyilvánvaló, hogy csak a teszt alapján a két afázia típus nem különíthető el, de segít a diagnosztikai hipotézis felállításában). Az utánmondás ép még a Wernicke- és a transzkortikális szenzoros afáziásoknál, de beszédmegértésük súlyos mértékben károsodott. Jó utánmondás jó megértéssel – a teszt első három részében – az amnesztikus afáziával (anómiával) járhat még együtt.

A negyedik és az ötödik részben már két figurát kell a betegnek egymás után megérintenie. Ehhez mind az egészségesek, mind az afáziások különböző stratégiákat alkalmaznak. Az egészséges ember általában az első figura megnevezése után egyidejűleg kikeresi a szemével a figurát, és hallgatja a második figura leírását, azt dekódolja, kikeresi, és csak azután mutatja meg a kettőt. Az organikus agyi károsodott betegek igen gyakran képtelenek erre, ennek okai különbözőek lehetnek.

- Képtelenek egyidejűleg két kognitív részfolyamat lefuttatására. Ha az első elemet próbáljuk keresni, illetve memóriájukban tárolni, nem jegyzik meg a másodikat.
- Az első elem kikeresése után nem gátolják le a motoros impulzusokat, és rögtön megérintik a figurát, közben nem jegyzik meg a másikat.
- Míg a második elem nevét dekódolják és vizuálisan kikeresik, elfelejtik az elsőt (akár verbálisan, akár vizuálisan tárolták).
- Míg az első elemet megmutatják, mindkét megnevezés elhangzása és dekódolása után elfelejtik a másodikat.
- Kompenzálni próbálják a két figura megjegyzésében jelentkező nehézségeket oly módon, hogy az utasítás ellenére először a második elemet mutatják meg, és közben elfelejtik az elsőt.
- Ha sikeresen jegyezték meg az első elemet (akár verbálisan, akár vizuálisan), az instrukció teljesítését azért kezdik rögtön a második elem megmutatásával, hogy azt ne kelljen tárolniuk, utána helyesen megmutatják az elsőt. Azaz sorrendcsere történik, amelyet szintén lehet kompenzációnak értelmezni.

E hibák az információfeldolgozás csökkent kapacitására, illetve a rövid idejű verbális emlékezet károsodására utalnak, amely szinte minden afázia típusra jellemző (bár mechanizmusuk különböző lehet). Sorrendcsere esetén nem adunk pontot!

Míg a teszt első részében mindig ugyanazt az igét használjuk, és a főnevek csak tárgyragot kapnak, a hatodik részben az utasítások már bonyolultabb grammatikai struktúrát is tartalmaznak, ragok, névutók, szórendi markerek formájában. Az utasítások több hibázási lehetőséget is tartalmaznak.

Néhány hibatípus:

- a beteg nem érti meg az igét (ebben az esetben a megnevezett figurákkal manipulál ugyan, de nem a kívánt műveletet végzi);
- nem veszi figyelembe a ragot;
- nem érti a főnevek és a névutók kapcsolatát;
- nem képes megjegyezni a két elem nevét. Ha ez utóbbi áll fenn, gyakran el sem jut a beteg a hatodik részig, mivel nagy lesz a hibázás száma a negyedik és az ötödik részben.

Előfordul azonban, hogy sokat hibázik ugyan, de nem ötször egymás után, ezért nem szakítjuk félbe a vizsgálatot. A rész hibáinak elemzésekor azonban vigyázni kell arra, hogy a memóriahibákat ne keverjük össze a grammatikai hibákkal.

Nem elemezzük itt részletesen a grammatikai (pontosabban morfológiai) hibázás jellegét, mivel a beszéd szintaktikus szerveződésének károsodásai a magyar anyanyelvű afáziás betegeknél még kevésbé feltártak. A hatodik rész elemzésekor egyelőre csak azt lehet megállapítani, hogy amennyiben az első öt részt a beteg hibátlanul, illetve minimális hibával teljesítette, de a hatodik részben halmozottan hibázik, valószínű, hogy ép a rövid idejű verbális memóriája, viszont károsodott a grammatikai struktúrák megértése.

A Token beszédmegértési tesztet lehetőleg akkor végezzük el, amikor már sikerül a beteggel megfelelő kontaktust kialakítani, de még nem fáradt el. Mindenképpen előzze meg a tesztet egy kb. 15 perces beszélgetés (a beszédrendszer „bemelegítése” céljából) és egy olyan feladat (akár nem verbális), amelynek teljesítésére a beteg minden bizonnyal képes, de nem automatikusan.

Western-afáziateszt (WAB)

A WAB nyolc kategóriába sorolja az afáziás betegeket. E kategóriák kialakítása a beszéd három jellemzőjének, a beszédfolyékonyság, a beszédmegértés és a beszédismétlés vizsgálatok kapott értékeken alapul.

A beszédképzés folyamatossága, folyékonysága alapján a betegeket két nagy afáziascsoportba (fluens és nonfluens) lehet sorolni, amelyek anatómiailag is többé-kevésbé elhatárolható léziókhoz kötődnek. A nonfluens afáziák az agykéreg anterior, sulcus centralis előtti régiói, míg a fluensek a sulcus centralis mögötti régiók károsodásainál fordulnak elő.

A nonfluens beszéd jellemzői

- Alacsony beszédsebesség (beszédráta). Az angol nyelvű irodalom szerint 1 perc alatt 50-nél kevesebb szót tartalmazó beszéd számít nonfluensnek. Magyar adatokkal erről még nem rendelkezünk, a WAB ezt nem is igényli.
- A beszédképzés jelentős akadályozottsága, amelyhez a beszédartikuláció apraxiás zavarai is csatlakozhatnak.
- Rövid frázishossz: a beteg beszéde általában izoláltan használt szavakból, illetve rövid frázisokból áll.
- Diszprozódia – a beszéd dallamának és hangsúlyozottságának bizonyos mértékű elvesztése.
- A beszéd főként tartalmas szavakból áll (főnevekből és igékből, ezért is nevezik távirati stílusnak).
- Agrammatizmus: kevés grammatikai morfémt tartalmazó beszéd (legalábbis az indoeurópai nyelveken).

Vizsgálataink szerint ezen tulajdonságok jellemzik magyar nyelven is a nonfluens beszédet, bár az agrammatizmus mellett gyakori a paragrammatizmus is.

A fluens beszéd jellemzői

- A beszédráta normális vagy annál magasabb (100-200 szó/perc az angol adatok szerint).
- A beszédartikuláció nem feltétlenül nehezített, bár a gyakori szókeresések következtében annak tűnhet (verbális apraxia is csatlakozhat hozzá).
- Normális frázishossz.
- Normális prozódia.
- „Üres” a beszéd, hiányozhatnak belőle a tartalmas szavak (főleg főnevek); gyakoriak a parafáziák és a neologizmusok; „zsargon” is előfordulhat.

- Megőrzött a beszéd grammatikai szerkezete.

A nonfluens/fluens felosztás a megértés vizsgálatával bontható tovább. A megértés nemcsak a „szenzoros beszédközpont” lézióinál károsodik, bár akkor a legszembeötlőbb, hanem valamely mértékben jellemző az afázia minden típusára.

A károsodás a beszédmegértés folyamatának különböző szintjeit, szakaszait érintheti: a fonémahallást (pl. k-g, d-t megkülönböztetése a bor-por, gép-kép szavakban), az egyes szavak jelentésének megértését, a szintaktikai szerkezet dekódolását, a szövegek összefüggéseinek megértését.

Létrehozhatja mind a percepció, mind a rövid idejű verbális memória, mind a szemantikus emlékezet zavara, de károsodhat külön az auditoros megértés és külön az írott beszéd megértése is. Érintheti a megértés egészét, de korlátozódhat a károsodás bizonyos lexikális kategóriákra is, mint a színek, betűk, ujjak nevei, tulajdonnevek stb.

A WAB a károsodás mértékét és nem a beszédmegértés pszichológiai folyamatának, szerkezetének valamely jellemzőjét veszi figyelembe a kategorizációhoz: mind a nonfluens, mind a fluens csoportokon belül szétválasztja a megértés súlyos és mérsékelt zavaraiiban szenvedők kategóriáit.

Az így kapott négy alcsoportból, a mások beszédének megismétlése során kapott alacsony/magas pontszám alapján történik az a differenciálás, amely az alcsoportokból a tradicionális tipológiának megfelelően kialakítja a nyolc kategóriát.

A három paraméter alapján kialakított kategóriák a következők:

1. Globális: nonfluens, alacsony megértés, alacsony ismétlés.
2. Izolációs: nonfluens, alacsony megértés, jó ismétlés.
3. Broca: nonfluens, viszonylag jobb megértés, alacsony ismétlés.
4. Transcorticalis motoros: nonfluens, viszonylag jobb megértés, jó ismétlés.
5. Wernicke: fluens, alacsony megértés, alacsony ismétlés.
6. Transcorticalis szenzoros: fluens, alacsony megértés, jó ismétlés.
7. Vezetékes: fluens, magas megértés, alacsony ismétlés.
8. Anómikus: fluens, magas megértés, magas ismétlés.

Az afázia kategóriák diagnózisához nem használjuk fel a megnevezési próbák eredményeit. A megnevezés károsodása (anómia) azonban minden afázia típusra jellemző, önmagában nincs lokalizációs jelentősége. Ezért a WAB-ban sem szolgáltat disztinkciós értéket, bár a sikeres megnevezés feltételei és az elkövetett hibák sajátosságai támpontot adhatnak az anómia mechanizmusainak további tisztításához.

A WAB két részből áll, *első részének* célja kifejezetten az afázia vizsgálata. A beszéd információtartalmát, folyékonyságát, a megértést, az ismétlést és a megnevezést értékelő, ezeket 1-től 10-ig pontozó szubtesztből áll. E pontok összegének kétszerese adja meg az afázia-együtthatónak (AQ) nevezett értéket.

A WAB *második része* az írás-olvasást, a számolást, a praxist értékeli, és a Raven-intelligenciatesztet is tartalmazza. Ezek és az AQ alapján kiszámítható a kortikális együttható (CQ), amely a kognitív folyamatok károsodásának súlyosságát jellemzi. Ha az AQ-hoz csak az írás-olvasás eredményeit adjuk hozzá, akkor egy nyelvi együttható számítható ki. A tesztnek az első részét ismertetjük.

I. A spontán beszéd vizsgálata

A beszéd információtartalma és folyékonysága a beteg hat kérdésre adott válasza és egy adott kép elmesélése alapján értékelendő.

Az információtartalom pontozásához részletes instrukciót ad a teszt az elfogadhatóan megválaszolt kérdések száma és a képleírás részletessége alapján. Az információtartalom értéke nem használható fel az afázia profilhoz, az afáziának csak a mélységét és nagymértékben a beteg kommunikációs készségét jellemzi.

A WAB nem a teljesítménypontok alapján, hanem egy kód szerinti tízes skálán értékeli a fluenciát, amelynek egyes értékei nem annyira mennyiségileg, mint minőségileg különbözhetnek. E kód elsajátítása klinikai tapasztalatot és rendszeres szupervíziót igényel. A skála 4-es és 5-ös értékeinek megítélése a legproblematisabb, mivel ez dönti el, hogy az afáziát a nonfluens (1–4. pont) vagy a fluens (5–10. pont) kategóriába soroljuk-e.

Nehéz objektív módon meghatározni a „fluensebb” (5-ös értéknél) jelzőt, másrészt a propozíciós frázisok is tartalmazhatnak bizonyos grammatikai szerkezetet. A 3-as fluencia megítélése is problematikus lehet, mely a „motyogó, nagyon alacsony volumenű zsargon”-ra adható. Miben különbözik ez a

nonfluens zsargon a fluens fonémikus zsargontól, amely neologizmusokból áll? Benson és Geschwind szerint abban, hogy a beszéd bizonytalan, elég halk mormolásból áll, amelyben nem kivehetők az egyes szavak körvonalai. Ezzel ellentétben a fluens zsargon mondat jellegű struktúrája jól észlelhető.

A fluenciaskála „fluens” értékeinél a finomabb pontozás jelenthet problémát, de ennek már nincs jelentősége, hiszen a fluencia 8-ra vagy 9-re értékelése csak az AQ-t módosítja, nem pedig a kategóriákba sorolást. A zsargonnak, azaz a halandzsaszerű beszédnek is két formája van: a már említett típus, amely elsősorban értelmetlen neologizmusokból áll (fonémikus zsargonnak nevezzük), a WAB 7-tel jelöli, míg a szemantikus zsargon (8-as) értelmes szavakból fűzött jó mondatstruktúrájú értelmetlen szöveg, amely emlékeztet a skizofrén beszédre. Az afáziás beszéd rendeződése során az első típus átmenet lehet vezetékes afáziába, míg a szemantikusból inkább anómia lesz.

A beszéd folyékonysága az afázia stádiumától is függ. A vaszkuláris történés után az afázia sokszor nonfluens, még a poszterior léziók esetében is, de a rendeződés során néhány nap alatt felcserélődhet fluensre. A fluens beszéd nonfluenssé válása azonban általában újabb agyi patológiás történés jele. (A fluencia fluktuálása pedig a szubkortikális magvak lézióinál gyakori jelenség.)

Instrukció a kérdésekhez:

Ha a beteg egy-egy szóval válaszol, kérjük meg, hogy próbáljon mondattal válaszolni, de ezt ne erőltessük!

1. Hogy érzi magát?
2. Hogy hívják önt?
3. Volt már itt régebben is?
4. Hol lakik?
5. Mi a foglalkozása?
6. Mondja el röviden, miért van itt? Milyen panaszai vannak?

Képleírás

Instrukció a képleíráshoz:

„Kérem, mondja el, hogy mit lát a képen! Próbáljon meg összefüggően, kerek mondatokban beszélni!”

[A képet az Af./I. tartalmazza.]

A SPONTÁN BESZÉD ÉRTÉKELÉSE

A) Információtartalom

0 pont: A válaszok nem tartalmaznak értékelhető információt.

1 pont: A válaszok töredékesek, pl. csak a vezeté- vagy csak a keresztnévét mondja a beteg.

2 pont: Bármely 1 kérdésre helyes a válasz.

3 pont: Bármely 2 kérdésre helyes a válasz.

4 pont: Bármely 3 kérdésre helyes a válasz.

5 pont: A 6 kérdés közül 3-ra helyes a válasz, és a képleírás is tartalmaz értékelhető információt.

6 pont: Komplettebbek a propozíciós mondatok. A mondatok szintaktikája normális lehet. Parafáziák előfordulhatnak, változó fonémákkal és neologizmusokkal.

7 pont: A 6 kérdés közül legalább 4-re helyes választ ad, és a képen láthatókból legalább 6-ot megnevez.

8 pont: A 6 kérdés közül 5-re helyes a válasz, a képleírás azonban még nem teljes.

A felismerhető fonémikus parafáziákat helyes válasznak fogadjuk el.

9 pont: Mind a hat kérdésre helyes a válasz. A kép leírása majdnem teljes: legalább 10 személyt, tárgyat vagy cselekvést nevez meg a beteg. Lehetségesek a körülírások is.

10 pont: Mind a 6 kérdésre, mind a képre adott válasz helyes és elfogadhatóan teljes.

A mondatok normális hosszúságúak és komplexitásúak.

B) Fluencia, grammatikai kompetencia, parafáziák

0 pont: Nincsenek sem szavak, sem rövid értelmetlen kifejezések.

1 pont: Valamennyire értelmes, visszatérő sztereotíp megnyilvánulások, változó intonációval.

2 pont: Egyes szavak gyakran parafáziák, nagy erőfeszítéssel és hezitálásokkal.

- 3 pont: Fluens visszatérő kijelentések, vagy mormoló, nagyon alacsony volumenű zsargon.
- 4 pont: Akadozó, távirati stílusú beszéd. Főleg izolált szavak, gyakran parafáziák, időnként már igékel és propozíciós frázisokkal. A mondatok csak automatikus jellegűek, pl. „Nem tudom”.
5. pont: Gyakran távirati stílusú, de fluensebb beszéd, mely már néhány grammatikai szerkezetet is tartalmaz. A parafáziák igen jellegzetesek. Kevés propozíciós mondat.
6. pont: Komplettebbek a propozíciós mondatok. A mondatok szintaktikája normális lehet. Parafáziák előfordulhatnak, változó fonémákkal és neologizmusokkal.
- 7 pont: Fonémikus zsargon, melyben a szintaktikai elemek és a ritmus a magyar nyelvre jellemzőek.
- 8 pont: Körülírással fluens beszéd. Jól észlelhető szótalálási nehézségek. Verbális parafáziák. Előfordulhat szemantikus zsargon. A mondatok szerkezetileg gyakran épek, de értelmetlenek.
- 9 pont: Többnyire teljes, releváns mondatok. Gyakori a hezitálás és/vagy a parafáziák. Szótalálási nehézségek, valamint artikulációs hibák is előfordulhatnak.
- 10 pont: Normális hosszúságú és felépítésű mondatok, határozott meglapulás, akadozás és artikulációs nehézségek nélkül. Nincsenek parafáziák.

II. A megértés vizsgálata (auditív verbális megértés)

A WAB megértési próbái három részpróbából állnak:

A) Igen/nem kérdések: 20 kérdés, amelyekre a beteg igen/nem-mel vagy fejbólintással, sőt szembeccukással is reagálhat. A kérdések egy része a beteg személyére irányul, és a vizsgálati szituációban megszokott (pl. neve, címe), míg a feladat második felének kérdései a szituációtól teljesen függetlenek („Feltöri a diót, mielőtt megenné?”). A szituációfüggőség jól láthatóan megjelenik a megértés súlyosabb károsodásainál.

Elmagyarázzuk a betegnek, hogy a továbbiakban csak igennel vagy nemmel kell válaszolnia kérdéseinkre, ha ez is nehéz, akkor fejbólintással vagy szembeccukásával. Az instrukció megismételhető, ha szükséges, a feladatok közben is. Ha a beteg kellő módon reagál, azt erősítsük meg, de ne bólintunk, ne kommentáljuk az egyes válaszokat! Ha a beteg saját maga javítja ki a válaszát, az utolsó választi pontozzuk. Ha a beteg nem egyértelmű vagy konfabuláló választ ad, ismételjük meg az instrukciót és a kérdést, majd az erre adott választ értékeljük. Ha a válasz még erre sem egyértelmű, 0 pontot adjunk. Minden helyes válaszra 3 pontot adunk. A válaszokat a megfelelő oszlopba írjuk: verbális, gesztikulációs vagy szembeccukás. Maximum pontszám: 60 pont.

- Önt Tótnak (Kisnek) hívják?
- Önt Fehérnek (Szókének) hívják?
- Önt ... hívják?
- Szegeden lakik?
- Miskolcon lakik?
- Ön férfi/nő?
- Ön orvos?
- Én nő/ferfi vagyok?
- Ég a villany a szobában?
- Csukva van az ajtó?
- Szállodában vagyunk?
- Kórházban vagyunk?
- Piros pizsama van önön?
- A papír elég a tűzben?
- Március korábban van, mint június?
- Feltöri a diót, mielőtt megenné?
- Havazik júniusban?
- Nagyobb a ló a kutyanál?
- A füvet baltával nyírják?

B) Auditív szófelismerés: a betegeknek hallás után 60 szót kell rámutatással azonosítaniuk. Ezek lehetnek valós tárgyak nevei vagy képeken ábrázoltaké, illetve testrészek nevei. Kategóriái: valós hétköznapi tárgyak, ezek képei; geometriai idomok; nagybetűk; számok; színek; bútorok; az arc részei; ujjak; testrészek oldalmegjelöléssel. E kategóriákat gyakran szelektíven érinti a megértési zavar. A szó- és képegyeztetéses próbák a legkönnyebbek a betegek számára, valószínűleg azért, mert ezeknél a válaszlehetőségek korlátozva vannak, másrészt a jobb félteke beszédkapacitása is igénybe vehető. Minden helyes válasz 1 pontot kap (összesen 60 pont).

A tárgyakat véletlenszerű elrendezésben, a beteg elé tesszük, ügyelve arra, hogy ha a betegnek hemianópiája van, akkor az ép látótérbe kerüljenek. Majd a tárgyak, idomok, betűk, számok, színek képeit tartalmazó lapokat mutatjuk meg a betegnek. Azután kérjük meg, hogy mutasson rá a bútorokra, testrészeire, ujjaira a megadott sorrendben. Minden szó előtt az instrukció: „Mutasson rá...” vagy „Melyik a...” Minden utasítás megismételhető egyszer. Ha a beteg nemcsak egy tárgyra, képre stb. mutat, 0 pontot kap, kivéve, ha nyilvánvalóan felismerte, hogy hibázott, és kijavítja a választát.

A jobb-bal megkülönböztetést igénylő hat kérdésnél mind az oldalt, mind a testrészt helyesen kell megmutatnia a betegnek, csak akkor kap pontot. Ha a szobában nem található meg a listán szereplő bútor, lehet mással helyettesíteni (pl. asztal helyett ágy). Minden helyes válaszra 1 pontot adunk. Maximális pontszám 60 pont.

TÁRGYAK	RAJZOK	ÁBRÁK	BETŰK	SZÁMOK
csésze	gyufa	négyzet	J	5
gyufa	csésze	háromszög	F	61
ceruza	fésű	kör	B	500
virág	csavarhúzó	nyíl	K	1867
fésű	ceruza	kereszt	M	32
csavarhúzó	virág	henger	D	5000

SZÍNEK	BÚTOR	TESTRÉSZEK	UJJAK	JOBB/BAL
kék	ablak	fül	hüvelykujj	jobb váll
barna	szék	orr	középső	bal térd
piros	asztal	szem	mutató	bal boka
zöld	lámpa	váll	gyűrűs	jobb csukló
sárga	ajtó	nyak	kicsi	bal könyök
fekete	padló	áll	jobb fül	jobb szem

[A képeket az Af./II. tartalmazza.]

C) Szekvenciális utasítások – növekvő hosszal és eltérő grammatikai struktúrákkal. 11 utasításból áll: három egyszerű cselekvés (csukja be a szemét), kettő két mozzanatból álló cselekvés (mutasson az ablakra, aztán az ajtóra), négy reverzibilis eszköz-tárgy relációt tartalmazó utasítás (mutasson a tollal a könyvre), végül kétutasításos, birtokos viszonyt és hely-, valamint tárgyrelációkat tartalmazó feladat (tegye a fésűt a toll másik oldalára, és fordítsa meg a könyvet).

A két cselekvést igénylő mondatoknál nyilvánvaló a rövid idejű verbális emlékezet szükségessége. Leggyakrabban az eszköz-tárgy relációt tartalmazó utasításoknál hibáznak a betegek (fordítva teljesítik, mind a két tárgyat megérintik, csak az egyik tárgyat érintik meg, az egyik tárgyat a másikkal helyettesítik stb.). Valószínűnek tűnik, hogy a grammatikai struktúrák megértésében elkövetett hibák jellege szerint az afázia mélyebb mechanizmusaira is lehet következtetni. Például annak alapján, hogy az eszköz-tárgy utasítást fordítva teljesíti a beteg, a két utasításból álló bonyolultabb grammatikai struktúrákat viszont jól, valószínű, hogy nem kifejezetten a beszéd szintaktikai szintje károsodott a betegnél, hiszen maga a grammatikai konstrukció, sőt a komplikáltabb birtokos szerkezet + helyhatározó (a toll másik oldalára) dekódolása ép.

Az utasítássorokból csak a legegyszerűbbeket tudják teljesíteni azok a betegek, akik az igen/nem kérdéseknél is csak a legegyszerűbbeket tudták teljesíteni, és az auditoros szöfelismerésnél megértési zavart mutatnak. Az utasítások pontozása súlyozott, az utasítások hosszától és felépítésétől függ. A hibázás jellege határozza meg a hibásan teljesített utasítások pontértékeit is.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a megértési próbák kifejezetten elkerülik a verbális emlékezet vizsgálatát, hiszen az valamely módon minden afáziás betegnél károsodik. Ennek vizsgálatára a Token-teszt alkalmas. A pontosabb diagnózishoz az írott beszéd vizsgálata is elengedhetetlen, hiszen például a tiszta szósüketség abban különbözik a Wernicke-afázia más alcsoportjától, hogy a beteg jól megérti az írott szöveget.

ÉRTÉKELÉS

Minden egyes utasítás részleges teljesítésének pontértékét az utasítás szövegének megfelelő szegmentuma feletti szám jelzi. Ha a beteg kéri, vagy ha láthatóan összezavarodott, az utasítást teljes egészében ismételjük meg. A beteg elé az asztalra egy tollat, egy fésűt és egy könyvet teszünk a leírt sorrendben. „Látja a tollat, a fésűt és a könyvet? Arra kérem, hogy mutasson rá, vagy azt tegye velük, amit kérni fogok! Kezdhetjük?” Ha a beteg nem érti meg a feladatot, mutassuk meg, érintsük meg a fésűvel a tollat, és kezdjük előlről.

Általános elv: ige ragozva: 2 pont; főnév ragozás nélkül: 1 pont; főnév ragozva: 2 pont.

A 6., 7., 8., 9. feladatban ha fordítva teljesíti a beteg az utasítást, 0 pontot kap.

A 10. feladatban, ha fordítva teljesíti az utasítás első műveletét: 4 pontot vonunk le. Mivel az „aztán adja ide” nem határozza meg, hogy mit, akár a tollat, akár a könyvet, akár mind a kettőt nyújtja át a beteg, elfogadjuk helyesnek. Ha a toll vagy a könyv helyett a fésűt használja fel a beteg: 1 pontot vonunk le. Ha nem teszi rá a tollat a könyvre, csak megérinti azt: 2 pontot vonunk le.

A 11. feladatban, ha a tollat teszi a fésű másik oldalára: mínusz 4 pont. Ha a tollat a könyv mellé teszi: mínusz 1 pont. Ha lemarad az első vagy a második rész: mínusz 10 pont.

Maximális pontszám: 80 pont.

Pontozás:

- 2 pont: 1. Emelje fel a kezét.
 - 2 pont: 2. Csukja be a szemét.
 - 2 pont: 3. Mutasson a székre.
 - 4 pont: 4. Mutasson az ablakra, aztán az ajtóra. Fordított sorrend: 1 pont
 - 4 pont: 5. Mutassa meg a tollat és a könyvet. Fordított sorrend: 1 pont
 - 8 pont: 6. Mutasson a tollal a könyvre. Fordítva mutat: 6 pont
 - 8 pont: 7. Mutasson a tollra a könyvvel. Mindkettőt mutatja: 4 pont
 - 8 pont: 8. Mutasson a tollal a fésűre. Mást mutat: 1 pont
 - 8 pont: 9. A könyvvel mutasson rá a fésűre.
 - 14 pont: 10. Tegye a tollat a könyv tetejére, aztán adja ide. (4, 6, 4 pont)
 - 20 pont: 11. Tegye a fésűt a toll másik oldalára, és fordítsa meg a könyvet. (5, 5, 5, 5 pont)
- A három részpróba pontértékeit összeadjuk, és hússzal elosztva kapjuk meg a megértés paraméterét.

III. A beszéd ismételése vizsgálata

A WAB ismétlési része 15 növekvő hosszúságú és komplexitású szóból, frázisból, illetve mondatból áll. A feladat értékelésénél a pontszámokon kívül figyelmet érdemel az is, hogy az elismétlendők mely részét hagyja le a beteg (ha az elejét és a végét, ez a rövid idejű emlékezet zavaraira utal; az igéket és/vagy a funktorokat: Broca-afázia); illetve mikor jelennek meg a parafáziák, és milyen típusúak (a literálisak a fluens afáziákra jellemzőek) stb. (Itt jegyezzük meg, hogy a teszt kevés olyan feladatot tartalmaz, amely „automatikus” sorok előhívását igényli, pl. számok vagy verssorok. Ezért a WAB-ot kiegészítettük Petőfi Sándor Nemzeti dalának elmondásával. A Broca-afáziás betegek teljesítménye igen jó a feladatban. „Fonémikus végszók” alkalmazásával általában önálló sorok, frázisok kifejtésére is képesek a betegek.)

Az ismétlési próbában elért pontok összegét tízzel kell elosztani.

Instrukció:

„Kérem, mondja utánam azt, amit én mondok.” (A válaszokat írjuk le.) Megismételhetjük egyszer a feladatokat, ha a beteg kéri vagy nem jól hallotta. Ha az utánmondás hiányos, minden egyes felismerhető szóra 2 pontot adunk. A kisebb diszarthriás hibákat vagy a köznapi kiejtést helyes válaszként fogadjuk el. A szórendi hibákért vagy a literális parafáziákért (fonémikus hibákért) 1 pontot vonunk le.

Maximális pontszám: 100 pont.

ÉRTÉKELÉS

- 2 pont: 1. ágy
- 2 pont: 2. száj
- 2 pont: 3. pipa
- 2 pont: 4. ablak

- 2 pont: 5. cseresznye
 4 pont: 6. hógolyó
 4 pont: 7. ötvenöt
 6 pont: 8. negyvenöt méter
 10 pont: 9. hatvankét és fél fok
 8 pont: 10. Csöngött a telefon.
 10 pont: 11. Én nem jövök vissza.
 10 pont: 12. A pékinas részeg volt.
 8 pont: 13. Első honvéd tüzer ezred.
 10 pont: 14. Bárcsak így lett volna.
 20 pont: 15. Tegyen a kosaramba még két tucat kacsatojást is.

IV. A megnevezés vizsgálata

Négy feladtból áll a teszt e része.

- 20 valós tárgy megnevezése (akár látás, akár tapintás alapján, segítséggel vagy anélkül);
- állatnevek felsorolása 1 perc alatt (asszociációs sor);
- mondatbefejezés (különböző begyakorlottságú és valószínűségű válaszokkal);
- kérdések, melyekre egyszavas válaszok (vagy egyszerű frázisok) adandók.

E feladatok közül az asszociációs sor a legérzékenyebb az afáziára. Igen ritkán fordul elő, hogy az afáziás beteg, bármilyen típusú is az afáziája, képes legyen 1 perc alatt 20 állatnevet (ez az értékelés felső határa) felsorolni. A tárgymegnevezési feladatban azonnal észlelhető, hogy a megnevezésszavar csak a vizuális szférára korlátozódik-e vagy általános. Ezt oly módon vizsgáljuk, hogy ha a beteg nem képes látás alapján megnevezni a tárgyat, akkor azt a kezébe adjuk megtapogatni. Segíthető a megnevezés oly módon, hogy a vizsgáló személy megmondja, mi a szó kezdete (fonémikus „végszó”), illetve összetett szavak esetében megnevezi a szóösszetétel első tagját (szemantikus „végszó”). Ennek differenciáldiagnosztikai jelentősége is van, mivel a Broca-afáziásokat segíti a fonémikus „végszó”, míg a szemantikus nem, az anómikusoknál viszont fordított a helyzet. A másik két feladat inkább a kontextuális hatásokat mutatja meg a megnevezésre.

A megnevezés egyéb jellegzetességeiről, mint a főnév/ige arány, töltelékiszavak milyensége, körülírások tulajdonságai stb., elsősorban a betegek spontán beszédének alapján kaphatunk információt.

A) Tárgymegnevezés

A tárgyakat egyesével tesszük az asztalra. Ha a beteg látás alapján nem tudja megnevezni, megtapogathatja őket. Ha ez nem segít, mondjuk meg az első szótagot vagy az összetett szó első részét. 20 másodperc áll a beteg rendelkezésére a megnevezéséhez. A helyesen vagy csak enyhe artikulációs hibával kimondott névért 3 pontot adunk; 2 pontot: ha felismerhető a fonémikus parafázia, 1 pontot: ha taktilis vagy fonémikus cue-t igényel.

Maximális pontszám: 60 pont.

A tárgyak: kés, toll, könyv, sál, gombostű, kalapács, fogkefe, ceruza, sótartó, kanál, csavarhúzó, kulcs, gémkapocs, pénz, villa, spárga, öv, géz, fakanál, sakk.

B) Szófolyékonyság

Megkérjük a beteget, hogy soroljon fel 1 percig állatneveket. Segíthetünk neki: „lehet háziállat, mint a kutya; vagy vadállat, mint a medve.” Minden megnevezett állatnév 1 pontot ér, még ha literális parafázia is előfordul.

Maximális pontszám: 20 pont.

C) Mondatbefejezés

Instrukció: „Mondatokat mondok, melyeknek a vége hiányzik. Kérem, fejezze be ezeket a mondatokat.

Pl.: A jég... Milyen a jég? ... hideg.”

Minden helyes válasz 2 pontot ér. 1 pontot levonunk, ha fonémikus parafázia van. Ha a válasz nem a szokásos, de adekvát, az is kaphat 2 pontot.

Pl.: A fű ... zöld, – de jó, ha nő.

Maximális pontszám: 10 pont.

1. A fű ... (zöld).

2. A cukor ... (édes, fehér).
3. A rózsza piros, az ibolya ... (kék).
4. Madarat tolláról, embert ... (barátjáról).
5. A zsebemben van tíz ... (forint, fillér).

D) Dialógus

„Válaszoljon a következő kérdésekre!”

Minden elfogadható válasz 2 pont. A fonémikus parafáziák: 1 pont. Maximális pontszám: 10 pont.

1. Milyen színű a hó?
2. Mivel írunk?
3. Hány ujj van egy kézen?
4. Hol dolgoznak az orvosok?
5. Hol lehet bélyeget vásárolni?

ÉRTÉKELÉS

A következő táblázat ad segítséget az afázia típusának véleményezéséhez:

	FLUENCIA	MEGÉRTÉS	ISMÉTLÉS	MEGNEVEZÉS
GLOBÁLIS	0–4	0–3,9	0–4,9	0–6
BROCA	0–4	4–10	0–7,9	0–8
IZOLÁCIÓS	0–4	0–3,9	5–10	0–6
TRANSZ. M.	0–4	4–10	8–10	0–8
WERNICKE	5–10	0–6,9	0–7,9	0–9
TRANSZ. SZ.	5–10	0–6,9	8–10	0–9
VEZETÉSES	5–10	7–10	0–6,9	0–9
ANÓMIKUS	5–10	7–10	7–10	0–9

Először a fluencia pontszáma alapján kiválasztjuk, hogy a beteg a fluens vagy a nem fluens csoportba tartozik. Majd a megértés pontszáma alapján kiválasztható az adott csoportból az a két osztály, melyek közül az ismétlés eredménye dönti el, hogy melyikbe illik az adott teljesítmény.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a WAB elsősorban segédeszköz, amelyre támaszkodni lehet a klasszifikációban, amely segítséget ad a károsodott beszéd folyamatok kiválasztásához. Ezek részletesebb vizsgálata már a „parciálisnak” nevezett vizsgálati módszerek alkalmazását igényli.

Az afázia súlyosságát a következő pontok alapján véleményezhetjük:

- 25 pont alatt: igen súlyos;
 25 és 50 pont között: közepesen súlyos;
 50 és 75 pont között: közepes;
 75 ponttól 94 pontig: enyhe.

A WAB-nak az instrukciós füzet szerinti értékelése csak kezdetben javasolt. Ha a terapeuta kellő tapasztalattal rendelkezik, akkor a tesztet már képes kreatívan használni, a normatív adatok mellett az afáziás folyamat jellegét, komplex voltát ki tudja mutatni (pl. anómiába átment Wernicke-afázia; Wernicke-afázia afferens motoros elemekkel stb.), ami a terápia kialakításához lényeges szempontokat ad.

[A WAB-tesztet és a vizsgálólapokat a 42. melléklet, a képeket az Af./II. tartalmazza.]

A diszartria vizsgálata

A vizsgálat részei

A diszartria a verbális kommunikáció motoros részének, a beszédmozgások koordinációs kivitelezésének zavara. Az Európai Foniáterek Uniójának véleménye szerint a diszartria a beszéd folyamatosságának kvalitatív és kvantitatív változása. Okai között szubkortikális, kortikális, cerebrális betegségek, traumák, gyulladásos vagy érrendszeri megbetegedések, anyagcserezavarok és tumorok egyaránt megtalálhatók. A diszartria fő tüneteit mindig a központi lézió lokalizációja és kiterjedése határozza meg. Elmosódott, monoton, rosszul érthető beszéd, inkoordinált artikulációs mozgások, sérült testmotorika, nyálfolyás, rinofónia aperta és egyenetlen légzés jellemezheti ezt a beszédzavart.

A diszartriavizsgálat az anamnézis felvétele után a beszédszervek állapotára, működésére, a mozgáskészségekre és a légzésre irányul. A vizsgálathoz tartozik a beteg megfigyelése a vizsgálat folyamán. A betegség súlyosságától függően kiegészítő vizsgálatok csatlakozhatnak az alapvizsgálatokhoz.

[Az anamnézislevegő kérdései a beszédben megmutatkozó tünetek kialakulásának előzményeire, a betegség lefolyására, a sérülés körülményeire, a korábbi kezelésekre, a diszartriás élethelyzetére vonatkoznak.]

Szemponctok az anamnézis felvételéhez diszartria esetén

- Kórházi zárójelentések, kiegészítő vizsgálatok elemzése, fénymásolása.
- Mikor, hogyan, milyen körülmények között alakult ki a betegség?
- Mennyi időt töltött kórházban?
- Mennyi időt töltött rehabilitációs osztályon?
- Volt-e magas vérnyomása az elmúlt évek során? igen * nem
- Volt-e olyan betegsége, amelyre állandóan gyógyszert szedett? igen * nem
- Ha igen, mi volt az?
- Előfordult-e a családban hasonló betegség? igen * nem
- Ha igen, kinél, milyen?
- Az agyi történetes felléptekor tudott-e rögtön kommunikálni? igen * nem
- Részesült-e logopédiai kezelésben (kórházban, rehabilitációs intézetben)? igen * nem
- Ha igen, mennyi ideig?
- Tudott-e olvasni? igen * nem
- Tudott-e számolni? igen * nem
- Megértette-e a beszédet? igen * nem
- Gyógytornában részesült-e? igen * nem
- Tiszta diszartriáról van-e szó? igen * nem
- Társulnak-e hozzá afáziás tünetek? igen * nem
- Családban él a beteg? igen * nem
- Elfogadja-e saját beszédhibáját? igen * nem
- Ha nem, milyen jelét adja? ideges * depressziós * ingerlékeny * egyéb
- A család segít-e a betegnek? igen * nem
- A beteg tud-e egyedül közlekedni? igen * nem
- Ha nem, vállalja-e a család a beteg elszállítását a kezelésekre? igen * nem
- Segít-e a betegnek valaki napközben? igen * nem
- Egyéb fontos adat a betegről és a betegségével kapcsolatban.

[A vizsgálólápot a 43. melléklet tartalmazza.]

A beszédszervek állapota

A beszédszervi állapot vizsgálata, megfigyelése az izomerő, a koordináció, a pontosság, a mozgásterjedelem és a szimmetria-aszimmetria milyenségére vonatkozik.

- Az arcizomzaton nyugalmi állapotban van-e aszimmetria,
- van-e a szemhéjakon részleges szemhéjzáródási tendencia,
- vannak-e ráncok a homlok egyik oldalán?

- Képes-e
ajakzár létrehozására,
ajakbiggyesztésre,
mosolygásra?
- Az állkapocs milyen helyzetben van nyugalmi állapotban, milyen mozgásra képes?
- A nyelv izomzatát nyugalmi helyzetben és mozgás közben figyeljük meg.
- A palatofaringeális izomzat állapotáról foniáter véleményét kérjük, de saját megfigyeléseinkre is támaszkodunk.
- Kikérdezzük a beteget, hogy tud-e megfelelően rágni, nyelni, tud-e akaratlagosan köhögni. Megfigyeljük, van-e nyálfolyás.

A vizsgálatához felhasználhatjuk A beszédszervi állapot és működés vizsgálata II. űrlapot (8. melléklet), nazális hangszín esetén A beszédszervi állapot és működés vizsgálata III. űrlapokat (18. melléklet).

[A vizsgálólápot a 44. melléklet tartalmazza.]

A beszédszervi működés

A beszédszervi működés vizsgálata a hangadásra, hangképzésre, artikulációra, a beszéd folyamatosságára vonatkozik.

Megfigyeljük, milyen a hang minősége, a hangtartás hosszúsága a hangmagasság, a prozódia. Az artikuláció vizsgálatához felhasználhatjuk Az artikuláció vizsgálata I. űrlapját is (10. melléklet).

[A vizsgálólápot a 45. melléklet tartalmazza.]

A mozgáskészség

A vizsgálat során a nagymozgások és a finommotorika biztonságát, koordináltságát, minőségét figyeljük meg.

[A vizsgálólápot a 46. melléklet tartalmazza.]

A légzés

Elsősorban a beszédlégzést figyeljük meg, a levegővel való gazdálkodni tudást. Szintén felhasználjuk a már említett vizsgálólápotokat a légzés megítéléséhez, valamint A beszédszervi állapot és működés vizsgálata IV. űrlapot is (19. melléklet).

A vizsgálatához hozzátartozik a beteg magatartásának, viselkedésének megfigyelése is. Hogyan vállalja a vizsgálati – később a terápiás – helyzetet, a feladatokat, mennyire aktív és lelkiismeretes a gyakorlásban, elfogadja-e a logopédust, a tanulási szituációt.

Mindezekről, valamint a bekövetkező változásokról célszerű feljegyzést vezetni.

Kiegészítő vizsgálatok

Amennyiben a diszartriához afázia is társul, elvégezzük a Token-tesztet (41. melléklet), illetve a Western-afázia tesztet (42. melléklet). Részletes leírásuk az afázia vizsgálatáról szóló fejezetben található.

A Harris-féle laterális dominancia teszt

A teszt rövidített változata

A laterális dominancia az egyik testoldal előnyben részesítését és jobb teljesítményét jelenti a másik oldalhoz viszonyítva. Bár van tendencia a következetes jobb oldali vagy bal oldali dominanciára, sokféle dominanciakép létezik.

Keresztezett dominanciának nevezzük, ha a domináns kéz és a domináns szem ellentétes oldalon van.

Kevert vagy nem teljes a kézdominancia, ha az egyén nem mutatja az egyik kéz következetes preferenciáját vagy fölényét. A szem- és a lábdominancia hasonlóan kevert, ha az egyik oldal preferenciája nem következetes. Egy személynek lehet kevert kézdominanciája, és mégis némileg preferálja az egyik oldalt, hasonlóképpen a szem és láb esetében is.

Kétoldalasnak (kétkezes, ambidexter) nevezzük a személyt, ha teljes vagy majdnem teljes egyenlőség van a két kéz között.

A vegyes dominancia specifikus kéz-, láb- vagy szempreferencia nélkül magában foglalja mind a keresztezett, mind a nem teljes dominanciát.

Az átalakított dominancia azt jelenti, hogy a személy korábban a másik kezét preferálta: ez rendszerint a korábban balkezes, jobb kezűket preferáló személyekre vonatkozik.

Eszközök:

űrlap,

18x25 cm-es karton, a közepén 2,5 cm átmérőjű lyukkal,

kaleidoszkóp,

játék távcső (vagy kartonpapír henger),

babzsák,

52 db játékkártya,

játék puska (kb. 60 cm hosszú),

két egyforma hosszú ceruza,

stopperóra,

kézdinamométer (nem kötelező).

Motiváció

„Most néhány érdekes dolgot fogunk csinálni.”

1. A jobb és a bal ismerete

Instrukció:

„Mutasd meg nekem a jobb kezedet!” Majd: „Mutasd meg nekem a bal füledet!” Majd: „Mutasd meg nekem a jobb szemedet!”

Kerüljük a segítségadást (arckifejezés, tekintet)!

Űrlap:

Kifogástalan válaszok 2 mp-en belül: +

Helytelen válasz: –

Helyes válasz 2-4 mp habozás után: h

Helyes válasz 5 vagy több mp habozás után: H

2. Kézpreferencia

Instrukció:

„Mutasd meg nekem, hogyan tudsz labdát dobni!”

Tíz tevékenységet kell pantomimben megmutatni:

1. labdadobás	6. ajtógombfordítás
2. órafelhúzás	7. rádiózás
3. szögbeverés	8. vágás ollóval
4. fogkefélés	9. vágás késsel
5. hajfésülés	10. írás

ÉRTÉKELÉS

Jelöljük a kézhasználat értékét minden tevékenységnél külön

jobb kéz	értéke: 10
bal kéz	értéke: 0
bal-jobb	értéke: 5

3. Szimultán írás

A vizsgálólap (47. melléklet) második oldalát a személy elé helyezzük úgy, hogy az alsó széle párhuzamos legyen az asztal szélével.

Instrukció:

„Meg szeretném nézni, milyen jól tudsz számokat írni két kézzel egyszerre.”

Ceruzát teszünk a személy mindkét kezébe, és író helyzetbe helyezzük pontosan a bal és a jobb alá.

„Amikor azt mondom, hogy rajt, írd le az 1-es számot mindkét kezeddal egyszerre, aztán írd alá a 2-es számot mind a két kezeddal egyszerre, azután a 3-as számot, és így tovább lefelé 12-ig! Haladj amilyen gyorsan tudsz, és ne felejtse el, hogy mindkét kezeddal egyszerre kell írnod!”

Ha szükséges, megismételjük a magyarázatot. Kezds előtt egy kemény papírlapot vagy dossziét tartunk 15 cm-re a személy arca elé.

„Ez egy kicsit nehezebbé teszi.” „Kész, rajt!”

Ha nem ír szimultán, megállítjuk, és újra indítjuk a vizsgálati lap harmadik oldalát használva. Ha lassan megy, buzdítuk sietésre. A gyorsaság hangsúlyozásának oka, hogy megakadályozzuk a személy szándékos értelmi kontrollját. Ha nem tudja a függőleges oszlopot tartani, segítsünk neki úgy, hogy följebb húzzuk a lapot.

Ha a papír aljára jut, mielőtt a 12 számot leírta volna, tegyük a kezét a ceruzákkal föl, és kérjük, hogy folytassa.

Meg kell jelölni minden számot, amelyet tükörírással írt részben vagy egészen, vagy amelyet tükörírással kezdett és azután javított. Jegyezzük fel a jobb- és a balkezes megfordításokat és azt, hogy melyik kéz mutatott jobb koordinációt.

Ha óvodás gyermekkel végezzük a vizsgálatot vagy olyan iskolással, aki még nem tudja a számokat leírni, rajzoltathatunk helyette karikákat egymás alá.

4. Kézírás

Instrukció:

Megkérjük a vizsgálati személyt, hogy a 188. oldalon fölülre írja föl a teljes nevét.

Feljegyezzük a kézhasználatot és az időt mp-ben.

Megismételtetjük az alatta lévő sorba a másik kézzel.

Űrlap:

Az időt az 1. oldal megfelelő helyére írjuk, és megjegyezzük, hogy írásnál melyik kéz mutatja a jobb koordinációt.

Ha az 1., 2. és 3. próba megegyezően ugyanannak a kéznek a dominanciáját mutatja, az 5., 6. és 7. elhagyható.

Az az iskolás gyermek, aki még nem tud minden betűt leírni, írhatja csak a keresztnévét – azt az óvodások közül is sokan meg tudják tenni –, s akkor ugyanezt írja a másik kezével is.

5. Pontozás

Instrukció:

„Szeretném látni, milyen gyorsan tudsz pontokat csinálni a ceruzáddal, így...”

Vegyük a ceruzát és csináljunk a különálló négyzethálós sorba 10 pontot, gyorsan, egy pontot mind-egyik kockába.

„Fogd a ceruzát, és próbálj egy sort gyakorlásképpen!”

A második sorban gyakoroltatjuk.

Instrukció:

„Amikor azt mondom, hogy rajt, tegyél egy pontot minden kockába, amilyen gyorsan tudsz. Ha a sor végére érsz, folytasd visszafelé a következő sorban!”

Megmutatjuk a személynek, melyik négyzethálót használja, attól függően, hogy a ceruza melyik kezében van, az ujjunkkal megmutatjuk, honnan induljon és hogyan kövesse a nyilakat.

„Kész, rajt!”

30 mp-ig hagyjuk, azután megállítjuk: „Állj!” (Felnőttekkel 20 mp-ig)

Űrlap: Mindegyik kéz eredményét az egymást követő négyzetek száma adja, amelyekben 1 vagy több pont van. Feljegyezzük a jobb koordinációt mutató kezét. Ha a vizsgált személy a próba közben megváltoztatja a pontozási módszerét olyan módon, hogy a két kéz összehasonlítása érvénytelen, megismétljük a próbát a 3. és 4. négyzethálót használva. Ha mindkét próba érvénytelen, jelezzük a tesztlappon, és az eredményt nem vesszük figyelembe.

Mindegy, hogy a vizsgált személy pontokat, vonalakat vagy köröket csinál, feltéve, ha az egész próba alatt azt használja. Ajánlatos megismételtetni akkor is a próbát, ha a két kéz eredménye azonos vagy majdnem azonos. Ilyenkor a két kísérlet átlagát vesszük eredményként.

6. Kártyaosztás

Két 26 darabos csomagra osztjuk a paklit. Átadunk egyet a vizsgálandó személynek.

Instrukció:

„Gondoljuk azt, hogy kártyázunk. Oszd ki a kártyákat, amilyen gyorsan tudod, először nekem adj egyet, azután magadnak egyet! Így.” (Megmutatjuk.)

Gyakorlásul 6 lapot kioszthat, azután ezeket visszatesszük a csomagba.

„Kész, rajt!”

Űrlap: Följegyezzük a 26 kártya kiosztásának idejét mp-ben, mindkét kéz esetében, valamint a jobb koordinációt mutató kezét. Az osztást megismételtetjük a másik kézzel, ha szükséges, megmutatjuk, hogyan tartsa a csomagot.

7. A szorítás ereje (nem kötelező)

Instrukció:

„Tudod milyen erős a kezed? Mutasd meg nekem!”

Tegyük a dinamométert a jobb kezünkbe, tartsuk kinyújtott karral lefelé, és szorítsuk! Térítsük vissza a mutatót 0-ra! Adjuk a személy kezébe:

„Hadd nézzem, hogyan tudod csinálni!”

Tegyünk két kísérletet mind a két kézzel, jobb, bal, jobb, bal sorrendben!

Űrlap: Az eredmény mindegyik kéznél a magasabb érték.

8. Monokuláris próbák

8/a Kaleidoszkóp

Instrukció:

„Ha így forgatod (mutatjuk), szép színes mintákat fogsz látni.”

Űrlap: Adjuk a kaleidoszkópot a személynek, és jegyezzük fel, melyik szeméhez tartja!

8/b Távcső

Instrukció:

„Néztél már át távcsövön?”

Adjuk a távcsövet a személynek, ha szükséges, mutassuk meg, hogyan lesz tiszta a fókusztávolság változtatásával!

A személy az ablakon át nézzen valamit a távolban.

Űrlap: Jegyezzük föl, melyik szemét használja!

8/c Célzás puskával

Adjuk a játék puskát a személy kezébe!

Instrukció:

„Látni szeretném, hogy milyen jól tudsz célozni. Célozz a puskával úgy, mintha pontosan az orrom hegyét akarnád eltalálni!”

Űrlap: Jegyezzük föl, melyik szem van egy vonalban a céllal, és melyik vállához támasztja a puskát! Ha nincs puska, a próbát el lehet végezni egy hosszú vonalzóval vagy képzeletbeli puskával.

9. Binokuláris próba

Lyuk a kartonlapon. Helyezzük a lyukas közepű kartonlapot az asztalra a vizsgálati személy elé! A hosszabb oldala párhuzamos legyen az asztal élével.

Instrukció:

„Ez egy másik célzó teszt. Amikor azt mondom, rajt, emeld föl a lapot a két kezeddal és tartsd olyan messze magad előtt, amennyire tudod. Nézz át a lyukon, és mondd meg nekem, amilyen gyorsan tudod, mi van a képen.” (Fölmutatunk egy-egy színes képkártyát.)

Tegyük három kísérletet, és mindegyik után tesszük vissza a lapot az asztalra!

Űrlap: Jegyezzük fel, melyik szemével néz!

10. Lábdominancia

10/a Rúgás

Adjuk a személy kezébe a babzsákot!

Instrukció:

„Gondold azt, hogy ez egy futball-labda. Mutasd meg nekem, hogyan tudod megrúgni!”

Űrlap: Jegyezzük föl, melyik lábával érinti a babzsákot. Ez a domináns láb.

Azután kérjük meg a személyt, hogy rúgja a másik lábával.

Ha érinti a babzsákokat a másik lábával: igen

Ha elvétí: nem

Jegyezzük föl, melyik láb mutat jobb koordinációt, zárójelbe téve, ha a fölény nem nagyon nagy.

10/b Taposás

Instrukció:

„Gondold azt, hogy itt tűz van (a padlóra mutatunk). Mutasd meg nekem, hogyan tudnád eloltani a lábaddal!”

Űrlap: Följegyezzük, melyik lábát használja.

ÉRTÉKELÉS

1. A jobb és a bal ismerete

x = zavart, ha a vizsgált személy 1 vagy több hibát követ el (a „Zavart” fölé tesszük a jelet)

H = 5 mp-nél hosszabb habozás után jó válasz (a „Határozatlan” fölé)

h = 2–4 mp habozás után jó válasz (a „Határozatlan” fölé)

+ = normál (a „Normális” fölé)

2. Kézpreferencia

(A megfelelő betűjel fölé teszünk egy x-et az értékelés 2. számú sorába)

J = erős jobb	100%-os teljesítmény
j = mérsékelt jobb	75–95%-os teljesítmény
M = kevert	30–70%-os teljesítmény
B = mérsékelt bal	5–25%-os teljesítmény
b = erős bal	0% teljesítmény

Minden osztályozáson belül az ikszet tehetjük középre, jobbra vagy balra, hogy az eredményt pontosabban mutassa. Pl. 40 pontos eredménynél jegyezhetjük az M fölé kissé balra. Az M-mel jelölt esetek nagy része mutat némi preferenciát egyik oldalra; csak a 45, 50 és 55 pontost mondhatjuk valóban ambidexternek. Az M csoportot alosztályokra bonthatjuk: Mj (kevert, de inkább jobbkezes), MA (ambidexter) és Mb (kevert, de inkább balkezes).

3. Szimultán írás

J = a) aki 3 vagy több megfordítást csinál bal kézzel, és egyet sem a jobbal;

b) aki képtelen szimultán írni, akit a jobb kéz vezet;

c) akinek a bal kézzel írott számjegyei olvashatatlanok.

j = aki nem követ el megfordítást a jobb kezével, és 2-nél nem többet a ballal.

- M = a) aki egy vagy több megfordítást csinál mindkét kézzel;
 b) aki csak az egyébként domináns kézzel fordít meg.
 b = aki nem csinál megfordítást, de a bal keze jobb koordinációt mutat.
 B = a) aki csak a jobb kezével csinál megfordítást;
 b) aki képtelen szimultán írni, akit a bal kéz vezet;
 c) aki képtelen olvashatóan írni a számjegyeket a jobb kezével.

4. Kézírás

J = aki legalább kétszer olyan gyorsan ír a jobb kezével, mint a ballal.

j = aki legalább 25%-kal gyorsabban ír a jobb kezével.

M = akinek a két keze között 25%-nál kisebb a különbség.

b = aki 25%-kal gyorsabban ír a bal kezével.

B = aki legalább kétszer gyorsabban ír bal kézzel.

A kézírás gyorsaságát és minőségét erősen befolyásolja a gyakorlás. Ha a nem preferált kézzel lassan ír, de jól, ez felkelti az átszoktatás gyanúját. Ha a domináns kézzel gyengén ír, érdemes elősegíteni az átszoktatást.

[A 4. számú sorban jelöljük.]

5. Pontozás

J = a jobb kéz teljesítménye legalább 20%-kal jobb.

j = a jobb kéz eredménye legalább 10%-kal, de kevesebb mint 20%-kal jobb.

M = 10%-nál kevesebb a fölény az egyik kéznél.

b = a bal kéz eredménye legalább 10%-kal, de kevesebb mint 20%-kal jobb.

B = a bal kéz teljesítménye legalább 20%-kal jobb.

[Az 5. számú sorban jelöljük.]

6. Kártyaosztás

J = ha legalább 50%-kal hosszabb ideig tart az osztás bal kézzel.

j = ha a bal kéznek legalább 4 mp-cel vagy 10%-kal több idő kell.

M = ha egyik kéz sem mutat 4 mp-es vagy 10%-os fölényt.

b = ha a jobb kéznek legalább 4 mp-cel vagy 10%-kal több idő kell.

B = ha a jobb kéznek legalább 50%-kal hosszabb idő kell.

[A 6. számú sorban jelöljük.]

7. A szorítás ereje

J = 3 kg vagy annál több a különbség a jobb kéz javára.

j = a különbség 1 vagy 2 kg a jobb kéz javára.

M = a két kéz eredménye pontosan egyforma.

b = a különbség 1 vagy 2 kg a bal kéz javára.

B = a különbség 3 vagy több kg a bal kéz javára.

[A 7. számú sorban jelöljük.]

Teljes kézdominancia osztályozás

J = ha minden értékelés J vagy j.

j = ha a 2. és 3. próba j és a 4., 5., 6. és 7. próbában kettőnél több az M és b.

M = a) ha a 2. és 3. tesztben favorit az egyébként nem domináns kéz;

b) ha a 2. vagy 3. próba M és legalább egy másik próba is M, vagy favorizált a nem domináns kéz;

c) ha a 4., 5., 6. és 7. próbában háromnál több az M, vagy favorizált az a kéz, amely a 2. és 3. próbában nem domináns.

b = ha a 2. vagy 3. próba b vagy B, és a 4., 5., 6. és 7. próba közül kettőnél nem többnek az osztályozása M vagy j.

B = minden osztályozás a bal oldalon van.

[A „teljes” sorban jelöljük.]

Ugyanúgy, mint a különálló próbákban, az osztályozást tehetjük jobbra, középre vagy balra az adott szekcióban. Az M osztály felbontható: Mj (kevert, némi jobbpreferenciával), MA (ambidexter) és Mb (kevert, némi balkéz-preferenciával) csoportra. Azokban az esetekben, amelyekben a 2. vagy 3. próba M, és minden más kézdominancia-próba azonos oldalon van, osztályozhatjuk M-mel, amikor az irányzavar ténye a 3. próbában vagy az eredmény a 2. próbában 45–55% között van. Más esetekben előnyben kell részesíteni a j vagy b adását.

8. Monokuláris próba

J = mind a három részben minden válasz J.

j = a válaszok közül kettő j.

M = csak abban a ritka esetben, ha a személy mindkét szemével próbálja, vagy egy j, egy b és egy „mindkettő”.

b = ha a három válaszból kettő b.

B = minden válasz B.

[8. számú sorban jelöljük.]

9. Binokuláris próba

J = mind a három válasz J.

j = ha öt válasz j.

M = ha két, három vagy négy válasz j.

b = ha öt válasz b.

B = ha mind a hat válasz B.

[A 9. számú sorban jelöljük.]

Teljes szemdominancia osztályozás

Az osztályozás a 8. és 9. próbán alapul.

J = ha a 8. és 9. próba J.

j = ha a 8. és 9. közül valamelyik J, a másik j vagy M, vagy mindkettő j.

M = a) ha a 8. és 9. próba M.

b) ha az egyik M, a másik j vagy b.

c) ha az egyik J vagy j, a másik B vagy b.

b = a 8. vagy 9. próba B, a másik B vagy M, vagy mindkettő b.

B = a 8. és 9. próba B.

[A „teljes” sorban jelöljük.]

10. Lábdominancia

10/a Rúgás

J = ha a jobb lábat preferálja, és sokkal jobban teljesít vele.

j = ha a jobb lábat preferálja, de a teljesítmény csak mérsékelten jobb, mint a bal lábé.

M = ha a személy mindegyik lábával rúg, és kb. egyformán teljesít.

b = ha a bal lábat preferálja, de a teljesítmény csak mérsékelten jobb, mint a jobb lábé.

B = ha a bal lábat preferálja, és a teljesítménye sokkal jobb, mint a jobb lábé.

[A 10/a sorban jelöljük.]

10/b Taposás

J = ha kizárólag a jobb lábat használja.

j = ha legnagyobb részt a jobb lábat használja.

M = mindkét lábat használja kb. egyenlően.

b = legnagyobb részt a bal lábat használja.

B = kizárólag a bal lábat használja.

[A 10/b sorban jelöljük.]

Teljes lábdominancia osztályozás

J = ha mindkét osztályozás J vagy j.

j = ha az egyik J, a másik M.

M = ha az egyik osztályozás a jobb, a másik a bal oldalon van, vagy ha az egyik M és a másik j vagy b.

b = ha az egyik próba B, a másik M.

B = ha mindkettő B vagy b.

[A „teljes” sorban jelöljük.]

A lábdominancia szorosabban összefügg a kézdominanciával, mint a szemdominanciával. Amikor a kéz- és szemdominancia megegyezik, a lábdominancia a legtöbb esetben szintén egyező. Ha a dominancia keresztezett, a lábdominancia kétszer gyakrabban egyezik meg a kézdominanciával, a szemdominanciával. Ha a kézdominancia kevert, a lábdominancia többnyire megegyezik a szemdominanciával.

[A vizsgálólapot a 47. melléklet tartalmazza.]

(Fordította: Juhász Ágnes)

[Albert J. Harris – Ph.D. Harris: *Tests of Lateral Dominance*.
New York, 1974, The Psychological Corporation.]

Token beszédmegértési teszt gyermeknek

A gyermekek receptív nyelvi funkciójának vizsgálata

A Token-tesztet DeRenzi és Vignolo közölte (1962) mint érzékeny mérőeszközt afáziás felnőttek finom receptív nyelvi zavarának kimutatására. A vizsgálati személyeket ebben a tesztben különböző színű és formájú tárgyakkal való manipulálásra kérik. Ezek a tárgyak rendszerint négyzetek és körök.

A tesztben öt altestt van, ezek fokozatosan nehezednek, az utasítások hosszabbak és komplexebbek.

Frank DiSimoni 1978-ban közölte tanulmányát, amelyben beszámol a Token-teszt alkalmazásáról a gyermekek receptív nyelvi funkciójának vizsgálatában.

A Token-teszt első négy része fokozatosan nehezedik, az instrukciók hosszabbodása miatt. A rövid idejű emlékezetre kell itt támaszkodni. Az V. részben a nyelvtani szerkezet bonyolultsága jelenti a nehézséget, valamint az, hogy nemcsak a ragokat és névutókat kell megérteni, hanem a módosító szavak, kötőszavak, tiltó- és névutószerű határozószó jelentését is föl kell dolgozni, és annak megfelelően kell cselekedni.

Az altesteket egymást követően kell elvégezni. Mind az öt részt végig kell csinálni, kivéve, ha a gyermek sok hibát követ el az I. részben.

A vizsgálat előtt meg kell bizonyosodni, hogy a gyermek érti a kör és négyzet, nagy és kicsi és a kék, zöld, sárga, fehér és piros szó jelentését. A vizsgáló oldalra, kissé a gyermek mögé ül. A gyermek nem láthatja a vizsgáló arcát. A zsetonokat a gyermek látómezejébe helyezi az I. részhez az „A” elrendezés szerint.

A zsetonok mérete

Nagy négyzet: 3x3 cm, 1 cm vastag.

Nagy kör: 3 cm átmérőjű, 1 cm vastag.

Kis négyzet: 2x2 cm, 1 cm vastag.

Kis kör: 2 cm átmérőjű, 1 cm vastag.

A vizsgáló tisztán és határozottan beszélve a következő utasítást adja a gyermeknek: *„Különböző dolgokat fogok kérni tőled, melyeket ezekkel (a zsetonokra mutatunk) kell csinálnod. Hallgasd nagyon figyelmesen, mert mindent csak egyszer mondhatok. Néhányat könnyen, néhányat nehezebben tudsz majd megcsinálni. Kezdhetjük?”*

Amikor a gyermek jelzi a készenlétet, a vizsgáló elkezd a tesztelést az I. rész 1. feladatával. Minden tesztutasítást világosan kell mondani, anélkül, hogy egyetlen szót hangsúlyoznánk vagy megnyomnánk. Ha a gyermek kéri a vizsgálót, hogy ismételjen meg egy feladatot, a vizsgáló a következőket mondhatja: *„Csak egyszer mondhatom. Csináld, amit gondolsz, ahogy mondtam.”* Ha a gyermek mégsem kísérli meg a feladatot, mondja: *„Menjünk tovább a következőre!”* Semmilyen körülmények között sem szabad megismételni az instrukciót, még akkor sem, ha a gyermek „nem figyelt”. Néhány gyermek igényelheti a visszajelzést a teljesítményéről. A vizsgálónak megengedett a reagálás erre az igényre semleges választ adva: „rendben” vagy „nagyszerű”. A vizsgáló nem adhat semmilyen szóbeli vagy gesztusbeli utalást a hibára. Miután a gyermek teljesítette az egyes utasításokat, a zsetonokat vissza kell helyezni az eredeti helyzetükbe.

Útmutatások a gyermekeknek

A tesztelést folytatva a vizsgálónak szüksége lehet arra, hogy kiegészítő útmutatásokat nyújtson. Az alábbiak példák arra, milyen helyzetek adódhatnak.

1. Ha a gyermek elkezd a feladatot a teljes utasítás megadása előtt, a következőket mondjuk: *„Várj, amíg befejezem az egészet, mielőtt megérintenéd őket!”*
2. Ha az I–IV. részben az „érintsd meg a ...” instrukcióra adott reagálásban a gyermek az ujját rajta tartja a zsetonon, azt mondjuk: *„Nem kell rajta hagynod az ujjad, csak ezt csináld!”* (Bemutatjuk a zseton megérintését, és azonnal elveszük az ujjunkat.)
3. Ha a III. és IV. részben a gyermek egyik kezét használja, hogy egyidejűleg érintse meg a két zsetont (a mutató és középső ujját használva), a következőt mondjuk: *„Nem így kell csinálnod. Így csinálhatod.”* (Bemutatjuk egy zseton megérintését a mutatóujjal, azután a másik megérintését, vagy egy zseton megérintését a jobb kézzel, a másik zsetonét bal kézzel.)

ÉRTÉKELÉS

Mindegyik feladatot helyesnek (+) vagy hibásnak (–) értékelünk. Egy pontos értéket jelöl minden helyes válasz a tesztutasításra, a maximális pontszám 61. Ahhoz, hogy egy feladatot helyesnek értékeljünk (+), teljes egészében pontosan kell teljesíteni.

Részleges értékelést nem használunk. Ha a gyermek hibásan teljesít egy feladatot, de spontán javítja magát a következő utasítás előtt, a feladatot helyesnek értékeljük (+). Mindazonáltal, bármely eltérést az instrukcióra adott válaszban hibának értékelünk (–).

Értékelési kritériumok az egyes részekhez

I. és II. rész

Csak akkor értékeljük hibátlanak, ha a gyermek megérinti azt az egy bizonyos, megnevezett zsetont.

III. és IV. rész

Ezekben a részekben a feladatok megkívánják a gyermektől, hogy mindegyik utasításnál két zsetont azonosítson. A reagálás sorrendje lényegtelen. Például a III. rész 1. egységénél a feladat: „Érintsd meg a sárga kört és a piros négyzetet!” A reagálást helyesnek értékeljük, ha a gyermek először a piros négyzetet érinti meg és másodszorra a sárga kört. Ha a gyermek összezsúsztatja a zsetonokat, azaz az *érint* igét úgy tekinti, mint „összeérinteni a zsetonokat” jelentésűt, helyesnek értékeljük, és bemutatjuk a feladatokat a zsetonokkal, amelyekre a gyermek az említett módon reagált.

Az *érinteni* azt jelenti, hogy megérinteni a zsetonokat az ujjával. Ha a gyermek nem megfelelő zsetonokat csúsztat össze, hibásnak értékeljük és bemutatjuk a feladatot.

V. rész

Miután az egyes egységeket befejeztük, a zsetonokat visszahelyezzük eredeti helyzetükbe.

1. Tedd a piros kört a zöld négyzetre!

A piros körnek kell lennie az aktív közegnek, a zöld négyzet helyezése a piros kör alá hibás.

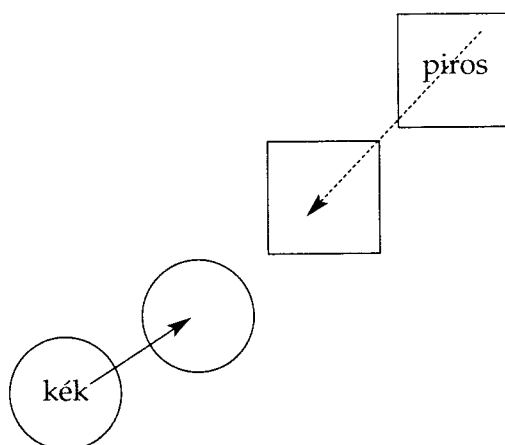
2. Tedd a fehér négyzetet a sárga kör mögé!

A fehér négyzetnek kell lennie az aktív közegnek, a sárga kör helyezése a fehér négyzet elé hibás.

3. Érintsd meg a kék kört a piros négyzettel!

Hangsúlyozzuk a -tel szótagot. A piros négyzetnek kell lennie az aktív közegnek. A piros négyzetnek akár a csúsztatása, akár a fölvétele adekvát a kék négyzet fizikai érintéséig. A kék kör csúsztatása, elmozdítása vagy fölvétele magától értetődően hibás. Más szóval, bármilyen mozgás a kék körrel rossz.

A leggyakoribb hiba a következő:

E feladatnak az a célja, hogy eldöntsük, vajon a gyermek képes-e megváltoztatni az *érint* ige funkcióját az I–IV. részben használt módhoz képest.

4. Érintsd meg a kék körrel a piros négyzetet!

Ez a feladat hasonló a 3. feladathoz, csak most a kék kör az aktív közeg. Hibás reagálás a piros négyzet bármilyen csúsztatása, mozgatása, fölemelése.

Hibának számít: lásd a fenti ábrát.

5. Érintsd meg a kék kört és a piros négyzetet!

Úgy értékeljük, mint a III. és IV. részben. A zsetonokat nem szükséges egy időben vagy sorrendben érinteni. Hiba: lásd a fenti ábrát.

6. Vedd föl a kék kört vagy a piros négyzetet!

A gyermeknek fizikailag föl kell emelnie az egyik zsetont!

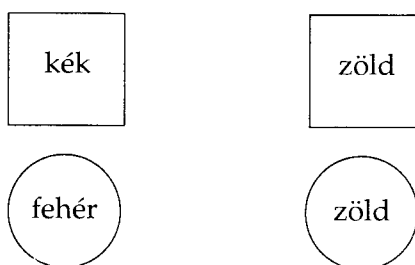
7. Tedd távolabb a zöld négyzetet a sárga négyzettől!

A zöld négyzetet bárhol el lehet helyezni az asztalon, amíg a sárga négyzettől való távolsága nagyobb lesz, mint kezdetben. Ha a zöld négyzetet fölvette (fölemelte), nem elég, ha csak tartja, hanem vissza kell helyeznie az asztalra, távol a sárga négyzettől, ahhoz, hogy a feladatot helyesnek értékeljük.

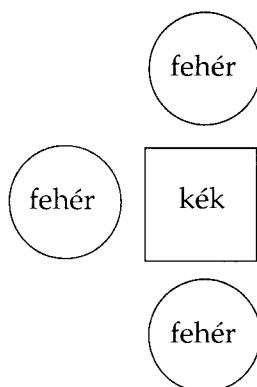
8. Tedd a fehér kört a kék négyzet elé!

A fehér körnek kell lennie az aktív közegnek.

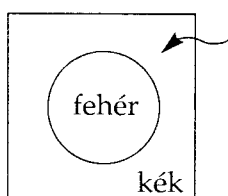
Jegyezzük meg az eredeti helyzetet, a fehér kör a kék négyzet alá van helyezve:

A szokásos zavar ezzel a feladattal az *elé* kifejezés értelmezése. A feladat hibátlan, ha a fehér kört a kék négyzet fölé, alá vagy bal oldalára helyezi, a következő rajz szerint:

A kék négyzet jobb oldalára helyezés hiba. Szintén hiba, ha a fehér kört a kék négyzet tetejére helyezi, mint az alábbi példán:

Ha a gyermek a fehér kört a kék négyzet alá helyezi, meg kell bizonyosodni, hogy ez a fehér kör kifejezett elmozdítása eredeti helyzetéből, mielőtt a + jelet megadjuk.

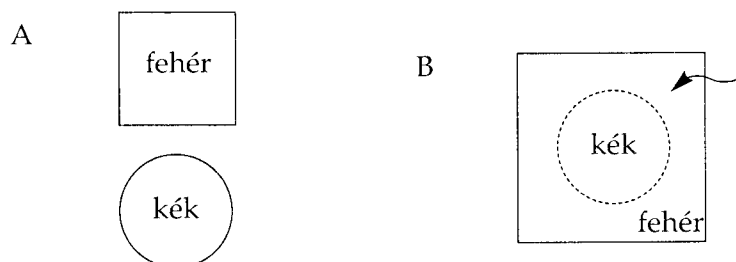
9. Ha van itt fekete kör, vedd föl a piros négyzetet!

Várjunk néhány másodpercet, hogy biztos legyen: nem lesz reakció. Hogy a pluszt megkapja, a gyermeknek nem szabad kapcsolatot létesítenie egyetlen zsetonnal sem.

10. Vedd föl a négyzeteket, kivéve a sárgát!

A gyermeknek ténylegesen föl kell emelnie mind a négy zsetont. A zsetonokat fölveheti egyszerre, vagy fölveheti az egyik zsetont és visszahelyezi, fölvehet másikat és visszateszi stb.

11. Amikor megérintem a zöld kört, fogd meg a fehér négyzetet!
Várjunk öt másodpercet a zöld kör megérintése előtt. Biztosnak kell lenni, hogy a gyermek csak a zöld kör megérintése után veszi föl a fehér négyzetet. A gyermeknek ténylegesen föl kell emelnie a fehér négyzetet, nem egyszerűen megérinteni.
12. Tedd a zöld négyzetet a piros kör mellé!
A zöld négyzetnek kell az aktív közegnek lennie, és bárhová lehet helyezni a piros kör köré. A zöld négyzetnek nem kell hozzáérnie, de nagyon közel kell lennie.
13. Érintsd meg a négyzeteket lassan, a köröket gyorsan!
Ha a gyerek megkísérli egyidejűleg megérinteni a négyzeteket és köröket, hibásnak értékeljük. A feladat hibátlan a sorrendre való tekintet nélkül. Azaz, a gyermek érintheti először a négyzeteket vagy a köröket.
Az érint ige azt jelenti, hogy a gyermeknek meg kell érintenie a zsetonokat az ujjával. Ha a gyermek összecúsztatja a zsetonokat (gyorsan vagy lassan) úgy, hogy egymáshoz érnek, a reagálást hibaként értékeljük.
14. Tedd a piros kört a sárga négyzet és a zöld négyzet közé!
A piros körnek kell lennie az aktív közegnek. A két másik zseton közé lehet két- vagy háromdimenziósan tenni (tk. „szendvics”).
15. A zöldet kivéve érintsd meg a köröket!
Az érint ismét azt jelenti, hogy ujjal megérinteni a zsetonokat. A gyermek megérintheti őket egy időben vagy egymás után. Az érintés nem azt jelenti, hogy a zsetonokat össze kell csúsztatni, hogy érintsék egymást.
16. Vedd föl a piros kört – nem! – a fehér négyzetet!
Fontos az instrukció megadásának módja. Mondjuk az utasítás első részét úgy, mint végleges, befejezett kijelentést. (Azaz: „Vedd föl a piros kört!”) Azután szünet. A „nem”-et ne mondjuk, amíg a gyermek el nem kezdi a reagálást az utasítás első részére. Más szavakkal, amint a gyermek elkezd a mozdulatot a kezével a piros kör felé, mondjuk nagyon gyorsan: „Nem! – a fehér négyzetet!” Ne ismételjük meg a vedd föl ígét. A gyermeknek valóban föl kell emelnie a fehér négyzetet ahhoz, hogy a feladatot hibátlanak értékeljük. Nagyon kevés gyermek hibázik ebben a feladatban, de ez a rákövetkező egységek része, amely magában foglalja a 16., 17. és 18. feladatot.
17. A fehér négyzet helyett fogd meg a sárga kört!
Ne tartsunk szünetet a mondat közben. A gyermeknek valóban föl kell emelnie a sárga kört, nemcsak egyszerűen megérinteni.
18. A sárga körrel együtt fogd meg a kék kört!
A reagálásnak egyidejű cselekvésnek kell lennie, magában foglalva mindkét kört ugyanabban az időben. A gyermek fölemelhet egyet a jobb kezével és a másikat a bal kezével, vagy fölveheti őket egy kézzel. Mindamellett, a gyermek nem teheti, hogy fölemel egy zsetont, visszahelyezi és azután fölemeli a másikat.
19. Miután fölvetted a zöld négyzetet, érintsd meg a fehér kört!
A reagálásnak sorrendben kell történnie. A gyermeknek először föl kell emelnie a zöld négyzetet, és azután megérintenie a fehér kört az ujjával (nem a másik zsetonnal). A gyermek fölemelheti a zöld négyzetet, visszahelyezheti és megérintheti a fehér kört, vagy fölemelheti a zöld négyzetet és megérintheti a fehér kört, mialatt tartja a zöld négyzetet.
20. Tedd a kék kört a fehér négyzet alá!
A kék körnek kell az aktív közegnek lennie, és a fehér négyzet alá helyezni mind két-, mind pedig háromdimenziósan. A gyermek pluszt kap az A és B megoldásra egyaránt.

21. Mielőtt megérinted a sárga kört, vedd föl a piros négyzetet!

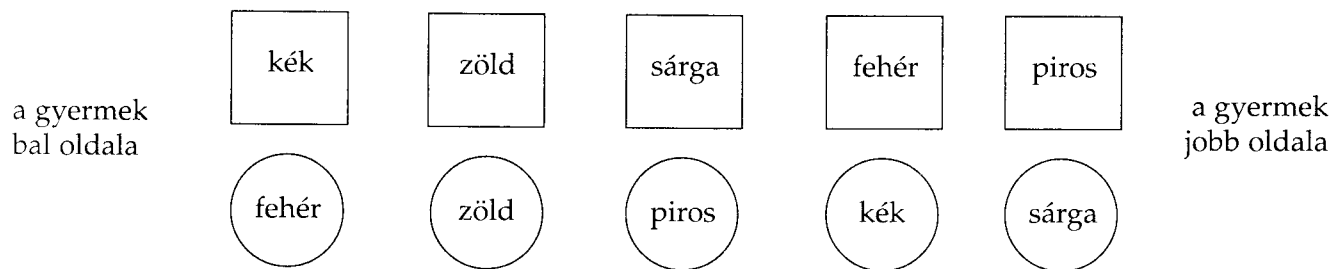
A gyermeknek először föl kell emelnie a piros négyzetet, és utána megérinteni a sárga kört az ujjával. A gyermek vagy fölemeli a piros négyzetet, visszahelyezi és megérinti a sárga kört, vagy fölemeli a piros négyzetet és tartja, mialatt megérinti a sárga kört.

A Token-teszt gyermekek számára készült változatának nincs magyar standardja. Az értékelés a nyerspontok alapján történik, illetve a megismételt teszt is az első tesztfelvétel eredményeinek összehasonlításával.

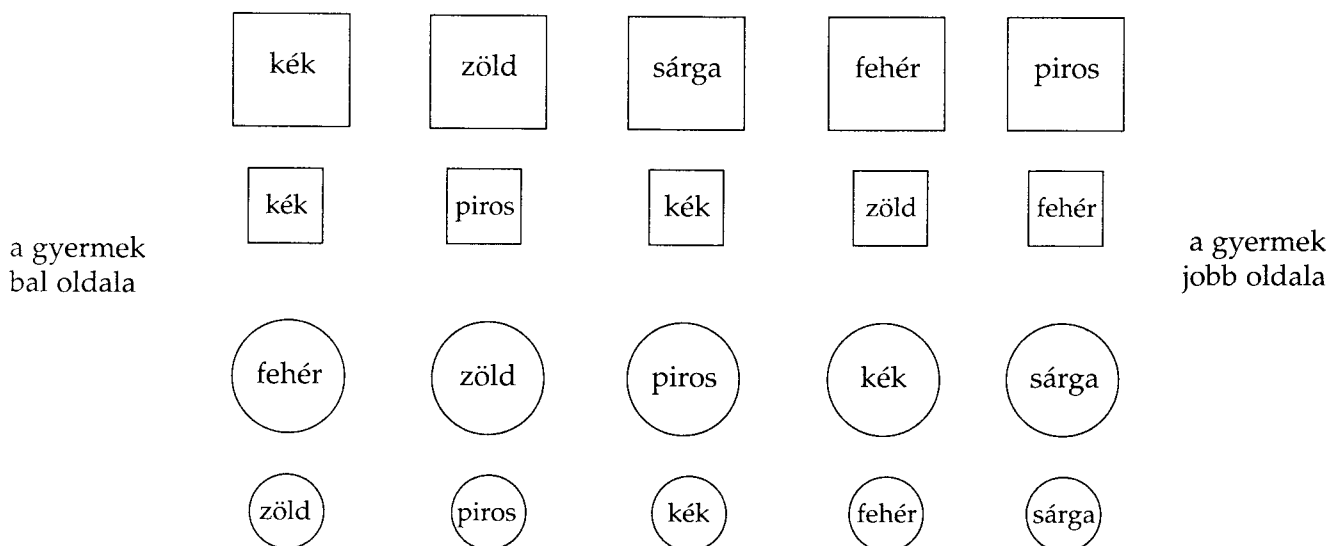
[L. még Juhász Ágnes: A Token-teszt alkalmazása gyermekek beszédmegértésének vizsgálatában. In *Gyógypedagógiai Szemle*, 1989. 1. sz. 53–62. p.]

A zsetonok elrendezése

„A” elrendezés

„B” elrendezés

(Fordította: Juhász Ágnes)

[A vizsgálólapot a 48. melléklet tartalmazza.]

[Frank DiSimoni: *The Token Test for Children*. 1978, The New York Times Company.]

Irodalom

AZ ALAPOZÓ TERÁPIÁT MEGELŐZŐ VIZSGÁLAT

DR. MARTON ÉVA – DÉVÉNYI ÉVA – SZERDAHELYI MÁRTON – TÓTH GÁBOR – DR. KERESZTESI KATALIN: *Alapozó terápia*. IV. fejezet: Az alapozó terápia leírása. A vizsgálat menete. 44–48 p. Bp., 1990, Alapozó Terápia Alapítvány, 68 p. (1033 Bp., Harrer P. u. 10.)

BENDER A ÉS B VIZUOMOTOROS KOORDINÁCIÓS PRÓBA

DR. TORDA ÁGNES: *A vizuomotoros koordináció próbái*. In Példatár az emberalak-ábrázolás és a vizuomotoros koordináció diagnosztikus értékeléséhez. Bp., 1991, BGGYTF Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézet, 11–40. p.

BUDAPESTI BINET-INTELLIGENCIATESZT

LÉNÁRT EDIT – BARANYAI ERZSÉBET: *A budapesti Binet-típusú értelmi fejlődési vizsgálat*. In Pszichodiagnosztika I. Tanulmányok a gyógypedagógiai lélektan pszichodiagnosztikai eljárásainak köréből. Szerk.: dr. Torda Ágnes. Bp., 1992, Tankönyvkiadó, 20–34. p.

DICHOTIKUS HALLÁSVIZSGÁLAT

Dichotikus teszt kazetta. Nikol Elektronikai Gmk. (1111 Bp., Bercsényi u. 9.)

FROSTIG – VIZUÁLIS PERCEPCIÓ FEJLETTSÉGÉT VIZSGÁLÓ TESZT

GEREBENNÉ VÁRBÍRÓ KATALIN: *A Frostig-teszt*. In Pszichodiagnosztika I. Tanulmányok a gyógypedagógiai lélektan pszichodiagnosztikai eljárásainak köréből. Szerk.: dr. Torda Ágnes. Bp., 1992, Tankönyvkiadó, 86–91. p.

GMP BESZÉDÉSZLELÉS- ÉS BESZÉDMEGÉRTÉS-VIZSGÁLAT

DR. GÓSY MÁRIA: *GMP-diagnosztika. A beszédészlelés és beszédmegértés folyamatának vizsgálata*. 1995, Nikol Elektronikai Gmk., 62 p. (1111 Bp., Bercsényi u. 9.)

GOODENOUGH-FÉLE ELJÁRÁS

DR. TORDA ÁGNES: *Az emberalak-ábrázolás minősítése Goodenough módszerével*. In Példatár az emberalak-ábrázolás és a vizuomotoros koordináció diagnosztikus értékeléséhez. Bp., 1991, BGGYTF Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézet, 4–10. p.

HARRIS-FÉLE LATERÁLIS DOMINANCIA TESZT

ALBERT J. HARRIS – PH-D. HARRIS: *Tests of Lateral Dominance*. New York, 1974, The Psychological Corporation, 30 p.

HISKEY-NEBRASKA-FÉLE TANULÉKONYSÁGI TESZT

NAGYNÉ DR. RÉZ ILONA – DR. ZSOLDOS MÁRTA: *Hallássérültek tanulási zavarának diagnosztikus kérdései a Hiskey-Nebraska Tanulékonyági teszt tapasztalatai alapján*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1991. 4. sz. 393–403. p.

KTK MOZGÁSKOORDINÁCIÓS TESZT

HUBA JUDIT: *KTK mozgáskoordinációs teszt gyermekek számára*. In Huba Judit: *Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában*. Bp., 1993, Nemzeti Tankönyvkiadó, 114–120. p.

MAWGYI-R INTELLIGENCIATESZT

LÁNYINÉ DR. ENGELMAYER ÁGNES – NAGYNÉ RÉZ ILONA – NAGY ÉVA – RINGHOFER JÁNOSNÉ – DR. SZEGEDI MÁRTON: *Az intelligencia mérése gyermekeknél. A HAWIK-R Magyarországi változata. A MAWGYI-R bemutatása, használati utasítása és alkalmazása*. In *Az intelligencia mérése*. Szerk.: Kun Miklós – Szegedi Márton. Bp., 1996, Akadémia Kiadó, 227–283. p.

MSSST TANULÁSI ZAVART ELŐREJELZŐ SZŰRŐVIZSGÁLAT

DR. ZSOLDOS MÁRTA – DR. SARKADY KAMILLA: *Szűrőeljárás óvodáskorban a tanulási zavar előrejelzésére: a Meeting Street School Szűrőteszt*. (Meeting Street School Screening Test) Bp., 1991, BGGYTF, 70 p.

PEABODY – PASSZÍV SZÓKINCSET VIZSGÁLÓ TESZT (PPVT)

DR. CSÁNYI YVONNE: A Peabody szókincsvizsgálat hazai alkalmazásából származó tapasztalat siket és hallássérült gyermekeknél. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1976. 2. sz. 242–260. p.

PPL NYELVFEJLETTSÉGI VIZSGÁLAT

LŐRIK JÓZSEF – PALOTÁS GÁBOR – PLÉH CSABA: *Szűrővizsgálat a nyelvfejlődési elmaradások feltárására. Leírás és eszközök*. Bp., 1991, Logopédiai Gmk., 11 p.

RAVEN-INTELLIGENCIATESZT

HOFFMANN GERTRÜD: *A RAVEN színes progresszív mintateszt ismertetése*. In *Pszichodiagnosztika I. Tanulmányok a gyógypedagógiai lélektan pszichodiagnosztikai eljárásainak köréből*. Szerk.: dr. Torda Ágnes. Bp., 1992, Tankönyvkiadó, 53–58. p.

REY-FÉLE EMLÉKEZETVIZSGÁLAT

A. REY: *Emlékezetvizsgáló feladatok*. Válogatás. Összeállította: Kónya Anikó és Verseghi Anna. Bp., 1995, Pszicho-teszt Szerviz, 54 p.

SINDELAR-FÉLE VIZSGÁLÓELJÁRÁSOK A RÉSZKÉPESSÉG-GYENGESÉGEK FELISMERÉSÉHEZ

FRANZ SEDLAK – BRIGITTE SINDELAR: *„De jó, már én is tudom!” Óvodáskorú és iskolát kezdő gyermekek korai fejlesztése. A tanulási zavart okozó részképesség-gyengeségek felismerése és terápiája óvodáskorban és iskolát kezdő gyermekeknél. Brigitte Sindelar programjának magyar adaptációja*. Összeállította: dr. Zsoldos Márta és Ringhofer Jánosné. Bp., 1992, 1995, BGGYTF, 63 p.

BRIGITTE SINDELAR: *Vizsgáló eljárás az iskolás gyermekek részképesség-gyengeségeinek felismerésére a tréningprogram használatához*. Szerkesztette és átdolgozta: dr. Zsoldos Márta. Bp., 1998, BGGYTF, 103 p.

SNIJJDERS–OOMEN-FÉLE NONVERBÁLIS INTELLIGENCIATESZT

NAGYNÉ DR. RÉZ ILONA: *A Snijders–Oomen-féle nonverbális intelligenciavizsgálat*. In *Pszichodiagnosztika I. Tanulmányok a gyógypedagógiai lélektan pszichodiagnosztikai eljárásainak köréből*. Szerk.: dr. Torda Ágnes. Bp., 1992, Tankönyvkiadó, 59–63. p.

TOKEN BESZÉDMEGÉRTÉSI TESZT

FRANK DiSIMONI: *The Token Test for Children*. 1978, The New York Times Company, 29 p.

DR. JUHÁSZ ÁGNES: A Token-teszt alkalmazása a gyermekek beszédmegértésének vizsgálatában. *Gyógypedagógiai Szemle*, 1989. 1. sz. 53–62. p.

OSMANNÉ SÁGI JUDIT: A DeRenzi-féle Token beszédmegértési teszt adaptálásának eredményei. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1983. 5. sz. 407–420. p.

Az alábbi tesztek a Pszicho-teszt Szerviz (Bp., X., Korponai u. 12.) kiadásában is hozzáférhetők:

Bender A- és B-teszt, Budapesti Binet-intelligenciateszt, Frostig-teszt, Hiskey–Nebraska-féle tanulékonyági teszt, MAWGYI-R intelligenciateszt, MSSST tanulási zavart előrejelző szűrővizsgálat, PPVT-teszt, PPL-vizsgálat, Rey-féle emlékezetvizsgálat, Snijders–Oomen-teszt.

A tasak tartalmának jegyzéke

Mellékletek

Beszédanamnézis – 1. melléklet	5
Szociokulturális-pszichés anamnézis – 2. melléklet	9
Általános megfigyelési szempontok a vizsgálati helyzetben – 3. melléklet	11
A beszédészervi állapot és működés vizsgálata I. – 4. melléklet	13
A beszéd- és nyelvi fejlettség vizsgálata – 5. melléklet	15
Laterális dominancia, rajzkészség, testsémaismeret, téri tájékozódás, hallási figyelem és differenciálóképesség vizsgálata – 6. melléklet	27
Megfigyelési szempontok a vizsgálati helyzetben – 7. melléklet	29
A beszédészervi állapot és működés vizsgálata II. – 8. melléklet	33
Tájékozódó megfigyelések a gyermek beszédéről – 9. melléklet	37
Az artikuláció vizsgálata I. – 10. melléklet	39
Az artikuláció vizsgálata II. – 11. melléklet	41
Az összefüggő beszéd elemzésének szempontjai – 12. melléklet	49
A szó hangtani szerkezetének vizsgálata – 13. melléklet	51
Szempontok a hallás épségének praktikus megfigyeléséhez – 14. melléklet	53
A beszédhangok hallási differenciálásának vizsgálata I. – 15. melléklet	55
A beszédhangok hallási differenciálásának vizsgálata II. – 16. melléklet	57
A szeriális felfogás és kivitelezés, valamint az auditív és verbális emlékezet vizsgálata 17. melléklet	59
A beszédészervi állapot és működés vizsgálata III. – 18. melléklet	63
A beszédészervi állapot és működés vizsgálata IV. – 19. melléklet	69
Kérdéssor fiatal és felnőtt dadogók, hadarók részére – 20. melléklet	71
Diszlexia-előrejelző gyorsteszt I. – 21. melléklet	73
Diszlexia-előrejelző gyorsteszt II. – 22. melléklet	75
Diszlexiaveszélyeztetettségi vizsgálat – 23. melléklet	77
Szociokulturális anamnézis diszlexiásokról – 24. melléklet	87
Olvasási felmérőlap diszlexiaprevencióban részesült gyermekeknek I. – 25. melléklet	93
Olvasási felmérőlap diszlexiaprevencióban részesült gyermekeknek II. – 26. melléklet	97
Olvasási felmérőlap 1. osztályos gyermekek részére I. – 27. melléklet	99
Olvasási felmérőlap 1. osztályos gyermekek részére II. – 28. melléklet	101
Olvasási felmérőlap 2. osztályos gyermekek részére – 29. melléklet	105
Olvasási felmérőlap 3. és 4. osztályos gyermekek részére – 30. melléklet	109
Szövegértési vizsgálat 2. és 3. osztályosok részére – 31. melléklet	113
Szövegértési vizsgálat 4. osztályosok részére – 32. melléklet	117
Nyelvi-helyesírási felmérőlap 2. osztályosoknak – 33. melléklet	119
Nyelvi-helyesírási felmérőlap 3. osztályosoknak – 34. melléklet	121
Nyelvi-helyesírási felmérőlap 4. osztályosoknak – 35. melléklet	123
Nyelvi-helyesírási felmérőlap felső tagozatosoknak – 36. melléklet	125
Összesítő értékelőlap – 37. melléklet	127
Szókincsvizsgálat diszlexiásoknak – 38. melléklet	129
A számolásvizsgálat területei és a diszkalkuliaveszélyeztetettségre utaló hibák – 39. melléklet	131
A diszkalkuliavizsgálat területei és a számolási zavarra utaló tipikus hibák – 40. melléklet	135
Token beszédmegértési teszt – 41. melléklet	141
Western-afázia teszt – 42. melléklet	145
Szempontok az anamnézis felvételéhez diszartria esetén – 43. melléklet	177
A beszédészervi állapot vizsgálata V. – 44. melléklet	179
A beszédészervi működés vizsgálata V. – 45. melléklet	181
A mozgáskészség és a légzés vizsgálata diszartria esetén – 46. melléklet	183
Harris-féle laterális dominancia teszt – 47. melléklet	185
Token beszédmegértési teszt gyermekeknek – 48. melléklet	189

Képanyag

Képanyag a beszédhangok kiejtésének vizsgálatához – *Art./I.*

Eseménykép az összefüggő beszéd és a kifejezőképesség vizsgálatához – *Art./II.*

Képanyag a szó hangtani szerkezetének vizsgálatához – *Art./III.*

Képanyag a beszédhangok hallási differenciálásának vizsgálatához I. – *Art./IV.*

Képanyag a beszédhangok hallási differenciálásának vizsgálatához II. – *Art./V.*

Diszlexia-előrejelző gyorsteszt I. – *Dlv./I.*

Diszlexia-előrejelző gyorsteszt II. – *Dlv./I./2*

Diszlexia-előrejelző gyorsteszt II. – *Dlv./II.*

Képanyag a szókincs vizsgálatához – *Dlv./III.*

Eseménykép az összefüggő beszéd vizsgálatához – *Dlv./IV.*

Képanyag a relációs szavak használatának vizsgálatához – *Dlv./V.*

Képanyag a fogalomalkotás vizsgálatához – *Dlv./VI.*

Képanyag a különbség megfogalmazásának vizsgálatához – *Dlv./VII.*

Képanyag a hallási differenciálóképesség vizsgálatához – *Dlv./VIII.*

Kártyák a vizuális emlékezet vizsgálatához – *Dlv./IX.*

Képanyag a vizuális emlékezet vizsgálatához – *Dlv./X.*

Eseménykép a spontán beszéd vizsgálatához – *Af./I.*

Képanyag az auditív szófelismeréshez – *Af./II.*